

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๑๗๔ ตอนที่ ๑๗๓๑ – ๑๗๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๑๗๓๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๐

สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สัณฺโณยสูตร ข้อ ๑๘๕

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบท้าวดาว่า

โลกมีความเพิลิดเพิลินเป็นเครื่องประกอบไว้ วิตกเป็นเครื่องเที่ยวไปของโลกนั้น
เพราะละตัณหาเสียได้ขาด จึงเรียกว่า นิพพาน

เพียงเท่านั้นเอง แต่เป็นความจริงซึ่งไม่มีใครปฏิเสธได้ทุกภพทุกชาติ
โลกมีความเพิลิดเพิลินเป็นเครื่องประกอบไว้ แสดงให้เห็นว่า ทุกวันต้องมีความติด
ความพอใจในโลก ในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในทุกอย่างที่เกิด
แม้ว่าสิ่งนั้นจะดับไปเมื่อไม่ประจักษ์ก็ยังเป็นที่เพิลิดเพิลินยินดี โดยที่วิตกเป็นเครื่อง
เที่ยวไปของโลกนั้น

ข้อความในอรรถกถามีว่า

บทว่า วิตกํกัสมะ วิจารณา ได้แก่ วิตก เป็นเท้าของโลก

ทุกขณะจิตจะไปทางไหนก็เพราะวิตกหรือวิตกเจตสิกเป็นเท้าของโลก นั่งอยู่ที่นี่
คิด ไปแล้ว มีเท้าก้าวไปสู่อารมณ์นั้น คือ วิตกเจตสิกนั่นเอง หรือแม้แต่สิ่งที่ปรากฏ
ทางตาที่เห็นดับแล้ว ก็ไปอีก ไปสู่ความนึกคิดถึงลักษณะที่เป็นสัตว์ เป็นบุคคล
เป็นตัวตน เพราะว่าวิตกเจตสิกเป็นเท้าของโลก

ทุกวัน ๆ ไม่ได้ขาดขณะจิตซึ่งเกิดแล้วก็ดับไป เกิดแล้วก็ดับไปเลย
เพราะฉะนั้น วิตกเจตสิกเป็นสภาพธรรมที่มีความสำคัญซึ่งเป็นเท้าของโลกที่ก้าวไป
เรื่อย ๆ สู่ขณะจิตที่เป็นกุศลบ้าง อกุศลบ้าง สูงบ้าง ต่ำบ้าง

ถ้าเป็นอกุศลวิตกก็นำไปสู่ทางต่ำ คิดก็ต่ำ วาจาก็ต่ำ การกระทำก็ต่ำ เพราะว่าเป็นอกุศล ใจก็ผูกโกรธ วาจาก็ทำลายคนอื่นได้ กิริยาอาการก็ทำให้คนอื่นเดือดร้อนได้ นั่นคือสภาพของอกุศลวิตกซึ่งเป็นมรรค เป็นหนทางที่นำไปสู่อบายภูมิ นรก เปเรต อสุรกาย สัตว์ดิรัจฉาน ไม่ได้อยู่ที่อื่นเลย แต่อยู่ทุก ๆ ขณะ ในชีวิตประจำวัน เมื่อเห็น เมื่อได้ยิน เมื่อได้กลิ่น เมื่อลิ้มรส เมื่อรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส เมื่อคิดนึก

สำหรับกุศลวิตก เป็นวิตกฝ่ายสูง ฝ่ายดี นำขึ้นสู่สวรรค์ หรืออาจจะถึง รูปพรหมและอรุณพรหม หรือนิพพาน เพราะว่าวิตกเจตสิกเป็นองค์ของมรรคหนึ่งในมรรคมีองค์ ๘ เป็นสัมมาสังกัปปะซึ่งเกิดร่วมกับสัมมาทิฐิถ้าเป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ แต่ถ้าเป็นทางผิด ดำริผิด ก็เกิดร่วมกับความเห็นผิดได้

วิตก สำคัญไหม มีอยู่แล้ว และกำลังมี และจะมีอยู่ต่อไป แต่ถ้าขาดการพิจารณาว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ก็ไม่มีทางทำให้กุศลวิตกเจริญขึ้น เพราะย่อมเป็นอกุศลวิตกมากกว่ากุศลวิตก คือ เป็นไปกับโลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง

ถ. ในชีวิตประจำวันทุกวันที่อาจารย์พูดถูกต้อง ส่วนมากเป็นอกุศลวิตกทั้งนั้น โอกาสที่จะเป็นกุศลวิตกนั้นยาก ซึ่งอาจารย์ก็ได้เตือนสติว่า วิตกเป็นสัมมาสังกัปปะ เป็นหนึ่งในมรรค ๘ แต่ชีวิตประจำวันเราก็ไม่เคยนึกเลยว่า วิตกนั้นคือสัมมาสังกัปปะ และที่เราระลึก เราก็ไม่ได้ระลึกว่าเป็นอกุศลวิตก ส่วนมากจะคิดนึกเป็นเรื่องเป็นราวอย่างที่อาจารย์กล่าว เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว โอกาสที่จะเป็นกุศลวิตกคือ ระลึกในนาม ในรูป ระลึกทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจก็น้อย เมื่อน้อยโอกาสที่จะหน่ายเป็นปัญญาขั้นมุกฺขจิตกัมมตาปัญญา ผมว่ายังอีกไกลแสนไกล

สุ. ไกลแน่นอน ต้องอบรมเจริญปัญญาไปเรื่อย ๆ โดยการฟังพระธรรมโดยละเอียด ความเป็นผู้ละเอียดในการฟังพระธรรมจะทำให้กุศลทั้งหลายเจริญขึ้น แม้ก่อนนี้อาจจะไม่เห็นความสำคัญของความคิดหรือวิตกเจตสิกเลย แต่ขอให้ทราบว่า ชีวิตทั้งชีวิตสำคัญที่ไหน สุขหรือทุกข์อยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่ความคิด

นั่นเอง ถ้าคิดดีเป็นกุศลวิตก ไม่มีทุกข์ แต่ขณะที่มีทุกข์ ให้ทราบว่า ขณะที่ทุกข์นั้นเองเป็นอกุศลวิตก

บางท่านอาจจะได้ยินได้ฟังเรื่องไร้สาระที่คนอื่นอาจจะวิพากษ์วิจารณ์ท่าน จิตขณะนั้นเป็นอย่างไร กุศลวิตกหรือว่าอกุศลวิตก ไม่ได้อยู่ที่อื่นเลย ขณะที่กำลังเดือดร้อน ขณะนั้นไม่ใช่ทุกข์นั้นเกิดจากคนอื่น แต่อกุศลวิตกทำให้เป็นทุกข์

ถ้าเป็นคนฉลาดก็รู้ว่า ไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล เป็นแต่เพียงนามธรรม และรูปธรรมเท่านั้นจริง ๆ ถ้าเพียงแต่ไม่สนใจ ไม่เดือดร้อน ได้ยินก็เหมือนไม่ได้ยิน เห็นก็เหมือนไม่เห็น และก็มีเมตตา ไม่ว่าจะได้ยินได้ฟังอะไรก็ตามแต่ ขณะนั้นไม่เดือดร้อนเลยจริง ๆ

เพราะฉะนั้น ถ้าเป็นกุศลวิตกเกิด ไม่เดือดร้อน แต่ถ้าเป็นอกุศลวิตก ควรจะระลึกได้ว่า ความทุกข์ทั้งหมด ความเดือนร้อนใจทั้งหมด ความกระวนกระวาย ทั้งหมดมาจากอกุศลวิตกที่เกิดขึ้นในขณะนั้น

ปัญญาจะทำให้เห็นประโยชน์ของการเข้าใจสภาพธรรมตามความเป็นจริง และไม่ว่าชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ของแต่ละบุคคลจะได้ประสบกับอนิฏฐารมณ์ใด ๆ ก็ตาม ถ้าสติเกิดระลึกได้ วิตกเจตสิกเกิดกับสัมมาสติ เกิดกับสัมมาทิฐิ ในขณะนั้นจะไม่เป็นทุกข์เลย

เพราะฉะนั้น ควรเป็นผู้ละเอียดจริง ๆ ที่จะพิจารณาวิตกเจตสิกซึ่งเกิดกับตนเองในแต่ละวัน เพราะว่าตามปกติชีวิตส่วนใหญ่ในวันหนึ่ง ๆ ไม่มีทั้งมิจฉาทิฐิ และสัมมาทิฐิ ไซ้ใหม่ นอกจากผู้ที่สติปัญญาเกิดมาก สติปัญญาระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมบ่อย ๆ ในขณะนั้นก็เป็นสัมมาทิฐิที่เกิดร่วมกับสัมมาสังกัปปะ หรือ วิตกเจตสิกในขณะนั้นเมื่อเกิดร่วมกับสัมมาทิฐิที่ระลึกรู้ลักษณะของปรมัตถธรรม ขณะนั้นก็จรดในลักษณะที่เป็นสภาพธรรมที่ปรากฏในขณะนั้น สำหรับผู้นั้นในขณะนั้นก็มีสัมมาทิฐิที่เกิดร่วมกับวิตกซึ่งเป็นสัมมาสังกัปปะ แต่ว่าคิดดู ในวันหนึ่ง ๆ ขณะนั้นมีมากหรือน้อย

ในวันหนึ่ง ๆ ส่วนใหญ่ไม่มีทั้งสัมมาทิฏฐิและมิจฉาทิฏฐิ นอกจากบางขณะ และถ้าขณะใดที่ไม่เป็นไปในทาน ไม่เป็นไปในศีล ไม่เป็นไปในภาวนา ขณะนั้นต้องเป็นอกุศลวิตก

นี่เป็นข้อเตือนใจ ไซ้ใหม่ ถ้าจะมองตัวเองให้ถูกต้องว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน ไม่มีแม่แต่ชื่อที่คนอื่นเรียก ชื่อจริง ๆ นั้นไม่มี เป็นแต่เพียงหมายรู้เท่านั้นเองสำหรับชาติหนึ่ง แต่ชื่อจริง ๆ ไม่มีลักษณะปรากฏให้ถือเอาได้ว่าเป็นของเรา

ถ้ารู้จักสภาพธรรมที่ปรากฏจริง ๆ จะทำให้พิจารณาวิตกเจตสิกได้ชัดเจน ถูกต้องละเอียดขึ้น โดยเริ่มรู้ว่า วันหนึ่ง ๆ มีอกุศลวิตกมาก ถูกหรือผิด เริ่มรู้อย่างนี้เป็น การดี เพื่อที่จะได้รู้จักตัวเองว่า มีกิเลส มีอกุศลที่จะต้องขัดเกลาด้วยการฟัง พระธรรม ด้วยการอบรมเจริญปัญญา และสำหรับอกุศลวิตกในวันหนึ่ง ๆ ควรที่จะพิจารณาว่า มีหลายชั้น ตั้งแต่ชั้นที่มีโทษน้อย จนกระทั่งถึงชั้นที่มีโทษมาก

ขณะที่ไม่รู้สึกระวนกระวายเดือดร้อน ไม่ใช่ว่าขณะนั้นไม่มีอกุศลวิตก แต่เป็น อกุศลวิตกที่มีโทษน้อย เพราะว่าไม่ทำให้เดือดร้อน กระวนกระวาย

ตั้งแต่ตื่นขึ้นมา ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ถ้ากุศลใด ๆ ไม่เกิด ขณะนั้นเป็น อกุศลวิตก แต่ไม่รู้สึกระวนกระวาย เพียงแต่บริหารร่างกาย ดำเนินชีวิตไปเป็นปกติ ประจำวัน ทำกิจการงานต่าง ๆ เล็ก ๆ น้อย ๆ ขณะนั้นไม่ใช่อกุศลวิตกที่มีโทษมาก แต่ขณะใดที่รู้สึกเดือดร้อน ขณะนั้นถ้าพิจารณาสภาพของจิตก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็น อกุศลวิตกที่มีโทษมาก

ถ้าเป็นอกุศลวิตกที่เป็นการสร้างสรรคสิ่งที่เป็นประโยชน์สำหรับการดำเนินชีวิต ไม่ใช่การทำลาย ก็มีโทษน้อย เช่น อกุศลวิตกในการศึกษาค้นคว้าวิชาการต่าง ๆ ทางโลก อกุศลวิตกอย่างนั้นไม่เป็นโทษมาก

ข้อที่น่าคิด น่าพิจารณา ที่น่าจะรู้สึกตัวให้มีสติเกิดขึ้น คือ เมื่ออกุศลวิตกที่เป็นอันตรายตัวเองและบุคคลอื่นที่เป็นอกุศลกรรมเกิดขึ้น มีไหมในวันหนึ่ง ๆ หรือ ทำไปโดยไม่คิดเลย

เพราะฉะนั้น เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ซึ่งพระธรรมเกื้อกูลมากสำหรับผู้ที่เป็นสาวก คือ ฟังแล้วพิจารณา และน้อมประพฤติปฏิบัติตามด้วย เพราะถ้าผู้ใดฟังแล้ว จงใจที่จะไม่ประพฤติปฏิบัติตาม หรือจงใจที่จะหลีกเลี่ยง ผู้นั้นไม่ใช่สาวก คือ ไม่ใช่ผู้ที่ฟังแล้วน้อมประพฤติปฏิบัติตาม

ต้องเป็นผู้ตรงที่จะรู้ลักษณะของอกุศลวิตกในวันหนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอกุศลวิตกของตนเอง เพราะส่วนใหญ่มักจะคิดถึงอกุศลของคนอื่น แต่ตามความเป็นจริงเมื่อไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย ก็เป็นเพียงชั่วขณะจิตที่เกิดขึ้นและคิดเท่านั้นเอง หากความเป็นสัตว์ เป็นบุคคลในสิ่งที่กำลังคิด หรือขณะจิตที่คิดไม่ได้เลย เป็นแต่เพียงสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย และก็ดับไป

ถ. เพราะว่ามีวิตกเจตสิกเกิดขึ้น จึงคิดถึงเรื่องราวต่าง ๆ และที่ว่าเป็นกุศล หรืออกุศลวิตกนั้น เราหมายถึงเรื่องที่เราคิด หรือตัวที่เราคิด

ส. วิตกเจตสิกเป็นอกุศล

ถ. หมายถึงตัวที่ประกอบกับจิต ไม่ใช่อยู่ที่เรื่องราวที่เราคิด ถ้าเรื่องราวเป็นอกุศล แต่จิตของเราไม่เป็นอกุศล ได้ไหม

ส. ยกตัวอย่าง

ถ. อย่างที่อาจารย์ยกตัวอย่างว่า คิดอยากจะไปฟังธรรมที่ศาลาสุธรรมาบนสวรรค์ ถ้าเราคิดว่า ได้ไปฟังที่นั่นจะเป็นการดี จะได้เจริญปัญญา ถ้าคิดอย่างนี้เป็นกุศลหรือไม่

ส. อยากหรือเปล่า

ถ. ถ้าคิดเพียงว่า ถ้าได้ฟังก็เป็นการดี

ส. ตัวที่คิดนั้นอยากไหม พิจารณาดู ถ้าเป็นตัวของท่านผู้ฟังเองที่คิดอย่างนั้น

ถ. ก็ยังพิจารณาไม่ออก สมมติผมคิดว่า ถ้าได้เกิดที่นั่นและได้ฟังธรรม ก็เป็นการดี อย่างนั้นไม่ทราบว่ายากหรือเปล่า

ส. เรื่องของกุศลและอกุศลเป็นสภาพธรรมที่ละเอียดที่ยากจะรู้จักจริงๆ แต่ถ้าเพียงอยาก หรือเกิดอยาก ให้ทราบว่าในขณะนั้นต้องเป็นอกุศล เหมือนกับบางท่านที่บอกว่าอยากมีสติ ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ก็ต้องเป็นอกุศล เพราะไม่ต้องอยาก สติเกิดระลึกลักษณะของสภาพธรรมทันทีได้ แต่ขณะที่อยาก ขณะนั้นต้องเป็นอกุศล

ถ. สมมติว่าเรื่องที่นึกคิดเป็นอกุศล เช่น เราคิดถึงกิเลสที่เราเคยมี และกิเลสเป็นอกุศล ...

ส. เวลาที่จิตคิดถึงอกุศลที่เคยมี ต้องเป็นผู้ที่ละเอียดที่จะต้องพิจารณาว่า ขณะนั้นจิตที่คิดมีลักษณะอย่างไร

ถ. หมายถึงปัจจุบันที่เป็นตัวคิดนั่นเอง ไม่ใช่ตัวที่ถูกคิด

ส. ถูกต้อง อยากมีเมตตาใหม่ พังแล้วก็น่าจะอยาก เวลาพูดถึงเมตตาเป็นสภาพธรรมที่เย็น อโหสะ ไม่ทำความเดือดร้อนกระสับกระส่ายกระวนกระวายเลย
อยากมีเมตตาใหม่ ถ้าอยากมีเมตตาขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล
นี่เป็นความละเอียด คิดดู อยากมีเมตตา เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

ไม่อยากก็เป็นอกุศล อยากก็เป็นอกุศล ก็เหมือนกัน

แต่ถ้าไม่อยากนี้ยิ่งแย่ ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเมตตาเป็นสภาพธรรมที่ดี ไม่ทำความเดือดร้อนให้ ก็ยังไม่อยากจะมีเมตตา

๑๗๓๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๐

ถ. อยากมีเมตตาเป็นอกุศล ผมก็ปฏิเสธว่า ผมไม่อยากมี ก็เป็นอกุศลอีก

ส. ทั้ง ๒ อย่าง

ถ. ถ้าอย่างนั้น ผมก็ไม่ว่าจะอยากหรือไม่อยากมี

ส. มิได้ มีเมตตาทันทีได้ ไม่ต้องอยาก ขณะนี้มีท่านผู้ฟังที่นี้มากมาย หลายนาน มีเมตตาได้ทันที ไม่ว่าจะตาเห็นอะไรมีเมตตาทันที ได้ยินเรื่องอะไรที่น่าจะโกรธก็ไม่โกรธเลย สงสารคนที่มีอกุศลอย่างนั้น ๆ ขณะนั้นไม่ใช่ว่าต้องอยากมีเมตตา แต่เมตตาเกิดขึ้นที่

ถ. ถ้าอยากมีก็เป็นอกุศล ไม่อยากมีก็เป็นอกุศล

ส. ไม่ใช่ต้องอยากมีหรือไม่อยากมี แต่เมตตาทันทีเมื่อเข้าใจสภาพของจิต

ถ. ผมกำลังงงอยู่ว่า จะมีหรือไม่มีดี

ส. ไม่ต้องคิดอยาก หรือคิดไม่อยาก มีเมตตาทันทีที่เห็น เพราะถ้าทุกคน มัวแต่อยาก อยากมีเมตตา อยากมีปัญญา อยากมีสติ อยากเกิดที่นั่น อยากเกิดที่นี่ ในขณะที่นั้นเป็นเรื่องของอยากทั้งนั้น หรือแม้แต่อยากทำบุญ โดยไม่รู้วาทะที่จริงแล้ว เมตตาเกิดเป็นบุญทันที แทนที่จะโกรธ แต่ไม่โกรธ

ถ้ามีผู้หนึ่งผู้ใดเล่าเรื่องการกระทำของคนที่ไม่ดีให้ฟัง ชีวิตประจำวันมีอย่างนี้ บ้างไหม คิดดู มี ใช่ไหม และขณะนั้นจะทำอย่างไร จะร่วมโกรธเคืองไปด้วย หรือเปล่า พิจารณาถึงชีวิตที่ผ่านมา เพื่อจะได้รู้ว่าผิดหรือถูก

วิตกในวันหนึ่ง ๆ ซึ่งเกิดไม่หยุดเลย นอกจากขณะที่เป็นจักขุวิญญาณ โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน ถ้าใครเขาโกรธคนอื่น และเราก็พลอยร่วมโกรธไปด้วย ถูกหรือผิด ควรทำอย่างไร

ควรแสดงโทษของความหวั่นไหวของอกุศลจิตของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม ขณะโกรธ ขณะนั้นหวั่นไหวไปด้วยเรื่องที่ได้ยิน หวั่นไหวไปด้วยสิ่งที่ปรากฏทางตา หวั่นไหวไปตามความคิดนึก เพราะฉะนั้น ควรที่จะเห็นโทษของอกุศลที่พระผู้มีพระภาคตรัสกับท่านพระอานนท์ในมหาสุญญตสูตรซึ่งได้กล่าวถึงแล้ว คงจะเป็นประโยชน์ถ้าจะระลึกถึงบ่อย ๆ ที่ว่า เธออย่าได้ช่วยเหลือในฐานะที่ไม่ควรช่วยเหลือ

ในวันหนึ่ง ๆ คิดดู ถ้าคนอื่นเล่าเรื่องที่น่าโกรธเคือง หรือความประพฤติที่ไม่ดีของบุคคลอื่น และเราช่วยให้เขาเกิดโกรธมาก ๆ ถูกหรือผิด ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง ก็ลืมคำที่พระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธออย่าได้ช่วยเหลือในฐานะที่ไม่ควรช่วยเหลือ คือ ไม่ควรช่วยเหลือให้ใครโกรธกันยิ่งขึ้น แต่ควรชี้ให้เห็นโทษ และในขณะนั้นเอง ไม่ได้ร่วมโกรธเคืองไปด้วย แต่ต้องเป็นผู้มีเมตตาจริง ๆ

ถ้ามีคนที่มีความประพฤติไม่ดี และคนอื่นก็อยากให้ท่านพลอยโกรธไปด้วย เป็นสิ่งที่ไม่สมควรอย่างยิ่ง ควรที่จะระลึกถึงพระกรุณาคุณของพระผู้มีพระภาคต่อท่านพระเทวทัต ท่านพระราหุล หรือช้างธนบาล มีความเมตตาเสมอกันไม่เท่ากับผู้ที่เป็นคนดี หรือผู้ที่มีความประพฤติที่ไม่ดี เพราะว่าแต่ละคนมีกิจที่จะต้องรักษาจิตของตนเอง

ถ้ายังไม่เคยเห็นอกุศลวิตกของท่านเอง ขอให้พิจารณาจริง ๆ เวลาที่มีเหตุการณ์แต่ละอย่างเกิดขึ้นว่า จิตของท่านในขณะนั้นเป็นอย่างไร เป็นผู้ที่ย่อมประพฤติพรหมวิหารในชีวิตประจำวัน คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา หรือว่าพลอยเป็นไปด้วยเมื่อคนอื่นอยากให้ท่านพลอยโกรธเคืองไปด้วย

จะเห็นได้ว่า ขณะที่เป็นอกุศลวิตก ไม่มีทั้งเมตตา กรุณา มุทิตา แม้อุเบกขา แต่เวลาที่กุศลจิตเกิด คิดตรงกันข้าม คือ เมื่อเมตตาแล้วก็คิดสงเคราะห์ช่วยเหลือ เพราะฉะนั้น ย่อมนำมาซึ่งกุศลต่าง ๆ เป็นอันมาก ถ้าเป็นทางฝ่ายอกุศลก็ตรงกันข้าม คือ ย่อมนำมาซึ่งความคิดที่จะเบียดเบียน คิดดู ความคิดที่จะเบียดเบียนตามหนังสือพิมพ์ที่อ่านมากมายสักแค่ไหน วิจิตรสักแค่ไหน สามารถเบียดเบียนกันได้

สักแค่นั้น และสำหรับแต่ละบุคคลในแต่ละภพแต่ละชาติ ถ้ายังไม่สามารถดับกิเลสได้ ก็ไม่มีใครรู้ว่า วันหนึ่งวันใดก็อาจจะกระทำความกรรมอย่างนั้น

ถ้าพิจารณาอกุศลวิตกซึ่งเกิดขึ้นในวันหนึ่ง ๆ เกิดกับโลภะก็คิดเป็นเรื่องของโลภะทั้งนั้น เกิดกับโทสะก็คิดเป็นเรื่องของโทสะทั้งนั้น เกิดกับมิจฉาทิฏฐิก็คิดปรุงแต่งไปในเรื่องของความเห็นผิดทั้งนั้น เกิดกับมานะก็คิดสำคัญตนต่าง ๆ นานา มีความถือตน หรือความมัวเมาในลาภ ในยศ ในสรรเสริญ หรือเกิดกับอัสสา เกิดกับ มัจฉริยะ ก็ย่อมเป็นไปตามสภาพธรรมนั้น ๆ ซึ่งอกุศลวิตกเกิดร่วมด้วย

ถ. ความคิดใคร่อยากจะพ้นทุกข์ เป็นแต่ความคิดอยากจะพ้นทุกข์ อย่างนี้ ก็เป็นอกุศลจิต ใช่ไหม

ส. ไม่เกิดปัญญาเลย เพราะว่าทุกคนมีทุกข์ และทุกคนก็ไม่ชอบทุกข์ ทุกคนก็ไม่อยากจะมีทุกข์ แต่เวลาที่เป็นสุข ไม่เคยคิดที่จะพ้นจากสุขด้วย ใช่ไหม

ถ. มุญจิตุกัมยตาญาณ ญาณนี้ประจักษ์จริง ๆ ว่า สังขารเป็นทุกข์จริง ๆ จึงอยากจะพ้น ต้องเป็นญาณอย่างนี้ใช่ไหม จึงจะไม่ใช่อกุศล

ส. แน่นนอน เพราะเป็นปัญญาที่ถึงความสมบูรณ์ หลังจากทีหนายเพราะ เห็นโทษของการเกิดดับของนามธรรมและรูปธรรม และเมื่อปัญญาอบรมเจริญต่อไป ความหน่ายก็เพิ่มขึ้นจนถึงระดับขั้นที่เป็นการใคร่ที่จะพ้น ด้วยปัญญา

ถ. แต่ถ้าคิดเบื่อหน่ายเรื่อยเปื่อย ก็เป็นอกุศล

ส. ต้องเป็นอกุศล เพราะว่าปัญญาไม่เกิด

ถ. ถ้าเราคิดอยากถึงพระนิพพาน จึงมาศึกษาเล่าเรียนพระธรรม อยากให้มีความรู้ความเข้าใจเพื่อเป็นปัจจัยให้บรรลุพระนิพพาน เป็นอกุศลวิตกหรือเปล่า

ส. ถ้าเข้าใจว่า นิพพาน คือ ธรรมที่ดับกิเลส และต้องอบรมเจริญปัญญา จนกระทั่งประจักษ์แจ้ง ไม่ใช่เพียงแต่อยาก แต่ศึกษาข้อปฏิบัติที่ถูกต้องและอบรมเจริญ ข้อปฏิบัติที่ถูกต้องด้วย แม้ไม่กล่าวออกมาเป็นคำว่า อยากบรรลุถึงนิพพาน หรือไม่ต้องคิด แต่ขณะใดที่สติปัญญาเกิด ขณะนั้นแสดงถึงความตั้งใจมั่นที่จะเข้าใจลักษณะของ สภาพธรรม จนกว่าจะถึง

ถ. ต้องขึ้นอยู่กับความเข้าใจของเราที่ศึกษาดูว่า มีความเข้าใจในพระธรรมแค่ไหนที่จะเป็นปัจจัยให้ถึงพระนิพพาน

ส. ถูกต้อง

ถ. อีกอย่างหนึ่งเวลาเราทำบุญทำกุศลแล้ว สวดมนต์ไหว้พระ หรือทำบุญให้ทาน ก็ปรารถนาอยากให้ถึงพระนิพพาน ขอให้ปัจจัยให้สิ้นกิเลสอาสวะจะเป็นอกุศลวิตกด้วยหรือเปล่า

ส. ขณะนั้นสติปัฏฐานเกิด ก็ถูกต้อง ระวังรู้ลักษณะของจิตที่กำลังคิดในขณะนั้นว่า เป็นแต่เพียงสภาพคิดซึ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย แทนที่จะอยากอยู่เสมอ

ถ. อกุศลวิตกที่มีโทษมาก จะระวังได้มากกว่าอกุศลวิตกที่มีโทษน้อยไหม

ส. แล้วแต่บุคคล แล้วแต่ขณะจิต ไม่มีกฎเกณฑ์

ถ. อย่างอกุศลวิตกที่มีโทษน้อย ที่อาจารย์บอกว่า คิดไป เพลินไปในการทำงานก็ดี หรือในการฟังเพลงก็ดี เป็นอกุศลวิตกที่มีโทษน้อย ก็มองไม่ค่อยเห็น ไม่เหมือนอย่างอกุศลวิตกที่มีโทษมาก อาจจะไปโดนทำร้าย รู้สึกว่าเป็นอกุศลวิตกที่มีโทษมาก เพราะความโกรธจะเกิดขึ้นแผดเผาจิตใจขึ้นมาทันที ผมว่าน่าจะมีเหตุปัจจัยมากกว่าอกุศลวิตกที่มีโทษน้อย

ส. ขณะที่ถูกอย่างนั้นแล้วจิตเป็นอย่างไร ก็โกรธ และจะระวังได้อย่างไร ขณะที่ระวังควรจะเป็นกุศล ไซ้ไหม คือ ไม่เกิดความโกรธ

ธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดจริง ๆ มีสภาพธรรมในวันหนึ่ง ๆ ที่จะให้รู้ชัดได้ แต่ต้องเป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน มีปกติฟังพระธรรม พิจารณาพระธรรม ใคร่ครวญพระธรรม และเห็นประโยชน์ของพระธรรมจริง ๆ ว่า พระธรรมทั้งหมดเพื่อเกื้อกูลให้สาวกคือผู้ฟังได้ประโยชน์ คือ ละคลายอกุศล

ทุกคนมีกิจที่ต้องกระทำ อยู่ในโลกของตัวเอง คือ ละคลายอกุศล ไม่ใช่ว่าจะต้องพลอยเป็นไปตามบุคคลอื่นที่ต้องการจะให้ท่านเป็น

ถ้าใครอยากจะโกรธ ก็ช่วยไม่ได้ ไซ้ไหม จะไปบอกให้คนอื่นรู้ว่าอย่าโกรธ ใครจะบอกได้ ใครจะทำได้ เพราะฉะนั้น เฉพาะตัวจริง ๆ

เมื่อฟังพระธรรมแล้วจะพิจารณาอย่างไร ใครอยากจะโกรธ ก็โกรธไป หรือใครอยากจะเจริญเมตตา ก็เจริญไป อยู่ที่ว่าเราจะคิดอย่างฉลาด หรือจะคิดอย่างเขลา อย่างไม่ฉลาด อย่างโง่ นั่นก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลจริง ๆ

วันหนึ่ง ๆ สามารถรู้สึกตัวได้เมื่อเทียบกับเรื่องที่ได้ยินได้ฟังว่า เมื่อได้ฟังเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเพื่อให้อารมณ์ หรือเพื่อให้อารมณ์ตาม จิตใจในขณะนั้นหวั่นไหว หรือว่าเป็นกุศล

ถ. ที่อาจารย์บอกว่าให้เจริญเมตตาทันที หมายความว่าผู้ฟังนั้นต้องรู้ลักษณะของเมตตาด้วย ไม่อย่างนั้นเจริญไม่ได้ คือ ต้องมีสติปัฏฐานระลึกลักษณะของเมตตาด้วยจึงเจริญได้

สุ. การฟังเรื่องเมตตาก็เข้าใจลักษณะของเมตตาได้ เช่น เมตตาเป็นสภาพที่เป็นมิตร เป็นเพื่อน มีความหวังดีพร้อมที่จะเกื้อกูลบุคคลอื่น ไม่ว่าใคร โดยไม่เลือกก่อนหน้านี้อาจจะไม่ชอบหน้าคนนั้น ไม่ชอบหน้าคนนี้ เพียงแค่เห็นก็ไม่ชอบ คิดดูถึงอกุศลวิตกว่า ช่างคิดไม่ดีได้แค่ไหน ถ้าระลึกได้ว่า เพียงเห็นแล้วไม่ชอบ ไม่มีเหตุอะไรเลย ไม่มีเหตุการณ์ที่ควรแก่การโกรธก็ยังเกิดไม่พอใจได้ ถ้ารู้สึกตัวอย่างนี้ ก็เปลี่ยนนิสัย และสติปัฏฐานช่วยเกื้อกูลอย่างมาก เพราะว่าเป็นปัจจัยให้สติทุกขั้นเกิดขึ้นได้ ไม่ใช่ท่อง แต่เป็นการรู้ลักษณะของจิตว่า ขณะทีประจักษ์ด้วยเมตตาไม่โกรธ ต่างกับขณะที่กำลังโกรธหรือผูกโกรธ

ทุกท่านคงจะคุ้นเคยต่อการบูชาพระรัตนตรัยด้วยดอกไม้ธูปเทียน แต่ควรที่จะพิจารณาถึงพระพุทธประสงค์ในการทรงแสดงธรรม

การบูชาพระรัตนตรัยด้วยการฟังพระธรรม น้อมประพฤติปฏิบัติตาม เห็นโทษของอกุศล เห็นประโยชน์ของกุศล และเจริญกุศลยิ่งขึ้น ย่อมมีประโยชน์กว่าการเพียงบูชาด้วยอามิสทั้งหลาย

อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค โลกสูตร ข้อ ๑๙๖ มีข้อความว่า

เมื่ออายตนะภายใน ๖ เกิดขึ้นแล้ว อายตนะภายนอกนี้ก็ชื่อว่าเกิดขึ้นแล้ว
โลกย่อมทำความชมเชยในอายตนะภายนอก ๖ โลกยึดถืออายตนะภายใน ๖
โลกย่อมเดือดร้อนในเพราะอายตนะภายนอก ๖ ดังนี้

เป็นข้อความที่สั้น แต่ครอบคลุมทุกขณะ ทุกชีวิตในโลก รวมทั้งหมด
ทุกจักรวาล ถ้าพิจารณาพระธรรม จะสามารถเข้าใจและเห็นจริงในขณะนี้เอง ซึ่ง
ทุกคนกำลังมีอายตนะภายใน ๖ คือ ตา ๑ หู ๑ จมูก ๑ ลิ้น ๑ กาย ๑ ใจ ๑

เมื่ออายตนะภายใน ๖ เกิดขึ้นแล้ว อายตนะภายนอกนี้ก็ชื่อว่าเกิดขึ้นแล้ว
ขณะที่เห็นเป็นจิต จะไม่มีสิ่งที่ถูกเห็นไม่ได้เลย ต้องเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดทางตา
ขณะที่ได้ยินเสียง สภาพที่ได้ยินเป็นจิตเกิดขึ้นแล้ว จะไม่มีอายตนะภายนอกคือเสียง
ไม่ได้ เพราะฉะนั้น ในขณะที่ได้ยิน อายตนะภายในเกิดขึ้นแล้ว อายตนะภายนอกนี้
ก็ชื่อว่าเกิดขึ้นแล้ว

ข้อความต่อไป ขอให้พิจารณาว่าเป็นความจริงเพียงไรที่ว่า

โลกยึดถืออายตนะภายใน ๖

เป็นเราในขณะที่เห็น เป็นเราในขณะที่ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส กระทบสัมผัส คิด
นึก

โลกย่อมเดือดร้อนในเพราะอายตนะภายนอก ๖ ดังนี้

สิ่งที่ผ่านมาให้เห็น ทำให้จิตใจหวนไหวเดือดร้อนอยู่เสมอด้วยโลภะ หรือโทสะ
โมหะ และบริวารของอกุศลทั้งหลาย เช่น อิสสา มัจฉริยะ มานะ ความสำคัญตน
ต่าง ๆ เพราะฉะนั้น กำลังเดือดร้อนหรือเปล่า เวลาที่เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส
รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส

ถ้าไม่ใช่ปัญญาจริง ๆ ไม่พิจารณาจริง ๆ ไม่มีทางที่จะเข้าใจว่า พระธรรมที่
ทรงแสดงทั้งหมดเป็นความจริง ซึ่งต้องอาศัยการฟัง การอ่าน การพิจารณาพระธรรม
แม้ว่าจะเป็นข้อความเพียงสั้น ๆ แต่ก็สามารถพิสูจน์ได้ทุก ๆ ขณะ

ขอยกตัวอย่างท่านพระอานนท์ และความละเอียดของวิตกเจตสิกของท่านพระอานนท์ ใน อรรถกถา มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ สุธมฺมปารมิตสุมฺมุตฺตสุมฺมุตฺต ขัฏ ๓๓๓ มีข้อความว่า

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ปราสาทของอุบาสิกาวีสาขามิคารมารดา ในพระวิหารบุพพาราม พระนครสาวัตถี ท่านพระอานนท์เฝ้ากระทำวัตร คือ กิจที่อุปัฏฐากควรกระทำแก่พระผู้มีพระภาคแล้ว ก็ได้ไปสู่ที่พักกลางวันของท่านเจริญสุญญตาพลสมำบัติมีพระนิพพานเป็นอารมณ์ และออกจากพลสมำบัติตามเวลาที่กำหนด ท่านใคร่ที่จะได้ฟังสุญญตาภาที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงไว้อย่างพิสดารให้แจ่มแจ้ง แต่ท่านก็มีความคิดว่า ท่านเป็นผู้มีธุระมาก ไม่อาจกราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงโปรดตรัสสุญญตาภาแก่ท่าน

นี่คือวิตกเจตสิกของท่านพระอานนท์

ท่านจึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สักกนิคมชื่อนครกะ ในสักกชนบท ณ ที่นั้น ข้าพระองค์ได้สดับ ได้รับพระดำรัสนี้เฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า ดูกร อานนท์ บัดนี้เราอยู่มากด้วยสุญญตาวิหารธรรม

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้อนี้ข้าพระองค์ได้สดับดีแล้ว รับมาดีแล้ว ใส่ใจดีแล้ว ทรงจำไว้ดีแล้วหรือ

ต้องการที่จะได้ฟัง แต่ด้วยความเคารพในพระผู้มีพระภาค เห็นว่าตัวท่านเองเป็นผู้มีธุระมาก แม้พระผู้มีพระภาคจะได้ทรงแสดงแล้ว ก็ยังต้องมาแสดงกับท่านอีก

ก็เป็นจิตที่ตรึกคิดด้วยความยำเกรงในพระผู้มีพระภาค ซึ่งถึงแม้ว่าจะอยากฟังสุญญตาภา แต่ก็เพียงทูลถามเรื่องที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ สักกนิคมเพื่อแล้วแต่ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงพระกรุณาตรัสประทานยาวสั้นประการใด

นี่คือความละเอียดของจิตของแต่ละบุคคล ซึ่งจะพิจารณาเห็นได้ว่าต่างกัน

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ฉะนั้น การที่ผู้ประสงค์จะฟัง ทำเป็นเหมือนคนรู้แล้วถามไม่สมควร บางคน
แม้ไม่รู้ ก็ทำเป็นเหมือนคนรู้ ท่านพระอานนท์เถระจะกระทำการหลอกลวงได้
อย่างไรเล่า ท่านพระอานนท์เถระแสดงความเคารพต่อพระผู้มีพระภาคจึงกราบทูล
ดังนี้

ไม่ควรคิดว่าเป็นอุบาย แต่ควรที่จะพิจารณาด้วยความละเอียดจริง ๆ ว่า
เพราะเหตุใดท่านพระอานนท์จึงได้ทูลอย่างนั้น

การฟังพระธรรม จะได้ประโยชน์จากการที่พิจารณา แม้แต่วิตกเจตสิกของ
ท่านพระอานนท์ ซึ่งต้องเข้าใจให้ถูกต้องด้วยว่า ไม่ใช่การหลอกลวง หรือไม่ใช่เป็น
อกุศลวิตก

๑๗๓๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๐

พระผู้มีพระภาคทรงมีพระพุทธานุญาตว่า อานนทฺ์ประสงค์จะดับสูญญตาภา
ก็บางคนสามารถจะดับ แต่ไม่สามารถที่จะเรียน บางคนสามารถทั้งดับทั้งเรียน
แต่ไม่อาจจะแสดง แต่สำหรับพระอานนทฺ์สามารถทั้งดับ ทั้งเรียน ทั้งแสดง
เราจึงกล่าวสูญญตาภาแก่เธอ

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ท่านพระอานนทฺ์นั้นจำได้หรือระลึกขึ้นได้เพียงบทเดียว ก็สามารถค้นคว้า
ทรงจำได้ถึง ๖๐,๐๐๐ บท

นี่คือกำลังของวิตกเจตสิก ซึ่งท่านเป็นพหูสูต เป็นผู้ที่ได้ฟังพระธรรมมาก
และสามารถพิจารณาธรรมโดยละเอียด ๆ ต่อไป ซึ่งย่อมเป็นไปได้

แม้สภาพของวิตกเจตสิกประเภทเดียว ก็วิจิตรละเอียดมากมายได้ คือ
สามารถเป็นกุศลประการต่าง ๆ ในเรื่องต่าง ๆ เป็นอกุศลประการต่าง ๆ ในเรื่องต่าง ๆ
วิตกไปในเรื่องของทานประการต่าง ๆ วิตกไป คือ คิดไป ในเรื่องของศีลประการ
ต่าง ๆ ในเรื่องของสมถภาวนาประการต่าง ๆ จนถึงปรุงแต่งเป็นสัมมาสังกัปปะ
ในมรรคมรรค ๘ และแทงตลอดลักษณะของวิตกเจตสิกโดยสภาพของปัจจัยต่าง ๆ
โดยเป็นอารมณ์ปัจจัย อนันตรปัจจัย

ไม่ทราบลืมไปหมดหรือยังเรื่องของปัจจัย แต่ให้ทราบว่า ทั้งหมดนี้
เพียงวิตกเจตสิกอย่างเดียว ท่านพระอานนทฺ์ก็สามารถทรงจำได้ถึง ๖๐,๐๐๐ บท
ซึ่งเป็นความจริงได้ ถ้าคิดถึงลักษณะของวิตกโดยลักษณะของปัจจัยด้วย เช่น
เป็นอารมณ์ปัจจัย อนันตรปัจจัย คือ เป็นสภาพธรรมเมื่อเกิดร่วมกับจิตแล้วดับไป
ก็เป็นอนันตรปัจจัยทำให้จิตและเจตสิกขณะต่อไปเกิดขึ้น

ถ. สงสัยที่วิบากไม่เป็นปัจจัยแก่โลภะ ที่อาจารย์กล่าวว่า วิบากไม่เป็นปัจจัยแก่อกุศล

ส. เมื่อไร ตอนไหน กรุณาเล่าให้ฟังหน่อย

ถ. หนูจำไม่ได้ หนูอัดเทปไว้

ส. ไม่อยากมีความสุขทางกายหรือ

ถ. อยากมี

ส. ก็แสดงว่าวิบากเป็นปัจจัยได้ คือ เป็นปัจจัยให้เกิดโลภะได้

ถ. อาจารย์อธิบายตรงนี้น้อย

ส. ตามที่ยกตัวอย่าง และก็ตอบมาแล้ว อยากจะสบายกายไหม

ถ. อยากสบาย

ส. ชณะนั้นวิบาก คือ กายวิญญาน เป็นอารมณ์ของโลภะได้ไหม
สิ่งเดียวที่ไม่เป็นอารมณ์ของโลภะ คือ โลกุตตรธรรม ได้แก่ มรรคจิต ผลจิต นิพพาน
เท่านั้น ไม่เป็นอารมณ์ของโลภะ

ถ. แสดงว่าวิบากเป็นปัจจัยของอกุศลได้

ส. ทุกอย่าง เว้นมรรคจิต ผลจิต และนิพพาน

ถ. เหตุกับปัจจัยนี้คนละอัน ใช่ไหม

ส. ปัจจัยมีหลายอย่าง เหตุก็เป็นปัจจัยหนึ่งในหลาย ๆ ปัจจัย ต้องคิดอีก
มากมาย ใช่ไหม การตรึกพิจารณาสภาพธรรม ยิ่งคิดก็ยิ่งเข้าใจ เพราะฉะนั้น
ขอทบทวนเพียงชื่อของปัจจัย สำหรับท่านที่ได้ฟังเรื่องของปัจจัยแล้ว

เพียงวิตกเจตสิกประเภทเดียว อย่างเดียว ก็สามารถระลึกตรึกโดยลักษณะที่
เป็นอารมณ์ปัจจัย อนันตรปัจจัย สมันตรปัจจัย สหชาติปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย
สหชาตนิสสยปัจจัย อุปนิสสยปัจจัย อาเสวนปัจจัย ปัจฉาชาติปัจจัย วิปากปัจจัย
ฌานปัจจัย มรรคปัจจัย สัมปยุตตปัจจัย อัตถิปัจจัย นัตถิปัจจัย วิคตปัจจัย
อวิคตปัจจัย

คิดดู ธรรมสำหรับผู้ที่ไม่เข้าใจกว้างขวางลึกซึ้ง จะสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน
มากน้อยแค่ไหน

นอกจากจะคิดโดยความเป็นปัจเจก ยังคิดโดยความเป็นปัจเจกยુบบัน คือ
เป็นผลของปัจเจกอะไรได้บ้าง เช่น เป็นปัจเจกยुบบันธรรมของเหตุปัจเจกได้ เป็น
ปัจเจกยुบบันธรรมของอารมณ์ปัจเจก อนันตรปัจเจก สมันตรปัจเจก
อัญญมัญญปัจเจก สหชาตนิสสยปัจเจก อุปนนิสสยปัจเจก อาเสวนปัจเจก
สหชาตกัมมปัจเจก วิปากปัจเจก อาหารปัจเจก อินทริยปัจเจก ฌานปัจเจก มรรคปัจเจก
สัมปยุตตปัจเจก อัตถิปัจเจก นัตถิปัจเจก วิคตปัจเจก อวิคตปัจเจก

เป็นการทบทวนให้ทราบว่า สภาพธรรมกว้างขวางละเอียดลึกซึ้ง สามารถจะ
คิดถึงวิตกเจตสิกโดยภูมิต่าง ๆ และโดยการเกิดร่วมกับเวทนาต่าง ๆ โดยลักษณะที่
หยาบ โดยลักษณะที่ละเอียด โดยลักษณะที่เลว โดยลักษณะที่ประณีต

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ถ้าวิตกเจตสิกของท่านผู้ใดจะตรีกไปในการพิจารณา
ให้เข้าใจธรรมยิ่งขึ้น นั่นก็เป็นกุศล ซึ่งจะสะสมไปทุกชาติ เพื่อเกื้อกูลต่อการที่จะ
เห็นจริง ๆ ว่า สภาพธรรมแต่ละขณะในขณะนี้ ทุก ๆ ขณะที่เกิด ไม่ใช่สัตว์
ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะยิ่งพิจารณาโดยนัยของปัจเจกโดยละเอียดจะรู้ได้เลยว่า
ไม่สามารถยึดถือสภาพธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดว่าเป็นตัวตนได้

**สังยุตตนิกาย สคาถวรรค อรรถกถาเทวตาสังยุตตวรรคณา นพวรรค
ที่ ๑ โขมตรณสูตร ข้อ ๑** มีข้อความว่า

ก็เทศนาของพระผู้มีพระภาคมี ๒ อย่าง คือ ทรงแสดงโดยนิคคหมุขะ และ
อนุคคหมุขะ ในบรรดา ๒ อย่างนั้น บุคคลเหล่าใดมีความถือตัวว่าเป็นบัณฑิต
ย่อมสำคัญในสิ่งที่ตนยังไม่รู้แล้ว

ข้อความในอรรถกถา ยกตัวอย่างพราหมณ์ ๕๐๐ คนที่บวชเป็นบรรพชิต

เพื่อข่มมานะของพราหมณ์และบรรพชิตเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดง
ธรรมเช่นกับพระสูตรทั้งหลายมีมูลปริยายสูตรเป็นต้น นี่ชื่อนิคคหมุขเทศนา

คือ ข่มบุคคลผู้ควรข่ม

ข้อความต่อไป

พระดำรัสที่ตรัสไว้ว่า (คือ ตรัสใน มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ มหาสุญญตสูตร ที่ได้กล่าวถึงแล้ว) ดูกร อานนท์ เราจักกล่าวข่มบุคคลผู้ควรข่ม เราจักยกย่องบุคคลผู้ควรยกย่อง ภิกษุใดมีธรรมเป็นสาระ ภิกษุนั้นจักดำรงอยู่ ดังนี้

ส่วนชนเหล่าใดเป็นผู้ตรง ใครต่อการศึกษา พระผู้มีพระภาคเจ้าย่อมทรงแสดงธรรมแก่ชนเหล่านั้น กระทำให้เป็นผู้รู้ได้ง่าย เช่นในสูตรทั้งหลายมีอากังขะยสูตร เป็นต้น ทั้งยังชนเหล่านั้นให้ปลอดโปร่งใจ เช่นในคำว่า ดูกร ติสสะผู้ยินดียิ่ง ดูกร ติสสะผู้ยินดียิ่ง ... ด้วยโอวาทอันเรากล่าวแล้ว ด้วยการศึกษาอันเรากล่าวแล้ว ด้วยอนุศาสน์อันเรากล่าวแล้ว ดังนี้ นี่ชื่อว่าอนุคคหุขเทศนา

จะเป็นบุคคลไหน จะให้พระผู้มีพระภาคทรงแสดงธรรมประเภทไหน จะให้แสดงธรรมโดยกล่าวถึงอกุศล และที่ข่มนี้ไม่ได้ข่มบุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยเฉพาะ แต่กล่าวถึงโทษของอกุศลให้เห็นชัดจริง ๆ ส่วนผู้ใดที่มีอกุศลน้อยก็กล่าวถึงอกุศล ซึ่งเป็นการยกย่องให้เห็นประโยชน์ของกุศล

ข้อความต่อไป แสดงวิธีแสดงธรรมของพระผู้มีพระภาคมีข้อความว่า

ลำดับนั้น พระบรมศาสดาจึงตรัสปัญหาทำให้เป็นปัญหาซ่อนเร้น (คือ เข้าใจยาก) ด้วยพระดำริว่า เทวบุตรนี้ยังไม่ละมานะนี้ ก็ไม่ควรเพื่อจะรับธรรมเทศนา เปรียบเหมือนผ้าที่ยังเศร้าหมอง (ยังไม่ได้ซักให้สะอาด) ไม่ควรจะย้อมสี เราจักข่มมานะของเทวบุตรนี้ก่อน แล้วจักประกาศเนื้อความนั้นอีกแก่เธอ โดยไม่มีจิตต่ำเช่นนี้ถามอยู่ ดังนี้

ข้อความที่มาของปัญหานี้มีว่า

ณ พระวิหารเชตวัน เทวดาองค์หนึ่งได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเมื่อปฐมยามล่วงไปแล้ว กราบทูลถามว่า พระผู้มีพระภาคทรงข้ามโอชะได้อย่างไร พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า เราไม่พักอยู่ ไม่เพียรอยู่ ข้ามโอชะได้แล้ว

เทวดากราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้ไม่มีทุกข์ ก็พระองค์ไม่พัก ไม่เพียร ข้ามโอชะได้อย่างไรเล่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

เมื่อใดเรายังพักอยู่ เมื่อนั้นเรายังจมอยู่โดยแท้ เมื่อใดเราเพียรอยู่ เมื่อนั้นเราลอยอยู่โดยแท้ เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้ามโอชะได้แล้ว อย่างนี้แล

ถ้าคิดว่ารู้แล้ว ก็ยาก ไซ้ใหม่ แต่ถ้ารู้ว่าสิ่งนี้ต้องเป็นสิ่งที่ลึกซึ้ง โดยที่พระผู้มีพระภาคไม่ได้ตรัสตอบง่าย ๆ ทันทัน ตรง ๆ แต่เป็นวิธีแสดงเทศนาของพระผู้มีพระภาคเพื่อให้ผู้ที่ไม่รู้ได้รู้สึกตัวว่ายังไม่รู้ หรือผู้ที่คิดว่ามีปัญญามากจะได้ทราบบว่า ปัญญานั้นเป็นปัญญาที่ถูกต้องหรือเข้าใจสิ่งที่พระผู้มีพระภาคตรัสอย่างลึกซึ้งได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้การตรัสตอบปัญหาของพระผู้มีพระภาคเวลาที่มิผู้ทูลถาม บางครั้งพระผู้มีพระภาคก็ตรัสปัญหาทำให้เป็นปัญหาซ่อนเร้น คือเข้าใจยาก

ถูกใจ หรือไม่ถูกใจคนฟัง

คนฟังมีหลายประเภท อกุศลวิตกก็ค่อยจะเกิดรำไป เดียวก็เกิด เดียวก็เกิด เกิดง่าย ๆ แต่ถ้าพิจารณาถึงประโยชน์จริง ๆ ถึงพระมหากุณาคณจริง ๆ ที่ทำให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดสามารถรู้สึกตัวในขณะที่มีอกุศล ก็ต้องเป็นประโยชน์อย่างมาก

ถ้าใครมีอกุศล และผู้อื่นสามารถทำให้ผู้มีอกุศลนั้นรู้ตัวว่ามีอกุศล ย่อมเป็นประโยชน์อย่างมากทีเดียว

ชอบหรือไม่ชอบ

จะยอมรับหรือว่าคิดดูก่อน หรือไม่อยากให้อุจจรมีอกุศล ต้องเป็นผู้ที่ตรงจริง ๆ ซึ่งขอให้ทราบว่า ผู้ใดก็ตามที่ยังเข้าใจพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคไม่ถูก ก็อบรมเจริญสติปัฏฐาน เจริญปัญญาไม่ได้ เพราะไม่รู้หนทางว่า พระผู้มีพระภาคทรงปฏิบัติอย่างไรจึงไม่พักและไม่เพียร ซึ่งนี่คือมัชฌิมาปฏิปทา

ผู้ฟัง หลักการของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นดีแน่ การแสดงธรรมโดยชี้ให้เห็นอกุศลและโทษของอกุศลให้บุคคลนั้น ๆ รู้สึกรู้ตัว สำหรับผู้ที่ศึกษาและเข้าใจธรรม

พอสมควรและมีความตรงต่อตัวเอง คงไม่มีปัญหาที่จะยินยอมให้เทศนาอย่างนั้นได้ แต่ที่ใช้คำว่า ชมนุบุคคลที่ควรชม คำพูดอาจจะรุนแรงไปหน่อย คือ ใช้คำว่า ชม เขาอาจจะไม่ยอมตั้งแต่ตอนแรก เพราะมานะ ความสำคัญตนมาแล้วก็ไม่ยอมฟัง แต่สำหรับผม ถ้าเป็นธรรมเทศนาและจี๋มาที่ใจดำของผม หรือตรงไหนก็แล้วแต่ ผมยอมรับโดยดุษฎี ยอมรับอย่างตรง ๆ

การแสดงธรรมอย่างที่อาจารย์แสดงออกมา หลายครั้งเป็นการช็อกศัล ผมเห็นชัด ช็อกศัลของหลาย ๆ คนด้วย ทั้ง ๆ ไป ไม่ได้ชี้เฉพาะเจาะจง ถ้าบางท่าน ยังไม่ยอมรับ ก็ลำบาก

สุ. ไม่ต้องคิดถึงคนอื่น เลิกคิดถึงคนอื่นจริง ๆ เพราะคิดแล้วก็ห่วง คิดแล้วก็กังวล คิดแล้วก็ไม่พอใจ เมื่อไรคนนั้นจะดีขึ้นมาสักทีหนึ่ง ฟังพระธรรมมาก็มากแล้ว ยังไม่ดีขึ้น ขณะนั้นเป็นเรื่องที่ไม่เข้าใจว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน มีแต่สภาพของจิตที่กำลังคิด และขณะนั้นเป็นอกุศลวิตก นี่เป็นสิ่งที่ควรจะเข้าใจ

เมื่อใดเรายังพักอยู่ เมื่อนั้นเรายังจมอยู่โดยแท้ เมื่อใดเราเพียรอยู่ เมื่อนั้นเราลอยอยู่โดยแท้ เราไม่พัก เราไม่เพียร ข้ามโอชะได้แล้ว อย่างนี้แล

อรรถกถาอธิบายข้อความนี้ไว้ ๗ หมวด ใครที่อยากจะเพียรควรฟัง เพราะว่ามุ่งหน้าไปปากเพียรกันมากมายโดยไม่ได้ระลึกรู้เลยว่า ต้องเป็นมัชฌิมาปฏิปทาจริง ๆ เป็นหนทางสายกลาง ซึ่งต้องเป็นอริยมรรคมีองค์ ๘

๗ หมวด คือ

ประการที่ ๑ ว่าด้วยกิเลสและอภิสังขาร วิตกเจตสิกเรื่องเดียวก็เต็มในพระไตรปิฎกทั้งหมด

เมื่อบุคคลพักอยู่ด้วยกำลังของกิเลส ชื่อว่าจม เมื่อบุคคลเพียรด้วยกำลังของอภิสังขาร ชื่อว่าลอย

อยู่ในประเภทไหน หรือว่าทั้ง ๒

พักอยู่ด้วยกิเลสชื่อว่าจม สนุกสนานกันก่อน เอาไว้แก่เตมา หรือนาทีสุดท้าย
ที่จะจากโลกนี้ไป คอยจนกระทั่งถึงวาระนั้น นั่นคือพักอยู่ด้วยกำลังของกิเลส ชื่อว่าจม
ส่วนอีกบุคคลหนึ่งเพียรอยู่ด้วยกำลังของอภิสังขาร ชื่อว่าลอย

อภิสังขาร ได้แก่ เจตนาเจตสิกซึ่งไม่ใช่มรรคมรรค ๘ ไม่ใช่องค์ของมรรคหนึ่ง
มรรคใดเลยในมรรคมรรค ๘ เพราะฉะนั้น ไม่ใช่เรื่องของความตั้งใจ จงใจ ขวนขวาย
ต้องการพากเพียร แต่เป็นเรื่องของสติที่จะเกิด เมื่อเข้าใจลักษณะของสติและรู้ว่า
สตินั้นระลึกอะไร เพื่ออะไร

ถ้ายังไม่รู้ว่าสติต้องระลึกอะไร ปัญญาต้องรู้อะไร และไปพากเพียรทำอะไร
ขณะนั้นก็จะเห็นลักษณะของอภิสังขาร ซึ่งเมื่อบุคคลเพียรด้วยกำลังของอภิสังขาร
ชื่อว่าลอย

ประการที่ ๒ ว่าด้วยตัณหา ทิฏฐิ และว่าด้วยกิเลสที่เหลือ และอภิสังขาร
ทั้งหลาย คือ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลพักอยู่ด้วยกำลังของตัณหาและทิฏฐิ ชื่อว่าจม
เมื่อบุคคลเพียรด้วยกำลังแห่งกิเลสที่เหลือและอภิสังขารทั้งหลาย ชื่อว่าลอย

ไม่ว่าจะทรงแสดงด้วยประการต่าง ๆ อย่างไร โดยนัยใด ให้ทราบว่าเป็น
คือ ชีวิตประจำวันของแต่ละคนนั่นเอง

ประการที่ ๓ ว่าด้วยตัณหา และว่าด้วยทิฏฐิ คือ แยกออกไปอีก

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลพักอยู่ด้วยกำลังแห่งตัณหา ชื่อว่าจม เมื่อบุคคล
เพียรอยู่ด้วยกำลังแห่งทิฏฐิ ชื่อว่าลอย

ไม่ใช่สมาธิมาปฏิบัติทั้ง ๒ นี้เป็นข้อที่จะต้องเข้าใจให้ถูก มิฉะนั้นการปฏิบัติ
จะไม่ใช้สัมมามรรค

ประการที่ ๔ ว่าด้วยสัสสตทิฏฐิ และว่าด้วยอุจเฉททิฏฐิ คือ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลพักอยู่ด้วยสัสสตทิฏฐิ ชื่อว่าจม เมื่อบุคคลเพียรอยู่
ด้วยอุจเฉททิฏฐิ ชื่อว่าลอย

ประการที่ ๕ ว่าด้วยลิณะ การติด และอุทฺธัจจะ คือ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลพักอยู่ด้วยกำลังของการติด ชื่อว่าย่อมจม เมื่อบุคคลเพียรด้วยกำลังของอุทฺธัจจะ ชื่อว่าย่อมลอย

ประการที่ ๖ ว่าด้วยกามสุขัลลิกานุโยคและอิตถกิลมถานุโยค คือ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลพักอยู่ด้วยกามสุขัลลิกานุโยค ชื่อว่าย่อมจม เมื่อบุคคลเพียรอยู่ด้วยอิตถกิลมถานุโยค ชื่อว่าย่อมลอย

ประการที่ ๗ ว่าด้วยกุศลาภิสังขารทั้งหมด และกุศลาภิสังขารอันเป็นโลกียะทั้งหมด คือ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อบุคคลพักอยู่ด้วยกุศลาภิสังขารทั้งหมด ชื่อว่าย่อมจม เมื่อบุคคลเพียรอยู่ด้วยกุศลาภิสังขารอันเป็นโลกียะทั้งหมด ชื่อว่าย่อมลอย

แล้วแต่ว่าจะทรงแสดงโดยหมวดไหน นัยไหน แต่ให้ทราบว่าเป็นชีวิตปกติประจำวัน

๑๗๓๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๓๐

มีบางท่านบอกว่า ท่านชอบอ่านหนังสือมาก ซึ่งหลายท่านก็คงจะเหมือนกัน เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ แต่ขอให้ระลึกในขณะที่อ่านว่า เป็นอกุศลวิตกหรือกุศลวิตก

อ่านสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ได้ไหม นำอ่านใหม่ มีของจริง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตา ยังไม่รู้ ยังไม่เข้าใจ แต่ไปอ่านหนังสือเรื่องต่าง ๆ โดยลืมที่จะอ่านลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เพราะฉะนั้น เป็นข้อที่น่าคิดได้หลายอย่าง แม้แต่ผู้ที่ชอบอ่านหนังสือวันหนึ่ง ๆ ถ้าเกิดระลึกขึ้นมาได้ว่า สิ่งที่ดีจะระลึกศึกษา เหมือนกับที่อ่านหนังสือ และพยายามเข้าใจเรื่องในหนังสือชั้นใด สิ่งที่มีจริง ๆ ที่กำลังปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ก็นำศึกษา นำอ่าน นำพิจารณา เพราะถ้าศึกษาพิจารณาจริง ๆ แล้ว จะเห็นความว่างจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดในสัญญา ในความจำ ไม่ว่าจะเป็นการจำหรือการคิดเรื่องสัตว์ เรื่องบุคคลต่าง ๆ เรื่องวัตถุสิ่งต่าง ๆ แท้ที่จริงแล้วหาสิ่งนั้น ๆ ไม่ แต่สัญญาก็ยังจำไว้มากมายเหลือเกิน

นี่ก็ต่อจากเรื่องของวิตก เป็นเรื่องของสัญญา แต่ไม่ใช่แยกจากกัน วิตกก็เป็นสภาพที่ตรึงตามสัญญาที่จำ

สำหรับเจตสิก ๕๒ ดวง ถ้าทบทวนคงจะทราบว่า เจตสิก ๕๒ เป็นนามขันธ์ ๓ คือ เวทนาเจตสิก ๑ ดวง เป็นเวทนาขันธ์ สัญญาเจตสิก ๑ ดวง เป็นสัญญาขันธ์ เจตสิก ๕๐ ดวงที่เหลือเป็นสังขารขันธ์

ในการกล่าวทบทวนเรื่องของปรมัตถธรรมบ้าง หรือเรื่องของขันธ์ ๕ บ้าง ก็เพื่อแสดงให้เห็นความละเอียดว่า ในบรรดาเจตสิกซึ่งเป็นสังขารขันธ์ ๕๐ ดวงนั้น เฉพาะเจตสิก ๙ ดวงเท่านั้นที่เป็นมรรค คือ เป็นทางที่นำออกไปสู่คติต่าง ๆ ซึ่งโดยมากก็ทราบกันอยู่แล้วว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ เจตสิก ๘ ดวง คือ

สัมมาทิฏฐิ ได้แก่ ปัญญาเจตสิก สัมมาสังกัปปะ ได้แก่ วิตกเจตสิก สัมมาวาจา ได้แก่ สัมมาวาจาเจตสิก สัมมากัมมันตะ ได้แก่ สัมมากัมมันตเจตสิก สัมมาอาชีวะ ได้แก่ สัมมาอาชีวะเจตสิก สัมมาวายามะ ได้แก่ วิริยเจตสิก สัมมาสติ ได้แก่ สติเจตสิก สัมมาสมาธิ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิก

สำหรับเจตสิกที่เป็นมรรค ทั้งหมดมี ๙ ดวง แต่ที่เป็นอริยมรรคมีองค์ ๘ ได้แก่ เจตสิก ๘ ดวง เพราะฉะนั้น เหลืออีก ๑ ดวงที่เป็นมรรค คือ มิจฉาทิฏฐิ

มิจฉามรรค ๘ คือ ๑. มิจฉาทิฏฐิ ๒. มิจฉาสังกัปปะ ๓. มิจฉาวาจา ๔. มิจฉากัมมันตะ ๕. มิจฉาอาชีวะ ๖. มิจฉาวายามะ ๗. มิจฉาสติ ๘. มิจฉาสมาธิ

มิจฉาทิฏฐิ ได้แก่ ทิฏฐิเจตสิก มิจฉาสังกัปปะ ได้แก่ อกุศลวิตก มิจฉาวายามะ ได้แก่ วิริยเจตสิก มิจฉาสติ ได้แก่ โภกมุลจิต มิจฉาสมาธิ ได้แก่ เอกัคคตาเจตสิกที่เกิดกับอกุศลจิต

ไม่มีมิจฉาวาจาเจตสิก ไม่มีมิจฉากัมมันตเจตสิก ไม่มีมิจฉาอาชีวะเจตสิก

แสดงให้เห็นว่าชีวิตประจำวันเต็มไปด้วยอกุศลเป็นปกติ จนกว่าขณะที่กุศลจิตเกิด เป็นการวิริยเหตุทางวาจาเมื่อไร ขณะนั้นก็เพราะสัมมาวาจาเจตสิกเกิดขึ้นทำกิจวิริยเหตุทางวาจา ขณะที่ละเว้นการกระทำที่ไม่ดีซึ่งเกิดขึ้นเพราะอกุศลจิต ขณะนั้นก็เพราะสัมมากัมมันตะเกิดขึ้นทำกิจวิริยเหตุทางกาย ขณะที่ละเว้นอาชีวะที่ทุจริต ขณะนั้นสัมมาอาชีวะเกิดขึ้นทำกิจวิริยเหตุทางวาจา เพราะฉะนั้น ไม่มีมิจฉาวาจาเจตสิก ไม่มีมิจฉากัมมันตเจตสิก และไม่มีมิจฉาอาชีวะเจตสิก

นี่คือชีวิตประจำวัน ซึ่งถ้าพิจารณาศึกษาลักษณะของจิตเจตสิก ในชีวิตประจำวันจริง ๆ จะทำให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมที่เคยยึดถือว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ว่า เป็นแต่เพียงสภาพธรรมแต่ละประเภทที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น แม้แต่วิตกเจตสิกซึ่งเป็นสังขารธรรม เป็นสังขารขั้นนั้น ก็เกิดขึ้นเองตามลำพังไม่ได้ ต้องอาศัยสภาพธรรมอื่นจึงเกิดได้ โดยต้องอาศัยเวทนาเจตสิก สัญญาเจตสิก และเจตสิกอื่น ๆ แล้วแต่ว่าวิตกเจตสิกนั้นจะเกิดกับกุศลธรรมหรืออกุศลธรรม

ไม่ว่าจะเป็นกรรมฝ่ายกุศล หรือเป็นกรรมฝ่ายอกุศล ก็ปรุงแต่งวิตกเจตสิกจนเป็นความละเอียดในเรื่องการตรึกนึกคิดต่าง ๆ บางครั้งก็เป็นอกุศลที่ไม่น่าจะคิดได้ถึงอย่างนั้นเลย แต่อาศัยการสะสมของสภาพธรรมที่เกิดขึ้นแล้วก็เป็นปัจจัยทำให้อกุศลวิตกนั้น ๆ เกิดขึ้นได้ หรือขณะที่วิตกเจตสิกเกิดกับสภาพธรรมฝ่ายดีเป็นโสภณ บางครั้งก็ประกอบด้วยปัญญาซึ่งเริ่มเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง จนกระทั่งสามารถเจริญถึงขั้นแทงตลอดลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏที่กำลังเกิดดับในขณะนี้ได้ นี่ก็แสดงให้เห็นถึงความวิจิตรของสภาพธรรมแต่ละขณะ

สำหรับวิตกเจตสิกซึ่งเกิดในชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ความละเอียดของการปรุงแต่งของสังขารขั้นนี้ทั้งหลายก็เป็นปัจจัยให้จิตคิดนึกไปต่าง ๆ เช่น ขอกล่าวถึงความคิดนึกของท่านผู้ฟังบางท่าน

ในการบรรยายพระธรรมทุกครั้ง จะสังเกตได้ว่า มีผู้ที่มีกุศลวิตกต่าง ๆ กัน บางท่านก็ตรึกไปในเรื่องของการช่วยจัดสถานที่ อำนวยความสะดวกให้แก่ผู้ที่มาฟังคำบรรยาย บางท่านก็ตรึกไปในเรื่องการจัดหาน้ำดื่มที่จะปรุงเปลี่ยนรสต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่ร่างกาย บางท่านก็มีกุศลวิตกตรึกไปในการเก็บล้างแก้วน้ำเป็นต้น บางท่านก็มีกุศลวิตกคิดจะเกื้อกูลบุคคลอื่นด้วยการถามปัญหาที่เข้าใจว่า จะเป็นประโยชน์กับท่านผู้ฟัง หรือว่ามีกุศลวิตกที่จะเล่าประสบการณ์ของท่านที่จะเป็นประโยชน์แก่ท่านผู้ฟังท่านอื่น ๆ แต่ก็มี การตรึกหรือวิตกละเอียดด้วย เช่น บางท่านคิดว่า น้ำปानะที่ยังมีเหลืออยู่หลังจากการบรรยายพระธรรมแล้วนั้น สมควร จะถวายแก่พระภิกษุต่อไปอีกหรือไม่

ห้ามไม่ได้เลยในการที่บางท่านจะเกิดความรู้สึกอย่างนี้ แต่ควรจะเข้าใจให้ถูกต้องว่า ความผิด ความถูก ในการกระทำทุกอย่าง หรือแม้ในพิธีกรรมต่าง ๆ นั้น ความควร ความไม่ควรนั้น อยู่ที่กุศลจิตหรืออกุศลจิตนั่นเอง

ไม่ใช่จะต้องมีสิ่งอื่นเป็นเครื่องวัดว่า ทำอย่างนั้นแล้วถูก ทำอย่างนี้แล้วผิด ถ้าสติสามารถระลึกถึงลักษณะสภาพของจิตในขณะที่คิด หรือในขณะที่ทำ จะรู้ได้ว่า ความควรหรือไม่ควร อยู่ที่กุศลจิตหรืออกุศลจิต

เพราะฉะนั้น ท่านผู้นั้นควรจะพิจารณาว่า ขณะที่คิดจะให้หรือคิดที่จะถวาย น้ำปานะที่ยังมีเหลือหลังจากการฟังพระธรรมแล้วนั้น ขณะนั้นเป็นกุศลจิตหรืออกุศลจิต

บางท่านไม่กล้าถวายเพราะคิดว่า ดูเหมือนเป็นของเหลือ แต่จิตก็มีการคิดพิจารณาได้หลายอย่าง คือ พิจารณาว่า ขณะที่คิดจะให้ คิดจะถวาย ต้องรู้ว่า ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ก็เป็นกุศล และขณะที่คิดว่าเป็นของเหลือไม่ควรให้ หรือไม่ควรถวาย ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

ความคิดรวดเร็วมาก และเกิดดับสลับกัน ขณะที่คิดว่าเป็นของเหลือไม่ควรให้ คิดดูดี ๆ ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ถ้าคิดว่าไม่ควร ก็น่าจะพิจารณาต่อไปว่า เพราะอะไรจึงไม่ควร เป็นสิ่งที่มีประโยชน์หรือเป็นสิ่งที่ไม่มีประโยชน์แก่ผู้รับ และถ้าไม่ได้ถวายหรือไม่ได้ให้ไป พระภิกษุผู้ควรที่จะได้รับ จะเสียประโยชน์หรือจะได้ประโยชน์จากน้ำปานะที่ยังเหลืออยู่นั้น

คิดได้หลายขั้นในการที่จะถวายหรือไม่ถวาย และต้องคิดแม้แต่ว่าขณะที่เกิดความคิดจะไม่ถวายนั่น เพราะเหตุใดจึงไม่ถวาย ถ้าเพียงเพราะกลัวว่าจะเป็นของเหลือ ก็ควรที่จะพิจารณาว่า ผู้จัดน้ำดื่มเพื่อผู้ฟังพระธรรม ซึ่งผู้ฟังพระธรรมนั้นก็ยังมีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เมื่อจัดเป็นทานแก่ผู้ฟังพระธรรม และยังมีน้ำเหลืออยู่อีก ก็ย่อมเป็นประโยชน์แก่ภิกษุซึ่งเป็นผู้ฟังพระธรรม เป็นผู้ศึกษาพระธรรม เป็นผู้ปฏิบัติพระธรรมในเพศของบรรพชิต เพราะฉะนั้น จะถวาย หรือไม่ถวาย

คิดดู ท่านผู้ฟังไม่ทราบเผชิญกับปัญหานี้หรือเปล่า แต่ถ้าเผชิญก็จะได้ทราบว่า ควรจะอย่างไรด้วยกุศลจิต ผู้ที่ไม่ถวายเพราะกลัวว่าจะได้บุญน้อย มีไหม

บางท่านอาจจะไม่อยากถวายเพราะคิดว่าจะได้บุญน้อย เพราะเป็นของที่เหลือจากผู้ฟังทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต แต่ขณะนั้นคงจะไม่ได้สังเกตว่า ความอยากได้บุญ ปิดบังไม่ให้เห็นว่า ขณะที่อยากได้บุญนั้นเป็นอกุศล กุศลจิตควรที่จะเกิดขึ้นที่ไม่ใช่ว่า ต้องรอ หรือลังเล หรือสงสัย เพราะว่าขณะที่รอ หรือลังเล หรือสงสัย ในขณะนั้น ลักษณะของจิตเป็นอย่างไรรู้หรือ จึงได้ลังเล จึงได้สงสัย

ปัญญาต้องรู้ละเอียดกุศลจึงจะเกิดได้ทันที เมื่อเห็นว่าเป็นประโยชน์ขณะใด ก็ให้เพื่อประโยชน์ในขณะนั้น ขณะที่ให้หรือขณะที่ถวายนั้น ถ้ากระทำด้วยความ นอบน้อมก็เป็นความยำเกรงในสงฆ์ ถ้าขณะที่คิดว่าได้บุญน้อยหรือผลของบุญนั้น ก็อาจจะไม่เต็มที เว้า ๆ แหว่ง ๆ เพราะว่าเป็นของเหลือ ขณะนั้นคิดถึงใคร

ผู้ที่ไม่ถวายเพราะกลัวว่าจะได้บุญน้อย ขณะนั้นคิดถึงใคร

คิดถึงตัวเอง ถึงผลของบุญที่จะได้ หรือว่าคิดถึงประโยชน์ของผู้รับ ซึ่งถ้า ไม่ถวายผู้รับก็จะไม่ได้ประโยชน์

การกระทำทุกครั้ง ไม่ควรที่จะหวังในผล เมื่อเป็นโอกาสที่จะให้ หรือที่จะถวาย หรือที่จะกระทำกุศล น้อยมากไม่สำคัญ และผลที่จะเกิดขึ้นก็ไม่ควรที่จะคำนึงด้วยว่า จะได้รับผลไม่เต็มที หรือจะได้รับผลน้อย จะได้รับผลที่ไม่ดี เพราะวาบุญเป็นสิ่งที่ควร กระทำ โดยไม่จำเป็นต้องคิดถึงผลต่อมาซึ่งจะเกิดขึ้น

นี้แสดงให้เห็นถึงความละเอียดของวิตกเจตสิกที่จะไตร่ตรองพิจารณาเหตุผล ของสภาพธรรมให้ถูกต้องตรงตามสภาพของกุศลจิตและอกุศลจิต จึงจะเป็นเหตุ ให้เจริญกุศลได้ยิ่งขึ้น มิฉะนั้นจะมีอุปสรรคอยู่เสมอ เพราะวากลัวผลบุญจะน้อย แม้แต่ในเรื่องของพิธีการหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ถ้าไม่พิจารณาในเรื่องของกุศล ขณะนั้น ก็เป็นเรื่องกลัวผลของบุญอีกเช่นเดียวกัน

การกระทำทุกอย่างในพระพุทธศาสนา เป็นการกระทำที่จะต้องพิจารณาถึงจิต ว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล บางท่านก็เรียกกันมารับพรพระหลังจากที่มีการถวายทาน หรือว่าทำกุศลแล้ว ซึ่งความจริงแล้วพระภิกษุท่านกล่าวคาถาอนุโมทนา คือ แสดง อานิสงส์ของกุศลนั้นเพื่อให้ผู้ทำกุศลเกิดความปิติในกุศลที่ได้กระทำแล้ว ไม่ใช่ท่าน เป็นฝ่ายให้พร ท่านอนุโมทนาในกุศลของผู้ที่ได้กระทำกุศล แต่ผู้ที่ไม่เข้าใจก็รับมา รับพร ซึ่งความจริงแล้วขณะที่ถวายทานเป็นกุศลจิต ถ้าจะเป็นพรก็เป็นผลของกุศลจิต ที่ได้กระทำแล้ว ไม่ใช่ถ้าไม่รับกุศลนั้นจะไม่เกิด

ต้องเข้าใจลักษณะของวิตกเจตสิกโดยละเอียด มิฉะนั้นจะเข้าใจพระธรรมผิด และเป็นโทษได้ เช่นข้อความในคราวก่อน ใน **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค**

โอฆตรณสูตร ที่มีข้อความแสดงว่า พระเทศนาของพระผู้มีพระภาคมี ๒ อย่าง คือ ทรงแสดงโดยนิคคมนุษย์ ทรงกล่าวชมบุคคลผู้ควรชม และอนุคคมนุษย์ ทรงกล่าวยกย่องบุคคลผู้ควรยกย่อง

ผู้คิดผิดก็คิดว่า พระผู้มีพระภาคไม่ควรกล่าวชมบุคคลผู้ควรชม

สำหรับพระผู้มีพระภาคแล้วที่จะไม่ทรงกระทำให้สิ่งหนึ่งด้วยประโยชน์นั้นไม่มีเลย ถ้าเป็นผู้พิจารณาโดยละเอียดย่อมจะเห็นพระมหากรุณาคุณ รู้ว่าขณะใดควรที่จะทรงแสดงธรรมในลักษณะใด และบางคนพึงเห็น ก็รีบไปชมบุคคลผู้ควรชม เพราะเข้าใจว่าข้อความนี้กล่าวว่อย่างนี้ ก็ต้องรีบไปชมคนที่ควรชม ด้วยอกุศลจิตที่อยากจะชม

นี่ก็เป็นเรื่องของนานาความคิดจริง ๆ ซึ่งถ้าไม่ศึกษาพระธรรมโดยละเอียด จะไม่รู้วาระจิตของตนเอง คือ ไม่ได้พิจารณาจิต แต่ถ้าเป็นผู้ที่รอบคอบจะรู้ว่ คำพูดอาจจะน่าฟังแต่ไม่เป็นประโยชน์ หรือคำพูดที่ไม่ตรงและไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น ก็ไม่ควรที่จะกล่าว แต่ถ้าเป็นธรรมที่ถูกต้องและผู้ฟังสามารถพิจารณาเหตุผลได้ ก็ควรมีเมตตาใคร่ที่จะให้ผู้ที่มีอกุศลรู้ตัวว่ามีอกุศล เพราะฉะนั้น ก็ชมด้วยเหตุผลของพระธรรม ไม่ใช่ชมด้วยอธรรม นี่เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาจิตของตนเองโดยละเอียด

ขอกล่าวถึงลักษณะความคิดซึ่งเป็นพระวิตกของพระผู้มีพระภาค ซึ่งเป็นไปด้วยพระมหากรุณาคุณ

อรรถกถา สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สุนทริกสูตร ข้อ ๖๕๘ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกา ในโกศลชนบท สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ บุชาไฟ บำเรอการบูชาไฟที่ฝั่งแม่น้ำสุนทริกาแล้ว ลุกจากอาสนะ เหลียวดูทิศทั้ง ๔ โดยรอบ ด้วยคิดว่า ใครหนอควรบริโภคปายาสอันเหลือจากการบูชา

สุนทริกภารทวาชพราหมณ์ได้เห็นพระผู้มีพระภาคทรงคลุมพระอวัยวะพร้อมทั้งพระเศียร ประทับนั่งที่โคนต้นไม้ต้นหนึ่ง ก็คิดว่า เป็นผู้ทีคลุมศีรษะประกอบความ

เพียรคืบยังรุ่ง จึงได้ถือข้าวปายาสที่เหลือจากการบูชาไฟด้วยมือซ้าย ถือน้ำเต้าด้วยมือขวา เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคยังที่ประทับ แต่ก่อนที่จะถวายก็ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านเป็นชาติอะไร

ทั้ง ๆ ที่คิดแล้วว่า ผู้นี้คงเป็นผู้มีความเพียรนั่งคลุมศีรษะคืบยังรุ่ง แต่ก็ยังมีวิตกเจตสิกที่ตรีก่อนที่จะถวาย โดยคิดคำนึงถึงชาติ จึงได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ท่านเป็นชาติอะไร ไม่ได้ถามถึงพระธรรมเลย ไม่ได้ถามถึงข้อปฏิบัติเลย เจอหน้ากันก็ถามถึงชาติ นี่ก็แสดงลักษณะของจิตแล้วว่า ในขณะนั้นมีความสำคัญตนอย่างไร

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ท่านอย่าถามถึงชาติ แต่จงถามถึงความประพตติเกิด ไฟย่อมเกิดจากไม้แล บุคคลแม้เกิดในตระกูลต่ำเป็นมุนี มีความเพียร มีความรู้ทั่วถึงเหตุ ห้ามโทษเสียด้วยหิริ ฝีกตนแล้วด้วยสัจจะ ประกอบด้วยการปราบปราม ถึงที่สุดแห่งเวท มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว ผู้ใดมีปัญอันน้อมเข้าไปแล้ว บุษาวราหมณผู้นั้น ผู้นั้นชื่อว่า ย่อมบูชาพระทักษิณายบุคคลโดยกาล

๑๗๓๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

ข้อความในอรรถกถามีว่า

พระผู้มีพระภาคทรงตรวจดูโลกในเวลาใกล้รุ่ง เห็นพราหมณ์นี้แล้ว ทรงพระดำริว่า พราหมณ์นี้ถือข้าวปายาสอันเลิศเห็นปานนี้เอาไปเผาไฟด้วยตั้งใจจะให้ มหาพรหมบริโภค ชื่อว่าทำสิ่งไร้ผล เราจะให้มรรค ๔ ผล ๔

พระผู้มีพระภาคจึงเสด็จลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ที่เดียว ทรงชำระพระวรกายเสร็จแล้ว ทรงถือบาตรจีวร เสด็จไปประทับนั่ง ณ โคนต้นไม้นั้น โดยนัยดังกล่าวแล้วนั้นแล

เป็นพระมหากรุณาคุณมากแค่ไหนที่ทรงกระทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์ว่า พราหมณ์นั้นควรจะได้อมรรค ๔ ผล ๔ ซึ่งข้อความในอรรถกถามีว่า

ถามว่า เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุไรพระผู้มีพระภาคจึงทรงคลุมตลอดพระเศียร

สำหรับคนที่ช่างคิด ก็ต้องคิดไปเรื่อย ๆ และต้องหาเหตุผลพิจารณาไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งได้ทราบพระมหากรุณาคุณอย่างถ่องแท้

ตอบว่า เพื่อป้องกันหิมะตกและลมหนาว พระตถาคตทรงสามารถอดทน หิมะตกและลมหนาวได้ แต่ถ้ามิได้ทรงนั่งคลุมพระวรกาย พราหมณ์จำได้แก่ไกล ก็จะกลับเสีย เมื่อเป็นเช่นนั้นก็จะไม่ได้สนทนากัน ดังนั้นพระผู้มีพระภาคทรงมี พระดำริว่า เมื่อพราหมณ์มาเราจะเปิดศีรษะ ที่นั้นพราหมณ์ก็จะเห็นเรา จะได้สนทนากัน เราจักแสดงธรรมตามแนวที่สนทนากันแก่พราหมณ์ ดังนี้ จึงได้ทรง ทำอย่างนั้นเพื่อจะได้สนทนากัน

ในตอนท้าย ผลก็คือสุนทรภักทิตวาซพรหมณได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่งในบรรดาพระอรหันต์ทั้งหลาย คือ ได้ทั้งมรรค ๔ และผล ๔ จากพระมหากรุณาของพระผู้มีพระภาค

นี่เป็นเหตุที่ทรงคลุมพระอริยวาระตลอดทั้งพระเศียร คนสมัยนี้จะมีความอดทนถึงอย่างนั้นไหม ทำทุกอย่างเพื่อให้ผู้ฟังได้รับฟังพระธรรม

คนสมัยนี้ถ้ามีคนอื่นแสดงปฏิกิริยาบางประการ ก็เลิกที่จะสนทนากันแล้ว ได้ยินได้ฟังบางท่านบอกว่า ทนคนนั้นไม่ได้ ทนคนนี้ไม่ได้ ซึ่งนั่นเพราะอะไร

วิตกมี ๒ อย่าง อกุศลวิตกและกุศลวิตก ถ้าเกิดความคิดอย่างนั้นขณะใดพิจารณาหรือเปล่าว่าเพราะอะไร ขณะที่ทนใครก็ตามไม่ได้ เพราะอะไร

ก็เพราะไม่คิดจะเจริญกุศล ซึ่งกุศลพร้อมที่จะเกิดจริง ๆ ด้วยประการหนึ่งประการใด เมตตาเกิดได้แทนที่จะไม่อดทน ทางวาจาก็ยังสามารถเกื้อกูลในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ในสิ่งที่เป็นเหตุผล แทนที่จะมีแต่อกุศลวิตกที่เห็นความไม่น่าพอใจของคนอื่น

พระธรรมทั้งหมดเพื่อประโยชน์ของผู้ฟัง ยังไม่ต้องคิดถึงวิปัสสนาญาณแต่ละขั้นเลย เพียงแต่เป็นผู้ที่น้อมรับฟังพระธรรมเพื่อประพฤติปฏิบัติตาม เป็นอุบาสก อุบาสิกาที่ดี ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติ รับฟังพระธรรมเพื่อขัดเกลาจิตใจไปเรื่อย ๆ มิฉะนั้นแล้วถ้ามีอกุศลมาก ๆ และก็กล่าวว่า สติไม่ค่อยเกิด

ถ้ามีอกุศลมาก มีปัจจัยที่จะให้อกุศลเกิดอีก ๆ ซ้ำแล้วซ้ำอีก ก็ยากที่จะมีปัจจัยที่สติปัฏฐานจะเกิดได้ แม้แต่ชีวิตประจำวันก็ควรพิจารณาถึงกุศลวิตกและอกุศลวิตกของตนเอง มิฉะนั้นแล้วจะเห็นแต่อกุศลของคนอื่น แทนที่จะกระทำกิจของตนก็ไปคิดอยากให้คนอื่นหมดกิเลส โดยลืมนึกว่าในขณะที่นั้นจิตของตนเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล

ถ. ดอกไม้ที่ประดับศพ เอาไปทิ้งขยะแล้ว นำมาบูชาพระได้ไหม

สุ. บูชาด้วยการปฏิบัติได้ไหม ขณะนั้นเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลอย่างไร

ถ. ระลึกไว้ในขณะนั้นหรือ

ส. ไม่จำเป็นต้องบูชาด้วยดอกไม้ ถ้าเป็นผู้ที่ปฏิบัติธรรม แต่ถ้ามีดอกไม้ที่ควรแก่การที่จะบูชาและใครที่จะบูชา ขณะนั้นก็พิจารณาจิตว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศลอย่างไร เพราะว่าจิตเกิดดับสลับกันเร็วมาก

ส่วนมากพุทธบริษัทจะบูชาพระคุณของพระผู้มีพระภาคด้วยดอกไม้ ฐูป เทียน ของหอม เพราะว่าไม่มีอื่นที่จะบูชา แต่ผู้ที่มีกุศลจิตและพยายามบูชาด้วยวิธีอื่น ๆ ก็มี เช่น บางท่านก็เป่าสังข์บูชา ทำอะไรก็ได้ในขณะที่กุศลจิตเกิดและน้อมบูชา แต่ไม่มีความจำเป็นที่จะไปเอาดอกไม้ทั้งแล้วในถังขยะมาบูชา ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ควรคิด สิ่งที่ต้องคิด คือ แม้ไม่มีสิ่งที่จะบูชา การปฏิบัติบูชาก็ย่อมกระทำได้

ขณะที่จิตเป็นกุศล เคยเป็นอกุศลวิตก และเมื่อได้ฟังพระธรรมก็น้อมประพฤติปฏิบัติตาม ขณะนั้นเป็นการบูชาที่พระผู้มีพระภาคทรงมีพระประสงค์มากกว่าที่จะให้บูชาด้วยดอกไม้ ฐูป เทียนหรือเครื่องหอมต่าง ๆ เพราะว่าพระองค์ทรงดับกิเลสหมดแล้ว ไม่มีความยึดต้องการในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ

ตอนนี้คิดจะถวายหรือไม่ถวาย ดอกไม้ในถังขยะ

ถ. เก็บมาปักแจกัน คิดว่าบูชาพระได้

ส. เป็นเรื่องของกุศลจิต ถ้าขณะนั้นกราบนมัสการและสติปัฏฐานเกิดระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ก็เป็นการปฏิบัติบูชาที่ดีกว่า

การขัดเกลากิเลสเป็นเรื่องที่ละเอียดมาก เพราะต้องเข้าใจเรื่องของสภาพธรรมโดยละเอียด โดยถูกต้อง ถ้าใครศึกษาพระธรรมโดยไม่รอบคอบ หรือมีการเข้าใจผิดในพระธรรม การขัดเกลากิเลสก็ย่อมเป็นไปไม่ได้

อัฐสาลินี อรรถกถา ธรรมสังคณีปกรณ์ นิทานกถา ว่าด้วย วิบัติ ๓ ประเภท ซึ่งเป็นวิบัติของผู้ศึกษาพระธรรมวินัย ไม่ใช่เป็นแต่เพียงวิบัติของผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระธรรมวินัย มีข้อความว่า

ผู้ปฏิบัติผิดในพระวินัย เป็นผู้มีความสำคัญว่าไม่มีโทษในธรรมที่มีโทษ เป็นต้น

ย่อมทำให้เป็นผู้รู้สึกเมื่อเข้าใจพระวินัยผิด ตัวอย่างคือท่านที่เข้าใจว่า เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตเครื่องลาด เครื่องนุ่งห่มที่มีสัมผัสเป็นสุข การสัมผัส โผฏฐัพพะที่เป็นสุข เช่น สัมผัสหญิง ก็ย่อมไม่มีโทษเช่นเดียวกัน

คือ เข้าใจว่า เครื่องลาด เครื่องสัมผัส จะเป็นจีวรหรือเสนาสนะที่ทรง อนุญาตแล้ว สัมผัสได้ เพราะฉะนั้น การสัมผัสหญิงก็เช่นเดียวกัน เช่นเดียวกับ สัมผัสอื่น ๆ ดังนั้น ผู้ที่เข้าใจพระวินัยผิดอย่างนี้ ย่อมทำให้เป็นผู้รู้สึก

ผู้ปฏิบัติผิดในพระสูตร ไม่รู้คำอธิบาย (ไม่เข้าใจในอรรถ) ย่อมถึงความเป็น มิจฉาทิฎฐิ

เข้าใจผิดไปได้อย่างมากเลย ถ้าเพียงแต่จะอ่านพระสูตรเดียว โดยไม่พิจารณา พระธรรมทั้ง ๓ ปิฎก

ผู้ที่ปฏิบัติผิดในพระอภิธรรม จะวิจารณ์ธรรมเกินไป ย่อมคิดแม้สิ่งที่ไม่ควรคิด ก็ถึงความพุ้งซ่านแห่งจิต

บางอย่างไม่น่าจะคิดเลย ก็คิด ๆ อยู่นั่นเอง ทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่วิสัยของผู้เป็นสาวก ที่จะเข้าใจได้ แต่ก็ไปติดหรือคิดถึงสิ่งนั้นจนกระทั่งไม่สามารถเข้าใจธรรมประการอื่น ๆ เพราะฉะนั้น ก็ถึงความพุ้งซ่านแห่งจิต

ผู้ปฏิบัติผิดในพระไตรปิฎกนี้ ย่อมถึงความวิบัติอันต่างด้วยความเป็นผู้รู้สึก ความเป็นมิจฉาทิฎฐิ และความพุ้งซ่านแห่งจิตนี้ โดยลำดับด้วยประการฉะนี้

แสดงถึงลักษณะความละเอียดของวิตกเจตสิกซึ่งปรุงแต่งไม่หยุด แม้แต่ใน การศึกษาพระธรรมวินัย ใครจะเข้าใจถูก ใครจะเข้าใจผิด ใครจะเข้าใจได้ลึกซึ้ง ใครจะเข้าใจได้มากน้อยอย่างไร ก็ต้องเป็นไปตามการสะสมทุก ๆ ขณะ แม้ขณะนี้เอง ทุกท่านก็กำลังสะสมความเข้าใจถูก หรือความเข้าใจผิดในพระธรรมถ้าเป็นผู้ที่ ไม่ละเอียด

เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาด้วยความละเอียดรอบคอบจริง ๆ กว่าที่จะถึงวิปัสสนาญาณขั้นต่าง ๆ ตั้งแต่นามรูปปริจเฉทญาณ ปัจจัยปริคคหญาณ สัมมสนญาณ อุทัพพยานุปัสสนาญาณ ภังคานุปัสสนาญาณ ภัยตูปัญฐานานุปัสสนาญาณ อาทีนวานุปัสสนาญาณ นิพพิทานุปัสสนาญาณ มุญจิตกัมมตาญาณ ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว และต่อไป คือ ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ สังขารุปেকชาญาณ อนุโลมญาณ โคตรภูญาณ มรรคญาณ ผลญาณ ปัจจเวกชนญาณ

เรื่องของวิปัสสนาญาณต่าง ๆ ไม่ใช่เรื่องห่วง ไม่ใช่เรื่องกังวลว่าจะถึงเมื่อไร จะเกิดเมื่อไร จะประจักษ์แจ้งเมื่อไร แต่ที่ควรพิจารณา คือ เดียวนี้ ขณะนี้ กุศลจิตเกิดหรืออกุศลจิตเกิด น้อมประพฤติปฏิบัติพระธรรมได้มากน้อยแค่ไหน ไม่ใช่เป็นการอยากให้เพียงฟังเรื่องของจิต เจตสิก โสภณเจตสิก หรือวิปัสสนาญาณต่าง ๆ ให้จบปริจเฉทต่าง ๆ ตำราต่าง ๆ แต่ต้องเข้าใจว่า การศึกษาพระธรรมเพื่อประโยชน์ของตนเอง คือ เข้าใจกุศลและอกุศลของตนเอง เข้าใจสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเพิ่มขึ้น เพื่อการเจริญกุศลยิ่งขึ้น เพราะถ้าเข้าใจผิด จิตก็ไม่อ่อนโยน ไม่น้อมที่จะฟังเพื่อประโยชน์ คือ การเจริญกุศล

ทุกท่านควรทราบว่า การเจริญสติปัฏฐานเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ต้องควบคู่กันไปกับการฟังพระธรรม เพื่อที่จะได้เห็นโทษของอกุศล และปัญญาที่เห็นโทษของอกุศลนั้นจะทำกิจบรรเทา ละอกุศลลงไป

ผู้ฟัง เรื่องสุนทรภะการทวาชพราหมณ์ เป็นเรื่องบังเอิญที่เมื่อคืนนี้ก็อ่านพระสูตรนี้เหมือนกัน พระพุทธเจ้าตรัสให้สุนทรภะการทวาชพราหมณ์ละมานะเรื่องชาติ และมีรายละเอียดเพิ่มมานิดเดียว คือ เรื่องหิริ ความละอายเท่านั้นเอง แต่ในอรรถกถาผมไม่ได้อ่าน เมื่อที่อาจารย์พูดถึงให้มรรค ๔ ผล ๔ ด้วย เข้าใจว่าในอรรถกถา น่าจะมีเทศนาเรื่องอริยสัจ ๔ ด้วย

ส. โดยมากในอรรถกถาจะแก้ข้อความบางประการ แต่ไม่มีข้อความเรื่องเกี่ยวกับธรรม บางสูตรก็มี บางสูตรก็ไม่มี

ผู้ฟัง แต่ในพระสูตรสั้นมาก

ส. สั้นมาก แต่ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ นี่คือประโยชน์ของการฟังพระธรรมไปเรื่อย ๆ สะสมความเข้าใจ จนกว่าวันหนึ่งแม้ได้ฟังเพียงสั้น ๆ ก็เข้าใจได้

ผู้ฟัง น่าจะมีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ บ้าง

ส. ไม่พ้นจากตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะว่าหิริเกิดได้อย่างไร

ผู้ฟัง นอกจากอ่านสูตรนี้แล้ว ได้อ่านสูตรข้างหน้าอีกประมาณ ๓ - ๔ สูตร ก็สั้น ๆ ทั้งนั้น และพราหมณ์แต่ละคนได้บรรลุพระอรหันต์ทั้งนั้นเลย

ส. ถ้าคิดถึงหิริอย่างเดียว แต่ไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หิริจะมีได้อย่างไร เพราะฉะนั้น วิตก คือ การตริกเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ก็ต้องเนื่องมาจากการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึกทั้งนั้น ไม่พ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจเลย

คราวก่อนได้กล่าวถึง **สังยุตตนิกาย สคาถวรรค สัญโยชนสูตร** ซึ่งมีข้อความว่า วิตกเป็นเครื่องเที่ยวไปของโลกนี้ คือ วิตกเป็นเท้าของโลก และใน **ขุททกนิกาย จุฬนิทเทส อุทยมานวกปัญหานิทเทส ข้อ ๔๕๖** ก็มีข้อความเดียวกัน โดยแสดงวิตก ๙ เป็นเครื่องเที่ยวไปของโลก มีข้อความว่า

วิตก ๙ คือ

ทุกท่านควรจะพิจารณา เพราะเป็นชีวิตประจำวันของทุกคน

กามวิตก

ตั้งแต่เช้าจนถึงเดี๋ยวนี้ ถ้ารู้ เกิดทันทีหลังจากที่ทวีปัญจวิญญาณดับไป

พยาบาทวิตก

ความขุ่นเคืองใจมีบ้างไหมในวันนี้

วิหิงสาวิตก

คิดที่จะเบียดเบียนใครหรือเปล่า แม้เพียงความคิด บางที่ยังไม่ได้เบียดเบียน แต่คิดไม่ชอบใจแล้ว อาจจะทำให้บุคคลนั้นเสื่อมลาภบ้าง เสื่อมยศบ้าง เป็นต้น

วิตกถึงญาติ วิตกถึงชนบท

มีไหมวันนี้ ประเทศเราเป็นอย่างไรบ้าง การทำมาค้าขาย ข้าวยากหมากแพง อุทกภัย วาตภัยต่าง ๆ

วิตกถึงเทวดา วิตกอันสัมปยุตต์ด้วยความเอ็นดูผู้อื่น วิตกอันสัมปยุตต์ด้วยลาภ สักการะ และสรรเสริญ วิตกอันสัมปยุตต์ด้วยความไม่ยอมให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน เหล่านี้เรียกว่า วิตก ๙

ชื่อว่าวิตก ในอุเทศว่า วิตกกัสสะ วิจาร์ณา ดังนี้ วิตก ๙ อย่างนี้เป็นเครื่องสัญจรไป เทียบไป ท่องเทียบไปของโลกนั้น โลกนั้นย่อมสัญจร เทียบไป ท่องเทียบไปด้วยวิตก ๙ อย่างนี้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าวิตกเป็นเครื่องเทียบไปของโลกนั้น

โลกนั้นอยู่ไหน พังแล้วก็ต้องคิด โลกนั้นคือโลกไหน เวลานี้มีโลกหรือเปล่า โลกไหน โลกก็คือจิตทุกขณะนั่นเอง เพราะฉะนั้น วิตกนี้เป็นเครื่องสัญจรไป เทียบไป ท่องเทียบไปของโลกนั้น แล้วแต่ว่าขณะจิตนั้นจะเป็นกุศลวิตกหรือเป็นอกุศลวิตก เช่น วิตก ๙ คือ กามวิตก เป็นอกุศล พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก วิตกถึงญาติ เวลาคิดถึงญาติ สังเกตดูว่าเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล บางครั้งคิดด้วยโลภะ บางครั้งคิดด้วยโทสะ บางครั้งก็พลอยเพลิดเพลินยินดีไปด้วย บางครั้งก็พลอยวิตกทุกขร้อนไปด้วย วิตกถึงชนบท วิตกถึงเทวดา วิตกอันสัมปยุตต์ด้วยความเอ็นดูผู้อื่น พังดูเหมือนเป็นกุศล แต่ความจริงแม้วิตกอันสัมปยุตต์ด้วยความเอ็นดูผู้อื่น ก็เป็นอกุศล เพราะด้วยความเอ็นดู ด้วยความผูกพัน ด้วยการเกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้น ก็ย่อมเป็นอกุศล

ทั้งหมดนี้สำหรับผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน เพื่อบรรลुวิปัสสนาญาณในวันหนึ่ง แต่ก่อนที่จะถึง ควรพิจารณาถึงอกุศลวิตกของตนเองเพื่อละไปด้วย ไม่ใช่เพียงแต่คอยเมื่อไรสติปัฏฐานจะเกิดเท่านั้น เพราะถ้าอกุศลวิตกยังมีมาก กลุ่มมุ่มอยู่บ่อย ๆ ก็ขาดปัจจัยที่สติปัฏฐานจะเกิดได้มาก

สัมโมหวิโนทนี พรรณนาพระวิมังคปกรณ สัจจวิมังคนิทเทส อุปมา
คนมีทุกข์เหมือนคนมีเวร

วันนี้ใครรู้สึกตัวบ้างว่ามีทุกข์ เกิดมานี้ก็เป็นทุกข์ แต่ไม่รู้สัก เวลาที่อยากได้
สิ่งหนึ่งสิ่งใด ขวนขวายหาสิ่งนั้น เป็นทุกข์หรือเปล่า แต่แม้กระนั้นก็ยังไม่ว่าว่ามีทุกข์

คนที่กำลังมีทุกข์ที่จะเห็นได้ชัด ๆ คือ ขณะที่กำลังมีความขุ่นเคืองใจ กำลัง
มีความแค้นเคืองใจ กำลังมีความผูกโกรธ คนอื่นก็รู้ได้ว่า คนนั้นเหมือนคนมีเวร
แต่คนที่กำลังมีอกุศลครอบงำอยู่ไม่สามารถรู้สึกตัวได้ว่า ในขณะที่นั้นแม้ทุกข์อื่นไม่มี
อาจจะเป็นคนที่มีทรัพย์สินเงินทองมาก มีความสะดวกสบายทุกอย่าง แต่จิตใจสะสม
อกุศลจนกระทั่งมีแต่ความแค้นเคืองผูกโกรธ ในขณะที่นั้นก็เหมือนคนมีเวร

๑๗๓๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

เวลาที่พูดถึงเวร ไม่มีใครชอบเวรแน่นอน จึงได้กล่าวกันว่า เป็นกรรม เป็นเวร เมื่อไม่ชอบเวร ชอบอกุศลไหม นี่เป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องสืบเนื่องกัน เป็นเรื่องของกุศลและอกุศล เป็นเรื่องของกุศลวิบากและอกุศลวิบาก เป็นเรื่องของการเห็นโทษของอกุศล และเป็นเรื่องของการเห็นประโยชน์ของกุศลและประพฤติปฏิบัติตาม

ขอให้คิดถึงสภาพของคนมีทุกข์ด้วยความโกรธ เหมือนคนมีเวร ขณะที่กำลังโกรธ กำลังแค้น กำลังหมายมั่นที่จะแสดงกายวาจาเหยียบย่ำคนที่ตนโกรธ อกุศลของตนเองในขณะนั้นทำให้ไม่เห็นว่าเป็นทุกข์เหมือนคนมีเวร แต่อาจจะพอใจอยากจะชนะ ความที่อยากจะชนะทำให้หมายมั่นมากขึ้นด้วยอกุศลประการต่าง ๆ ซึ่งควรที่จะได้พิจารณาถึงคนที่กำลังประสบเวรทางอื่น เช่น ภัยพิบัติต่าง ๆ และคร่ำครวญว่าเมื่อไรจะหมดเวรหมดกรรม แต่เมื่อยังมีกิเลสอยู่ก็หมดเวรหมดกรรมไม่ได้ ปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้ลดคลายอกุศลลงไปได้

ถ้าขณะนั้นกุศลวิตกเกิด สภาพของจิตเปลี่ยนทันทีจากความขุ่นเคืองหรือการคิดถึงความไม่ดีของคนอื่น เมื่อกุศลวิตกเกิดเห็นโทษ ขณะนั้นจะรู้สึกเบาสบาย แต่ถ้าเป็นผู้ที่อกุศลวิตกยังคงเกิดอยู่ ก็ไม่ต้องคิดถึงเรื่องของวิปัสสนาญาณ เพราะว่าแม้เพียงกุศลวิตกที่ควรที่จะเกิดขึ้นก็ยังเกิดไม่ได้ในขณะนั้น และจะอบรมเจริญปัญญาจนกระทั่งถึงวิปัสสนาญาณต่าง ๆ ก็ย่อมถูกอกุศลวิตกนั้นขัดขวาง

ข้อความใน **สังขวิภังคนิทเทส** อุปมาความโกรธและกิเลส และทุกข์ทั้งหลายเหมือนต้นไม้มีพิษ

ไม่ว่าจะทรงอุปมาอย่างไรก็ตาม ขอให้ทุกคนพิจารณาตนเองว่า พร้อมทั้งจะเห็นโทษของอกุศลจริง ๆ และกุศลวิตกจะเกิดได้หรือยัง

ท่านที่เห็นว่า ความโกรธ กิเลส และทุกข์ทั้งหลาย อุปมาเหมือนต้นไม้มีพิษ คิดที่จะเพิ่มอาหารให้ต้นไม้มีพิษให้ฝังรากลึกลงไปอีก ให้งอกงามเพิ่มพูนขึ้น จะเก็บบำรุงรักษาต้นไม้มีพิษนั้นไว้ หรือจะตัดโค่นต้นไม้มีพิษนั้น

มีใครคิดจะรอไหม ยังไม่แก้อกุศลวิตก ถ้ารอเดี๋ยวนี้ ก็ต้องรอไปอีกเรื่อย ๆ และไม่ทราบว่าจะรอไปอีกนานแสนนานสักเท่าไร เพราะถ้าขณะนี้รอก็เป็นปัจจัยให้ขณะต่อไปก็รออีก ๆ ไปเรื่อย ๆ

ถ. มีการเปลี่ยนอกุศลวิตกเป็นกุศลวิตกได้หรือ

สุ. มิได้ หมายความว่าเมื่ออกุศลวิตกดับ มีปัจจัยที่กุศลวิตกจะเกิด ก็เห็นความต่างกัน เพราะว่ากุศลวิตกเกิดเป็นปัจจัยไม่ให้อกุศลวิตกนั้นเกิดต่อไปอีก ๆ มิฉะนั้นแล้วอกุศลวิตกที่เกิดและดับไป จะเป็นปัจจัยให้อกุศลวิตกเกิดต่อไปอีก ๆ

ผู้ฟัง มีตัวอย่างเมื่อไม่กี่วันนี้ เกิดอกุศลวิตก เพราะเขาจอดรถไว้ขวาง เลยبيبแตร เขาก็ได้ตอบมารุนแรงเหลือเกิน แต่ประมาณ ๒ – ๓ นาที เหตุการณ์นั้นก็ผ่านไป แต่อกุศลวิตกทำให้ผมเกิดอกุศลวิตกซ้ำไปอีก จนถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังไม่ค่อยคลาย บางครั้งสติระลึกได้ก็เตือนตัวเองว่า เรามีส่วนผิดที่ไปبيبแตร ถ้าเรามีขันติไม่بيبแตร รอเขาหน่อย คงจะไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ก็ดีตัวเอง ทำไมสติไม่ระลึกสิ่งที่ปรากฏทางตา หรือเสียงที่ปรากฏทางหู ไม่ทัน โอกาสที่สติจะระลึกก็ยังอ่อน กลับมาแล้ว ก็ได้มาคิด และคิดว่านั้นเป็นอกุศลวิตก นี่เรากำลังคิดนึกถึงเรื่องที่เกิดขึ้น เกือบสองอาทิตย์แล้ว ก็ยังไม่ค่อยจาง

สุ. เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง ซึ่งใน **สัมโมหวิโนทนี วรรณนา ทุกนิทเทส** มีข้อความว่า

บุคคลผู้ประกอบความโกรธด้วยลักษณะใด ย่อมไม่อาจสละเวร บุคคลนี้ย่อมติดตามซึ่งความโกรธอื่น ๆ อีกด้วยลักษณะว่า บุคคลนี้ไม่สมควรพูดกับเราอย่างนี้ (หรืออาจเป็นการกระทำก็ได้ ไม่ใช่คำพูด) ดังนี้ ความโกรธของเขาย่อมลุ่มหลงทีเดียว รวากับพินไม่สนอันไฟติดทั่วแล้ว

ถึงขั้นนี้หรือเปล่า ขอให้คิดถึงไม้สนซึ่งเป็นเชื้อไฟอย่างดี เวลาที่ประกอบด้วยความโกรธ และยังไม่สละ คือ ยังไม่ทิ้งความโกรธนั้นไป ความโกรธอื่น ๆ ก็จะติดตามาอีก ควรที่จะจบเมื่อสิ่งนั้นหมดแล้ว ผ่านไปแล้ว แต่ว่าใจก็ยังติดตามียึดถือ คิดถึงเรื่องนั้นด้วยความโกรธอื่น ๆ อีก

ผู้ฟัง ยังไม่ถึงกับถืองามหนังสัตว์

ส. ขอให้พิจารณาความโกรธในขณะนั้น ในลักษณะที่ว่า รวากับพื้นไม้สนอันไฟติดทั่วแล้ว อยากให้เป็นอย่างนั้นหรือเปล่า

ถ. ความคิด คือ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เราคิด ที่คิดเพราะมีวิตกเจตสิก ถ้าเราคิดถึงเรื่องราวที่เป็นกุศลก็คือกุศลวิตก หรือคิดเรื่องราวที่เป็นอกุศลก็เพราะมีอกุศลวิตก ใช่ไหม

ส. ต้องแยกเรื่องกับจิตที่คิด คือ เรื่องที่คิดเป็นอารมณ์ของจิตคิด จะเป็นเรื่องใด ๆ ก็ตาม แต่สภาพของจิตที่คิดถึงเรื่องนั้นเป็นกุศลวิตก หรือเป็นอกุศลวิตก นั่นอีกเรื่องหนึ่ง

ถ. ต้องแยกกันต่างหาก ไม่ใช่ว่าคิดเรื่องราวที่เป็นอกุศล จิตก็เป็นอกุศลไปด้วย คิดถึงเรื่องราวที่เป็นกุศล จิตก็เป็นกุศลไปด้วย ไม่ใช่อย่างนั้น ใช่ไหม

ส. เรื่องเป็นอารมณ์ของจิตที่คิด

ถ. เพราะฉะนั้น ไม่เกี่ยวกัน

ส. แต่ต้องเป็นผู้ละเอียดที่จะรู้ว่า ส่วนใหญ่ถ้าคิดถึงความไม่ดีของคนอื่น เวลาที่เห็นความไม่ดีของคนอื่น ลืมย้อนกลับมาถึงจิตที่คิดในขณะนั้นว่า เป็นอกุศลหรือเป็นกุศล ถ้าคิดถึงความไม่ดีของคนอื่นแล้วมีเมตตา ได้ไหม

ถ. ได้

ส. ขณะนั้นเป็นกุศลวิตก แต่ถ้าคิดถึงความไม่ดีของคนอื่นแล้วไม่ชอบ ขณะนั้นเป็นอกุศลวิตก

ถ. เพราะฉะนั้น คำที่ว่า อกุศลวิตก หมายถึงวิตกที่เกิดร่วมกับจิต ไม่ใช่เรื่องราวที่เป็นกุศลหรืออกุศลที่เราพูดกัน

ส. ไม่ได้หมายถึงเรื่อง แต่หมายถึงสภาพของจิตที่คิด

ถ. กระ้างแข็งขึ้น และถ้าอกุศลวิตกเกิดขึ้น เราจะแก้อย่างไร

ส. นี่เป็นคำถามที่ดี บางครั้งอาจจะรู้สึกเสียใจว่า ทำไมถึงเกิดอกุศลวิตกอย่างนั้น ซึ่งไม่น่าจะเกิดขึ้นเลย เคยไหม

ถ. เคย

ส. หนทางเดียวที่เป็นประโยชน์ที่สุด คือ สติปัฏฐานเกิด ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมในขณะนั้นว่า เป็นแต่เพียงการตรึกหรือความคิดซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัย ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เพราะไม่มีใครอยากมีอกุศลวิตก แต่เมื่อมีปัจจัยที่อกุศลวิตกจะเกิด อกุศลวิตกก็ต้องเกิด

ถ. หมายถึงเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลหรือ

ส. ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคลเลย อกุศลวิตกก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง อกุศลวิตกก็เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง

ถ. หมายถึงเรื่องราวนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ใช่ไหม

ส. เรื่องราวเป็นอารมณ์ของจิตที่คิด ถ้าจิตไม่คิด เรื่องราวนั้นจะมีไหม

ถ. จึงแก้ด้วยคำว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล จิตก็เลยคลายอกุศลวิตก

ส. ขณะที่ระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และมีความเห็นถูกต้องเกิดขึ้น รู้ว่าขณะนั้นเป็นชั่วขณะจิตที่เกิดคิดขึ้น

ที่บ้านมีอะไรบ้าง ที่บ้านมีรูปช้างไหม

ถ. ไม่มี

ส. มีอะไรบ้าง จำได้หมดไหม

ถ. จำไม่ได้หมด

ส. แสดงให้เห็นแล้วว่า ขณะใดที่สัญญาและวิตกเจตสิกไม่เกิดขึ้นจำและระลึกถึงสิ่งใด สิ่งนั้นหาไม่มี

นี้แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ ถ้าสติปัฏฐานเกิดจริง ๆ จะรู้ได้ว่า ไม่มีอะไรเลย สัจญาก็เป็นแต่เพียงความจำเท่านั้น ไม่ว่าจะนึกถึงอะไรก็เพราะจำสิ่งนั้น แต่แท้ที่จริง ขณะที่สัจญานั้นดับ สิ่งนั้นก็ไม่มีในความนึกคิด

ถ. หามีไม่ และมีประโยชน์อะไร

ส. ไม่มีจริง ๆ เพราะฉะนั้น เห็นความว่างจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดในสัจญา หรือยัง การที่จะเข้าใจลักษณะของสภาพธรรมต้องละเอียดขึ้น ๆ แม้แต่เวลาที่ อกุศลวิตกเกิด ก็ต้องรู้ว่าเพียงชั่วขณะที่คิด เพราะฉะนั้น ควรที่จะเห็นความว่างจาก สิ่งหนึ่งสิ่งใดในสัจญา ซึ่งเกิดขึ้นและดับไป

จึงได้ถามว่า ที่บ้านมีรูปข้างใหม่ เพราะว่าบางบ้านมีรูปข้างหลายตัวใน ขบวนแห่งพระเขี้ยวแก้วของประเทศศรีลังกา แต่ก็ชั่วขณะที่จำ เมื่อสัจญานั้นดับ ไม่มีแล้ว ข้างในขบวนแห่งพระเขี้ยวแก้วที่ประเทศศรีลังกาก็ไม่มี

ถ. ถ้าเราเห็นว่า ว่างเปล่าจากตัวตน แม้แต่สัจญาก็เกิดขึ้นและดับไป หาสาระอะไรไม่ได้ ถ้าเราเห็นอย่างนี้ เราศึกษามาถึงญาณที่เห็นความเบื่อหน่าย ในนามรูป เมื่อเบื่อหน่ายก็พยายามคลายออก ขณะนั้นเป็นกุศลหรืออกุศลผมไม่ทราบ แต่คงจะไม่ใช่อกุศล ถ้าเราเห็นขนาดนี้ และนึกถึงสัจญาที่ว่าเมื่อก็ และเรายินดี เป็นโอกาสของอกุศลที่จะเข้าได้ไหม เมื่อรู้ว่าที่เราอยู่นั้นถูกต้องแล้ว

ส. ถ้าเป็นสติสัมปชัญญะจริง ๆ สามารถรู้ลักษณะของสภาพธรรม เริ่มจากสิ่งที่กำลังปรากฏนั้นไม่ใช่ตัวตน เพราะเป็นลักษณะของนามธรรมหรือรูปธรรม และลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมแต่ละชนิด แต่ละประเภท ก็มีลักษณะเฉพาะของนามธรรมชนิดนั้นและรูปธรรมชนิดนั้น อย่างอกุศลวิตก ไม่ใช่อกุศลวิตก เวลาที่สติปัฏฐานเกิดระลึกถึงลักษณะของอกุศลวิตกย่อมรู้ว่า ขณะนั้น เป็นอกุศล ที่จะว่าไม่รู้ ไม่มีเลย

ถ. ขณะที่เราเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน เห็นนามรูปตามความเป็นจริงแล้ว จนถึงขั้นเบื่อหน่าย นิพพิทาญาณเกิดขึ้น และเรารู้ว่า เรารู้อย่างนี้ ขณะนั้นจะเกิด ความยินดีปิติ ผมถามว่า ขณะนั้นอกุศลเข้าได้ไหม

ส. ยินดีอะไร

ถ. ยินดีในความรู้ ในญาณนั้น

ส. ขณะที่ยินดีเป็นกุศล หรือเป็นอกุศล สติสัมปชัญญะระลึกไว้ในขณะนั้นได้ ความสงสัยไม่มี และกว่าที่จะถึงนิพพิทาญาณ ลักษณะของสภาพธรรมต้องตรงและละเอียดขึ้นจนกระทั่งไม่มีความคิดที่จะสงสัยอย่างนี้ แม้ยังไม่ถึงอุทยัพพญาณ ปัญญาที่ต้องรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมที่กำลังปรากฏโดยทั่ว และต้องประจักษ์ลักษณะที่เกิดขึ้นและดับ

ถ. ผมถามว่า ขณะเรารู้ผ่านมาแล้ว และเรารู้ว่าเรารู้เช่นนั้น และเราเกิดความยินดีขึ้น ถามว่า อกุศลเข้าได้ไหม

ส. โลกมุลจิตไม่ได้ดับ นอกจากอรหัตตมรรคเท่านั้นที่ดับโลกมุลจิตได้

ถ. แม้เห็นในวิปัสสนาญาณ อกุศลก็เกิดได้

ส. ขณะที่เห็นวิปัสสนาญาณเป็นอกุศลไม่ได้ แต่ไม่ได้หมายความว่าวิปัสสนาญาณไม่ดับ เมื่อวิปัสสนาญาณดับแล้วมีปัจจัยที่สภาพธรรมใดจะเกิด สภาพธรรมนั้นก็เกิด ทั้งกุศลและอกุศลก็เกิดได้เพราะยังมีปัจจัยที่จะเกิดอยู่ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐานจึงไม่หวั่นไหว เพราะรู้ว่าสภาพธรรมแต่ละอย่างล้วนเกิดเพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น ไม่ว่าอกุศลที่เกิด เป็นอกุศลวิตกหรือเป็นอกุศลจิตประเภทใด ลักษณะใดก็ตาม ผู้ที่มีปัญญามั่นคงไม่หวั่นไหวก็รู้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงนามธรรมชนิดหนึ่งซึ่งเกิดเพราะเหตุปัจจัย นี่เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้ละการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคลได้ ต้องไม่หวั่นไหว

ถ. เมื่อถามเรื่องอกุศลวิตกเกิดขึ้นแล้ว ทำให้ผมคิดถึงเรื่องการแก้อกุศลวิตก ซึ่งมีอยู่สูตรหนึ่งในวิตกสังขารสูตร ผมจำไม่ค่อยได้ ถ้าอาจารย์จำได้ก็ช่วยกรุณาบอกด้วย รู้สึกว่าจะมีอยู่หลายข้อ

ส. ใครจะทำอย่างไร ด้วยประการใด ๆ ขณะนั้นก็เป็นลักษณะของวิตกเจตสิกนั่นเอง ซึ่งไม่มีแบบ เพราะถึงแม้ว่าจะมีผู้กระทำอย่างนี้ เช่น ท่านพระมหาโมคคัลลานะอาจจะทำอย่างนี้ แต่ก็ไม่ใช่แบบที่คนอื่นต้องทำอย่างท่าน

พระมหาโมคคัลลานะ เพราะว่าวิตกเจตสิกของแต่ละบุคคลย่อมเกิดขึ้นตามการสะสมของแต่ละบุคคล เมื่ออกุศลวิตกเกิดขึ้นแต่ละบุคคลจะมนสิการอย่างไร จะตรึกอย่างไร จะพิจารณาอย่างไร ก็แล้วแต่แต่ละบุคคล แม้ว่าจะมีแบบวางอยู่ให้อ่านด้วย แต่เวลาที่อกุศลวิตกเกิด เป็นไปได้ไหมที่จะทำได้อย่างนั้น หรือจะทำตามนั้นได้ หรือจะไม่ทำตามนั้น แต่มีอุบายอื่นที่เป็นความแยบคายของการสะสมของบุคคลนั้นที่เกิดขึ้น เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่แต่ละบุคคลจริง ๆ

ผู้ฟัง โดยสรุปแล้ว ต้องเจริญ ต้องอบรม

ส. แน่นนอนที่สุด จนกว่าจะถึงวิปัสสนาญาณขั้นต่าง ๆ ไม่ใช่เป็นผู้ที่ละเลยการเจริญกุศลทุกประการ

ผู้ฟัง เอาตำรามาวาง มาวางไว้ต่อหน้า อย่างนี้ก็ไม่มีความ

ส. ต้องเข้าใจ

ผู้ฟัง หรือไม่ก็เขียนเอาไว้รอบบ้านเลย เดินไปตรงไหนก็ชน

ส. ต้องเห็นโทษของอกุศล ไม่ใช่เพียงรู้เรื่องโทษของอกุศล เวลาที่เห็นอ่าน ก็รู้เรื่องโทษของอกุศล เพราะถ้าเป็นอกุศลกรรมสามารถทำให้ปฏิสนธิในอบายภูมิได้ ทั้ง ๆ ที่รู้ แต่เห็นโทษของอกุศลจริง ๆ หรือยัง หรือเพียงแต่รู้เรื่องโทษของอกุศลเท่านั้น

ผู้ฟัง บางที่บางแห่ง เขาติดไว้ตามต้นไม้ ตามประตูห้องน้ำ เดินออกก็เจอเป็นการเตือนสติได้บ้างไหม

ส. ใครจะทำอย่างไรก็เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล แล้วแต่

ผู้ฟัง อย่างที่อาจารย์ว่า เอาตำรามาวาง ถ้าไม่อบรม ไม่ได้เจริญ ไม่มีทางที่จะจะได้ คลายได้

ส. ประโยชน์ที่สุด คือ การฟังพระธรรมและพิจารณาพระมหากรุณาคุณ ที่ทรงแสดงพระธรรมไว้เป็นอันมากให้เห็นโทษของอกุศลของตนเอง จะได้เจริญกุศลยิ่งขึ้น เพราะว่าอกุศลทั้งหลายย่อมเป็นเหตุให้เกิดการวิวาทกัน ถูกหรือผิด

สัมโมหวิโนทนี วรรณนา ทุกนิทเทส มีข้อความที่แสดงลักษณะสภาพของ
อกุศลต่าง ๆ เช่น มกฺขะ ความลบหลู่คุณท่าน คำอุปมาทำให้เห็นชัดว่า ลักษณะไหน
เกิดขึ้นเป็นไปอย่างไร เป็นอกุศลประเภทใด

มกฺขะ ความลบหลู่คุณ เป็นราวกับว่าย่ำยิความดีของผู้อื่นไว้ด้วยเท้า

คิดถึงกิริยาอาการแล้วก็เข้าใจ เพราะถ้าพูดถึงมกฺขะ ความลบหลู่คุณ
ก็ไม่ทราบว่าเป็นลักษณะไหน อย่างไร แต่ถ้าคิดถึงกรกระทำที่เปรียบเทียบอุปมา
เหมือนกับว่าย่ำยิความดีของผู้อื่นไว้ด้วยเท้า ก็แสดงให้เห็นว่าขณะใดมีความรู้สึกเหมือน
อย่างนั้น ขณะนั้น คือ ความลบหลู่คุณ

ปฺลาสะ ผู้ตีเสมอ

ลักษณะไหนจะเป็นปฺลาสะ

ไม่แสดงคุณของผู้อื่น ย่อมทำคุณทั้งหลายคล้ายกับเป็นคุณของตน

ลักษณะของกิเลสทั้งนั้นเลย เพราะว่าทุกคนอยากเป็นคนดี อยากมีความเก่ง
อยากได้รับคำชม หรืออยากเป็นผู้มีเกียรติ มีลาภ สักการะ เพราะฉะนั้น อกุศลนี้
ทำให้ไม่แสดงคุณของคนอื่น และ ย่อมทำคุณทั้งหลายคล้ายกับเป็นคุณของตน

เป็นอาหารเพราะการนำมาซึ่งความชนะของตนด้วย ชื่อว่าปฺลาสาหาร

โดยมากถ้าใครคิดถึงคนอื่นในลักษณะที่ว่า ใครถูก ใครผิด หรือว่าท่านต้องถูก
คนอื่นต้องผิด นั่นก็แสดงลักษณะของการใคร่ที่จะเป็นผู้ชนะ ซึ่งที่จริงแล้วธรรมเท่านั้น
ชนะธรรม แม้แต่ความรู้สึกหรือความคิดในขณะนั้นถ้าเป็นอกุศล ไม่มีทางชนะเลย
ไม่ว่าจะแสวงหาวิธีการใด ๆ ก็ตาม ถ้าเป็นไปด้วยอกุศลแล้ว เป็นผู้แพ้ เพราะว่า
แพ้กิเลสของตนเอง

๑๗๓๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

วิวาทฐฐานัง ได้แก่ เหตุแห่งความวิวาทกัน โดยการถือเอาธุระ
(หน้าที่การงาน) เสมอกัน ชื่อว่าการแข่งดี

มีอยู่เป็นประจำ ไม่ว่าใครจะทำกิจธุระอะไรขอให้พิจารณาดูว่า มีอกุศลวิตก
เกิดแทรกอย่างไรบ้างหรือเปล่า แม้แต่เพียงชั่วขณะเล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ

การไม่สละธุระอันตนถือเอาแล้ว ชื่อว่าการไม่ลดละ

นี่คือการที่จะต้องแข่งต่อไปเรื่อย ๆ

บางคนมีทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่น่าจะเดือดร้อน แต่เป็นผู้ที่สะสมการแข่งขันมา
อาจจะไม่ใช่เฉพาะในชาตินี้ เพราะฉะนั้น ตลอดชีวิตของคนนั้นก็มีการเปรียบเทียบ
และการแข่งขัน ไม่ว่าจะเป็นระหว่างผู้ใกล้ชิด หรือว่าผู้ห่างไกล แสดงให้เห็นว่า
ขณะใดเกิดจิตที่คิดเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นลักษณะเหมือนกับการแข่งขันที่ไม่มีวันหยุด
ก็เพราะว่า ไม่สละธุระอันตนถือเอาแล้ว ชื่อว่าการไม่ลดละ

ลักษณะของอกุศลอีกประการหนึ่ง ซึ่งทุกคนก็จะพิจารณาว่ามีบ้างไหม คือ

มายา ความเจ้าเล่ห์ เป็นราวกะว่าการเล่นกล (จักขุโมหนมายา) เพราะการ
ปกปิดไว้ซึ่งโทษอันตนรู้อยู่ สัตว์ทั้งหลายทำบาปแล้วยังลวงละเมิด คือ ทำบาปอีก
เพราะความเป็นผู้ปกปิดไว้ด้วยสภาวะใด สภาวะนั้นชื่อว่า ความเป็นเจ้าเล่ห์

ชื่อว่าลวง เพราะยอมลวงโดยให้เห็นเป็นไปโดยประการอื่น ด้วยการกระทำ
ทางกายและวาจา

ถ้าเป็นผู้ละเอียด เป็นผู้ที่ศึกษาธรรม และพิจารณาตนเองจริง ๆ จะเห็นว่า แม้ในการศึกษาพระธรรม มีบ้างไหมที่จะเป็นผู้มีมายา แม้ในเรื่องการเข้าใจพระธรรม ผิดก็ลองให้เห็นว่าเป็นถูกได้ ถ้าเป็นผู้ที่มีมายา เพราะการปกปิดไว้ซึ่งโทษอันตนรู้อยู่

สัตว์ทั้งหลายทำบาปแล้วยังล่องละเมิด คือ ทำบาปอีก เพราะความเป็นผู้ปกปิดไว้ด้วยสภาวะใด สภาวะนั้นชื่อว่า ความเป็นเจ้าเล่ห์

นี้อาจจะเป็นบุคคลหนึ่งบุคคลใดในชาติหนึ่งชาติใดก็ได้ ชาตินี้อาจจะไม่ได้กระทำ แต่ถ้าเป็นการสะสมความยึดติด ความสำคัญตนไว้มาก ถึงแม้จะได้ศึกษาพระธรรมบ้างแล้ว แต่การสะสมความยึดมั่นในตัวตน ในลาภ ในยศ ในสักการะ ก็อาจจะทำให้วันหนึ่งวันใดเป็นอย่างนี้ได้ เพราะฉะนั้น ต้องเป็นผู้ไม่ประมาท และเห็นโทษเห็นภัยของอกุศลจริง ๆ ว่า ถ้าวันนี้ยังไม่เห็นโทษของอกุศลแม้เพียงเล็กน้อย วันต่อ ๆ ไปอกุศลก็ย่อมเพิ่มพูนขึ้น

สำหรับบางคนอาจจะมีอกุศลติดต่อไปอีก คือ กลบเกลื่อน

ชื่อว่ากลบเกลื่อน เพราะยังบาปทั้งหลายให้เกิดสับสนกันไป

วิธีที่จะกลบเกลื่อนก็ต้องทำอย่างนี้ คือ ทำให้สับสนกันหมด จับไม่ได้ว่าตรงไหนเป็นอย่างไร

ชื่อว่าการปกปิด เพราะยอมปกปิดบาปด้วยกายกรรม วจีกรรม รวากับคุณอันบุคคลปกปิดไว้ด้วยหญ้าและใบไม้ทั้งหลาย ... บุคคลประกอบด้วยลักษณะนี้ไดย่อมเป็นราวกะถ่านเพลิงอันปิดไว้ด้วยขี้เถ้า ย่อมเป็นราวกะตอไม้อันน้ำปกปิดไว้ ย่อมเป็นราวกะว่าศัสตราอันบุคคลพันไว้ด้วยเศษผ้า

ไม่ใช่ใครอื่น แต่ทุกคนมีโอกาสเป็นอย่างนี้ถ้ายังไม่เป็นพระอริยบุคคล

ผู้ฟัง ผมมีความคิดส่วนตัว ไม่ได้ลบหลู่สถานที่ หรือลบหลู่อาจารย์ คือ ผมเคยถามคนอื่น ๆ ว่า เคยเห็นมรรคผลนิพพานไหม ปรากฏว่าคนที่ผมถาม ไม่มีใครเคยเห็น เมื่อไม่มี ผมจึงมีความคิดว่า คนที่อยากได้นิพพาน ก็เหมือนคนที่ต้องการหิมะ จะไปหาหิมะ ต้องไปเมืองที่มีหิมะ ถ้ามาหาในเมืองที่ไม่มีหิมะ

หาให้ตายก็ไม่มีวันพบ ผมคิดว่า จริง ๆ แล้วนิพพานอยู่ประเทศอินเดีย ย้ายไปอยู่โน่นไปหานิพพานที่อินเดีย เข้าใจว่าคงเจอ เพราะเมืองไทยไม่ใช่สถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ ผมไม่ได้มีอกุศลจิต นี่เป็นความคิด ต้องหาตรงจุดที่มี ตรงไหนก็ได้ในโลกนี้ ถ้าไปหาจุดที่ไม่มี อย่างมาเมืองไทยก็ไม่มีวันพบ

สุ. ข้อความนี้มีในพระไตรปิฎกหรือเปล่า

ผู้ฟัง เป็นความคิดของผม

สุ. แสดงให้เห็นถึงวิตกซึ่งสามารถจะคิดอย่างไรก็ได้ทั้งสิ้น ไม่ได้เทียบเคียงในเหตุในผลเลย ไม่ทราบท่านผู้ฟังท่านอื่นมีความคิดเห็นประการใดบ้าง

ผู้ฟัง พระนิพพานไม่ได้อยู่เป็นที่ ไม่ได้จำกัดว่าต้องอยู่ในประเทศไหน ทวีปใด ขึ้นอยู่กับการอบรมเจริญปัญญา พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่า ตราบใดที่การปฏิบัติมรรคมรรค ๘ ยังมีอยู่ พระนิพพานก็มีได้ และไม่ได้แอบซ่อนอยู่ในตู้พระไตรปิฎกหรือที่ไหน ผมมีความเห็นอย่างนี้

สุ. ท่านที่กล่าวเมื่อกี้ไม่ได้คำนึงถึงข้อปฏิบัติเลยว่า การรู้แจ้งลักษณะของนิพพานนั้นจะต้องอบรมเจริญปัญญาอย่างไร เพราะว่าไม่มีตัวตน ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล สภาพธรรมที่สามารถประจักษ์แจ้งลักษณะของนิพพานได้ต้องเป็นโลกุตตรปัญญา ถ้าไม่รู้แม้แต่เพียงว่าปัญญารู้อะไร ก็ไม่สามารถมีปัจจัยให้โลกุตตรปัญญาเกิดได้

การศึกษาพระธรรมต้องเป็นไปตามลำดับอย่างละเอียดว่า ปัญญารู้อะไรที่เป็นโลกียปัญญารู้อะไรก่อนที่จะถึงโลกุตตรปัญญา ถ้ายังไม่รู้อย่างนี้ ไม่ต้องไปคำนึงถึงประเทศไหนทั้งสิ้น ถ้าท่านผู้นี้จะไปประเทศอินเดีย ก็ไปถามได้เหมือนกับที่ถามคนในประเทศไทยเหมือนกัน ซึ่งคำตอบก็คืออย่างเดียวกัน เพราะไม่ใช่เรื่องของสถานที่ แต่ต้องเป็นเรื่องของการอบรมเจริญปัญญา

ถ. ขอให้อาจารย์ทบทวนความเข้าใจเกี่ยวกับวิตกเจตสิกที่เกิดกับอเหตุกจิต

สุ. วิตกเจตสิกเกิดกับอเหตุกจิต ๘ ดวง เว้นทวิปัญจวิญญาณ เพราะว่า วิตกเจตสิกเป็นปณิณณเจตสิก

ถ. เว้นทวิปัญญาวิญญูณเท่านั้น นอกนั้นเกิดได้หมด แต่ที่เกิดกับ
อเหตุกปฏิสนธิไม่เป็นมรรคปัจจัย และไม่ใช่นานปัจจัยด้วยใช่ไหม

ส. ในอนุโลมติกปัฏฐานปัญหาวาระ ข้อ ๕๙๓ มีข้อความกว้าง ๆ ว่า
ในปฏิสนธิขณะ องค์ฌานที่เป็นวิบากเป็นปัจจัยแก่สัมปยุตตขั้นที่ ๓ คือ เจตสิกที่เกิด
ร่วมด้วย และกฐัตตารูป คือ กัมมชรูป โดยฌานปัจจัย

ข้อ ๖๐๐ เป็นเรื่องมรรคปัจจัย ก็มีข้อความกว้าง ๆ ข้อความเดียวกับ
ฌานปัจจัย คือ ในปฏิสนธิขณะ องค์มรรคที่เป็นวิบากเป็นปัจจัยแก่สัมปยุตตขั้นที่ ๓ คือ
เจตสิกที่เกิดร่วมด้วย และกฐัตตารูป คือ กัมมชรูป โดยมีมรรคปัจจัย

เมื่อพิจารณาเฉพาะอนุโลมติกปัฏฐานปัญหาวาระข้อ ๕๙๓ และข้อ ๖๐๐
จะทำให้เข้าใจว่า ในปฏิสนธิขณะ องค์ฌานและองค์มรรคในปฏิสนธิจิตทั้งหมด
เป็นฌานปัจจัยและมรรคปัจจัย คือ ถ้าศึกษาโดยไม่พิจารณาทุกข้อ เฉพาะใน
ข้อ ๕๙๓ และข้อ ๖๐๐ จะมีข้อความที่กว้าง แต่ควรจะพิจารณาใน
อนุโลมติกปัฏฐานปัญหาวาระ ข้อ ๑๐๐ และข้อ ๑๐๑ และในสังสัณฐาวาระ ข้อ ๔๐๖
และข้อ ๔๐๗ ประกอบด้วย

ข้อ ๑๐๑ และข้อ ๔๐๗ มีข้อความว่า

วิตกเจตสิกที่เกิดกับอเหตุกจิตไม่เป็นมรรคปัจจัย

และมีข้อความเพิ่มเติมว่า

ในปฏิสนธิขณะ วิตกเจตสิกที่เกิดกับอเหตุกปฏิสนธิจิตไม่เป็นมรรคปัจจัย

ส่วนในฌานปัจจัยนั้นไม่ได้แสดงว่า ในปฏิสนธิขณะ วิตกเจตสิกที่เกิดกับ
อเหตุกปฏิสนธิไม่เป็นฌานปัจจัย

สำหรับบางท่านที่ยังไม่ได้สนใจในเรื่องของปัจจัย ก็คงจะฟังผ่าน ๆ ไป แต่ก็
เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาและวินิจฉัยเพื่อความถูกต้อง

ถ. วิตกเจตสิกในอเหตุกไม่เป็นมรรคปัจจัย เหตุผลคือเป็นวิบาก
หรือเพราะไม่มีเหตุร่วม

ส. เหตุผล คือ ไม่มีเหตุเจตสิกเกิดร่วมด้วย เพราะถ้าเป็นวิบากที่มี
เหตุเจตสิกเกิดร่วมด้วยก็เป็นมรรคปัจจัย

นี่เป็นสิ่งที่ทุกคนจะคิดพิจารณาไปที่ละเอียดที่ละน้อยโดยรอบคอบ แต่แม้กระนั้นก็ต้องสอบถามให้สอดคล้องกับพระบาลี คือ พระไตรปิฎก เพราะว่ามีทางที่จะคิดเป็นทางอื่นได้ เช่น ในเมื่อจิตที่เป็นวิบากย่อมเสมอกันหมด เพราะว่าไม่ใช่จิตที่เป็นชาติกุศลหรือเป็นอกุศล วิบากจิตทำกิจเพียงเกิดขึ้นทำกิจปฏิสนธิ ภวังค์ จุติตทาลัมพะนะ นอกจากนั้นก็มีวิบากจิตที่เกิดขึ้นเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส และมีสัมปฏิจฉันนะ สันตึระณะ เหล่านี้ ซึ่งโดยชาติแล้วก็เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้เลยที่จะเกิดขึ้น ในเมื่อกรรมที่เป็นปัจจัยสุกงอมพร้อมที่จะให้วิบากประเภทใดเกิดขึ้นขณะใด วิบากประเภทนั้นก็เกิดขึ้นขณะนั้น เพราะฉะนั้น โดยชาติของวิบาก จะไม่มีความสำคัญเท่ากับกุศลและอกุศล

ถ้าจะพิจารณาว่า เมื่อเป็นชาติวิบากด้วยกัน และทำกิจปฏิสนธิด้วย ถ้าสาเหตุกุวิบาก วิตกเจตสิกเป็นมรรคปัจจัยได้ วิตกเจตสิกในอเหตุกปฏิสนธิที่เป็นชาติวิบากด้วยเช่นกันก็น่าจะเป็นมรรคปัจจัยได้ด้วย แต่แม้กระนั้นก็ต้องไม่วินิจฉัยด้วยตนเองในความควรไม่ควร เพราะว่าไม่ใช่วิสัยของผู้ที่สามารถพยากรณ์ธรรมได้ แต่ต้องเทียบเคียงให้สอดคล้องต้องกันกับพระบาลี คือ พระไตรปิฎก

นี่เป็นเรื่องความละเอียดของธรรม ข้อที่ควรระลึกในการศึกษาพระธรรมก็คือ เพื่อการปฏิบัติตามพระธรรมในชีวิตประจำวัน หรือท่านผู้ฟังจะมีความคิดอื่นนอกจากนี้ จุดประสงค์ของการศึกษาพระธรรมเพื่ออะไร

เพื่อชีวิตประจำวันจะได้ละคลายอกุศล และเจริญกุศลให้ถึงพร้อม ซึ่งการที่กุศลทั้งหลายจะถึงพร้อมได้ ก็ด้วยการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานและฟังพระธรรม จนเห็นโทษของอกุศลและเห็นประโยชน์ของกุศลธรรมยิ่งขึ้น มิฉะนั้นกุศลก็เจริญไม่ได้

เพราะฉะนั้น ต้องฟังเรื่องของอกุศลต่อไป เพื่อให้เห็นโทษของอกุศลต่อไปอีก เพราะเพียงแต่รู้ว่า ทุก ๆ วันมีอกุศล ถึงรู้แล้วเมื่อวันก่อน อาทิตย์ก่อน อกุศลจิตก็ยังคงเกิดอีกเรื่อย ๆ ในทุก ๆ วัน จะเห็นได้ว่า แม้จะรู้เรื่องของอกุศลที่คิดว่า ได้ฟังมากแล้ว ก็ยังไม่พอ จนกว่ากุศลวิตกจะเกิดขึ้นมากกว่าอกุศลวิตก ซึ่งทุกท่านก็พอที่จะรู้จักตนเองตามความเป็นจริงได้ว่า เมื่อได้ฟังพระธรรมแล้ว กุศลวิตกเกิด

มากกว่าอกุศลวิตกหรือเปล่า หรือว่าอกุศลวิตกเกิดขึ้นแต่ถึงกระนั้นก็ยังไม่มากกว่าอกุศลวิตกในวันหนึ่ง ๆ

นี่เป็นเหตุที่จะต้องรู้จักตนเองตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้น ควรที่จะได้คิดว่า จะฟังเรื่องของอกุศลอีกมาก ๆ ในชีวิตประจำวันดี หรือจะฟังเรื่องของอกุศลซึ่งยังไม่ได้เกิดบ่อย ๆ หรือยังไม่ได้เกิดในชีวิตประจำวัน เช่น วิปัสสนาญาณต่าง ๆ หรือว่าความสงบของจิตขั้นต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ขอลำดับถึงความละเอียดของอกุศล เพื่อจะได้พิจารณาเห็นอกุศลซึ่งบางอย่างเห็นยาก และอาจจะไม่เข้าใจว่าเป็นอกุศล เพราะว่าเป็นอกุศลที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ตัว เช่น

สาธยายะ ความโอ้อวด

การไม่กล่าวโดยชอบ เพราะแสดงคุณอันตนไม่มีอยู่ ชื่อว่าเป็นผู้โอ้อวด

โดยมากความที่รักตน ยึดมั่นในตัวตน จะทำให้มีกายวาจาและการคิดนึกตริกไปในเรื่องของตัวตนทั้งนั้น แม้แต่ในเรื่องของอกุศลทั้งหลายที่ละเอียด และบางคนอาจจะคิดว่าเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เพราะว่าเป็นเพียงการโอ้อวด แต่แม้กระนั้นก็แสดงให้เห็นถึงอกุศลที่ทำให้ไม่กล่าวโดยชอบ เพราะแสดงคุณอันตนไม่มีอยู่ จึงชื่อว่าโอ้อวด

นอกจากนั้น อาจจะพิจารณาตนเองว่า เป็นผู้ที่มีศรัทธาในพระธรรมมาน้อยแค่ไหน เพราะว่าอาการแห่งความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา คือ

กิริยาที่ไม่เชื่อฟัง การไม่ถือเอาโดยไม่ไว้ใจ ไม่เข้าไปใกล้ ชื่อว่ากิริยาที่ไม่ปลงใจเชื่อ ความไม่เลื่อมใสยิ่ง เพราะอรรถว่า ความไม่ยินดี

นี่แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันทั้งหมดของธรรมในขณะที่เป็นผู้ไม่มีศรัทธา คือ เป็นผู้ที่ไม่เชื่อฟัง ไม่ว่าพระธรรมจะกล่าวว่าจะอย่างไร จะแสดงอย่างไร ก็ไม่ถือเอา และยังไม่เข้าไปใกล้ คือ ไม่ปลงใจเชื่อ ไม่เลื่อมใสยิ่ง ไม่ยินดีในพระธรรมนั้น และความไม่ต้องการจะพบพระอริยะ

ความเป็นผู้ไม่ต้องการไปสู่ที่ไกลแห่งพระอริยะเหล่านั้น ชื่อว่าความไม่ต้องการจะสมาคมกับพระอริยะทั้งหลาย

ความเป็นผู้ไม่ต้องการเพื่อจะฟังพระสัทธรรมนั้น ความเป็นผู้ไม่ศึกษาพระธรรม ชื่อว่าความไม่ต้องการจะเรียน

ความเป็นผู้คัดค้านแข่งดี ชื่อว่าความไม่ต้องการจะทรงพระธรรมไว้

แม้แต่เล็ก ๆ น้อย ๆ นิด ๆ หน่อย ๆ อาจจะได้สังเกตว่า ความไม่ต้องการจะเรียนก็เป็นอกุศลธรรม เพราะทำให้ไม่ศึกษาพระธรรม และไม่เกิดปัญญาที่จะพิจารณาสภาพธรรมได้ตามความเป็นจริง

นอกจากนั้น ถ้าเป็นผู้ที่แม้ศึกษาแต่ว่าเป็นผู้คัดค้านแข่งดี ก็ชื่อว่าไม่ต้องการจะทรงพระธรรมไว้

เป็นเรื่องละเอียดที่จะต้องพิจารณาว่า ถ้ามีความสำคัญตนที่ต้องเป็นผู้เก่ง ผู้ถูก ผู้เลิศกว่าคนอื่น ก็อาจจะทำให้พยายามเปลี่ยนแปลงหรือว่าแปลพระธรรมเป็นอย่างอื่นได้

กิเลสทั้งหลายในวันหนึ่ง ๆ นี้น่ามากมาย ขอให้คิดถึงกิเลสอื่นต่อไป ซึ่งอาจจะคิดว่าเล็กน้อยเหลือเกิน เช่น

ความดูถูก ได้แก่ การรู้ที่ทำให้ต่ำช้า

การที่จะดูถูกบุคคลหนึ่งบุคคลใด ย่อมหมายความว่าต้องได้ยินได้ฟังเรื่องราวของบุคคลนั้นที่ทำให้เกิดความรู้สึกว่า เป็นผู้ด้อยหรือเป็นผู้ต่ำ จึงทำให้เกิดอกุศลจิตที่คิดดูถูกในความด้อย ในความต่ำของบุคคลนั้น ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องใด ๆ ทั้งสิ้น ขณะใดก็ตาม วันหนึ่ง ๆ ทุกคนคิดถึงคนอื่น แต่ขอให้พิจารณาจิตในขณะที่คิดถึงคนอื่นว่า แทรกด้วยความดูถูกในบุคคลนั้นแม้เพียงเล็กน้อยหรือไม่ แม้ในเรื่องความดี แม้ในเรื่องความประพฤติ แม้ในเรื่องการกระทำ หรือแม้แต่การที่อกุศลจิตของบุคคลนั้นจะมีมากจนกระทั่งทำให้เกิดทุจริตกรรม

ขณะที่คิดถึงบุคคลนั้น คิดด้วยความดูถูก หรือคิดด้วยเมตตา คิดด้วยความเห็นจริงในการสะสมของธรรมว่า ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตน เมื่อ

สภาพธรรมใดเกิดบ่อยก็สะสมจนกระทั่งปรากฏเป็นอุปนิสัย ถ้าเป็นผู้ที่ไม่ประกอบด้วยธรรมก็จะถูกในความต่ำหรือในอกุศลธรรมนั้นได้ แต่ถ้าเป็นผู้ที่ระลึกถึงจิตของตนเอง และพิจารณาเรื่องของปรมัตถธรรม ก็จะทำให้เป็นผู้ที่มีเมตตาแทนที่จะแทรกด้วยความดูถูก

ความดูหมิ่น ได้แก่ การเหยียดหยาม

ดูถูกก็มี และยังมีดูหมิ่นด้วย

ความเย้ยหยัน ชื่อว่าความดูแคลน

บางคนไม่เพียงแต่ดูถูกและดูหมิ่นในใจ แต่ยังถึงกับเย้ยหยัน คือ มีวาจาที่ดูแคลนบุคคลอื่นด้วย

๑๗๓๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

ความเป็นผู้แสวงหาข้อบกพร่อง ชื่อว่าความคอยแสวงหาโทษ

นี่คือกุศลจิตหรืออกุศลจิตที่จะเกิดในชีวิตประจำวัน กุศลวิตกหรืออกุศลวิตก ถ้าเป็นผู้ที่แสวงหาข้อบกพร่อง ชื่อว่าความคอยแสวงหาโทษ

ใจสบายหรือเปล่าเวลาที่คอยแสวงหาโทษของคนอื่น ควรจะเป็นผู้ที่จิตใจสบาย ปลอดภัย ไม่คิดถึงคนอื่นในทางที่จะทำให้ตนเองเดือดร้อน แต่แม้กระนั้นก็เป็นผู้ที่คอยแสวงหาโทษของคนอื่น ซึ่งความจริงแล้วน่าจะเป็นการกระทำที่น่าเหนื่อย เพราะว่ายาว ๆ ก็สบายดี หรือเป็นกุศลก็น่าจะดีกว่า คือ มีเมตตา จิตใจก็เบาสบาย แต่ถ้าเป็นผู้ที่สะสมมาที่จะแสวงหาโทษของคนอื่น วันหนึ่ง ๆ ก็ไม่ว่าง คอยแต่จะคิดว่าคนนั้นมีโทษอะไร คนนี้มีโทษอะไร โทษเท่านี้ยังไม่พอ ยังแสวงหา มากกว่านั้นอีกว่า คนนั้นจะมีโทษมากกว่านั้นอีกแค่ไหน แสดงให้เห็นถึงสภาพของอกุศลจิต ซึ่งผู้นั้นอาจจะไม่รู้ตัวว่าเป็นอกุศลจิต

บางคนอาจจะบอกว่า การคิดถึงความดีของคนอื่นยากกว่าการคิดถึงความไม่ดีของคนอื่น แสดงให้เห็นว่า ลักษณะของอกุศลวิตกเป็นอย่างนั้นเพราะการสะสมจนกว่าจะเห็นโทษ และอกุศลวิตกก็เริ่มคิดถึงความดีของคนอื่น ละเลยการที่จะต้องคิดถึงความไม่ดีของคนอื่น

ข้อความในอรรถกถามีว่า

บุคคลใดประกอบแล้วด้วยลักษณะ คือ คอยติดตามดูโทษของผู้อื่นใต่นั้นเปรียบเหมือนช่างขุนผ้าคลี่ผ้าออก แล้วก็ตรวจดูผ้าทะลุที่นั่นแหละ ฉนั้นใด บุคคลผู้มีจิตคิดแข่งดีก็ฉนั้นนั่นแหละ ลบหลู่คุณแม้ทั้งปวงของผู้อื่น แล้วดำรงอยู่ในอคุณทั้งหลายเท่านั้น

ถ้าได้ยินใครที่กำลังเดือดร้อนเพราะความไม่ดีของคนอื่น ก็คิดถึงลักษณะของช่างชุผ้าที่คลี่ผ้าออกและตรวจหาผ้าทะลุ เพราะฉะนั้น ก็คิดถึงแต่คุณ ความไม่ใช่คุณของบุคคลอื่นทั้งนั้นในวันหนึ่ง ๆ

ถ้าใครที่จะรู้ว่าอกุศลธรรมในตนเองมีมากเพียงไร จะอ่านได้ในพระไตรปิฎก และในอรรถกถา ซึ่งพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงจะไม่พ้นไปจากอกุศลธรรม และกุศลธรรม

สำหรับเรื่องของวิปัสสนาญาณ เป็นเรื่องสั้น ๆ เพราะว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเจริญปัญญาจนกว่าจะประจักษ์แจ้งด้วยวิปัสสนาญาณ ด้วยโลกุตตรปัญญาขณะใด ก็หมดความสงสัยในพระธรรมทั้งหมดที่ทรงแสดง แต่เมื่อยังเป็นผู้ที่ไม่ถึง และอกุศลธรรมในวันหนึ่ง ๆ ก็มีมาก กุศลธรรมในวันหนึ่ง ๆ ก็น้อยกว่าอกุศลธรรม ฉะนั้นข้อความในพระไตรปิฎกทั้งหมด พระผู้มีพระภาคจึงได้ทรงแสดงเรื่องของอกุศลธรรม และกุศลธรรมในชีวิตประจำวันนั่นเอง

ความละเอียดของการพิจารณาพระธรรมเพื่อสอนตนเอง พระผู้มีพระภาคทรงพระมหากรุณาแสดงไว้ใน **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค อนันเตवासิกานาจริยสูตร ข้อ ๒๓๖** มีข้อความว่า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์นี้ฉันไม่มีอันเตवासิก ไม่มีอาจารย์

ฟังดูก็แปลกสำหรับผู้ที่ยังไม่ได้อ่านข้อความนี้โดยตลอด เพราะว่าทุกท่านเคยได้ยินแต่มีอันเตवासิกคือลูกศิษย์ และอาจารย์

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังมีอันเตवासิก ยังมีอาจารย์ อยู่เป็นทุกข์ ไม่สำราญ

อยากมีลูกศิษย์ใหม่ หรืออยากมีอาจารย์ใหม่ถ้าไม่อยากมีลูกศิษย์ ก็ไม่ดี ทั้ง ๒ อย่าง ยังมีอันเตวาสิก ยังมีอาจารย์ อยู่เป็นทุกข์ ไม่สำราญ

ส่วนภิกษุไม่มีอันเตวาสิก ไม่มีอาจารย์ ย่อมเป็นสุขสำราญ ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุยังมีอันเตวาสิก ยังมีอาจารย์ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ไม่สำราญ เป็นไฉน

ธรรมทั้งหลายอันเป็นบาป เป็นอกุศล คือ ความดำริอันฟุ้งซ่าน อันเป็นเครื่อง ประกอบสัตว์ไว้ในภพย่อมบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุในศาสนา นี้ เพราะเห็นรูปด้วยจักขุ อกุศลธรรมเหล่านั้นย่อมอยู่ภายในของภิกษุนั้น เพราะอกุศลธรรมอยู่ภายในของ ภิกษุนั้น เหตุนี้เราจึงเรียกภิกษุนั้นว่า มีอันเตวาสิก เพราะอกุศลธรรมอันลามก เหล่านั้นย่อมครอบงำภิกษุนั้น เหตุนี้เราจึงเรียกภิกษุนั้นว่า มีอาจารย์

มีทั้งลูกศิษย์มีทั้งอาจารย์เต็มทุกวัน แต่ไม่รู้สึกรู้สีกว่าเมื่อไรไม่มีอันเตวาสิก คือไม่มีลูกศิษย์ และไม่มีอาจารย์ เมื่อนั้นจึงจะเป็นสุข

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันลามก คือ ความดำริฟุ้งซ่าน เป็นเครื่อง ประกอบสัตว์ไว้ในภพย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุ เพราะฟังเสียงด้วยหู ... เพราะสูดกลิ่น ด้วยจมูก ... เพราะลิ้มรสด้วยลิ้น ... เพราะถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ... เพราะรู้ แฉงธัมมามรณด้วยใจ อกุศลธรรมเหล่านั้นอยู่ภายในของภิกษุนั้น เพราะอกุศลธรรม อันลามกเหล่านั้นอยู่ภายในของภิกษุนั้น เหตุนี้เราจึงเรียกภิกษุนั้นว่า มีอันเตวาสิก เพราะอกุศลธรรมอันลามกเหล่านั้นย่อมครอบงำภิกษุนั้น เพราะเหตุนี้เราจึงเรียก ภิกษุนั้นว่า มีอาจารย์

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีอันเตวาสิก มีอาจารย์ ย่อมอยู่เป็นทุกข์ ไม่สำราญ อย่างนี้แล ฯ

วันนี้มีลูกศิษย์นับไม่ถ้วน เพราะว่าทางตาเห็น อกุศลธรรมมีภายใน ทางหู ได้ยิน ทางจมูกได้กลิ่น ทางลิ้นลิ้มรส ทางกายรู้โผฏฐัพพะ ทางใจคิดนึก

อยู่สำราญ หรืออยู่ไม่สำราญ ในวันหนึ่ง ๆ เข้าใจว่าสำราญมาก แต่แท้ที่จริง เวลาที่อกุศลจิตเกิดจะชื่อว่าอยู่สำราญไม่ได้เลย

แสดงให้เห็นถึงความต่างกันของผู้มีปัญญา กับผู้ที่ยังมีมมณ ยังไม่เห็นสภาพธรรมตามความเป็นจริง จึงมีความหลงในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจิตที่เข้าใจว่าทำให้สุขสำราญ แต่แท้ที่จริงแล้วขณะใดที่ยังเป็นไปด้วยอกุศล ขณะนั้นจะชื่อว่าอยู่สำราญย่อมไม่ได้

ฟังดูก็เข้าใจทุกอย่าง ไม่มีอะไรที่จะไม่เข้าใจ แต่การที่จะเข้าใจจนกระทั่ง เห็นโทษของอกุศลและน้อมประพฤติปฏิบัติตาม พร้อมกับการเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ต้องอาศัยการฟังพระธรรมไปเรื่อย ๆ

สำหรับภิกษุผู้ไม่มีอันตเววสิก ไม่มีอาจารย์ ก็โดยนัยตรงกันข้าม คือ เมื่อเห็นรูป ฟังเสียง เป็นต้น ก็ไม่มีอกุศลจิต จึงยอมอยู่เป็นสุขสำราญ

ความสุขสำราญนี้ก็มีเป็นชั้น ๆ ไป คือ ถ้าเห็นรูป ได้ยินเสียง ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้โณภูมิจิต คิดนึกด้วยอกุศลจิต ขณะนั้นเบาสบายไม่เป็นอกุศล นี่ก็สำราญชั้นหนึ่งแล้ว แต่ถ้ายังสามารถดับอกุศลธรรมได้เป็นสมุจเฉทตามลำดับขั้น ก็ยิ่งสบายขึ้น

ข้อความในอรรถกถาอธิบายว่า

เพราะกิเลสไม่ได้อยู่ภายนอก ไม่ได้อยู่ที่สัตว์บุคคลอื่น สิ่งอื่น ไม่ได้อยู่ที่รูป เสียง กลิ่น รส โณภูมิจิต ธรรมารมณ์ เพราะฉะนั้น เมื่อกิเลสเป็นธรรมที่อยู่ภายในตนเอง จึงเป็นอันตเววสิก คือ ภายใน

ต่อไปนี้เวลาที่ใครพูดถึงลูกศิษย์ก็ทราบได้ว่า ไม่ใช่คนอื่นที่มาแสดงความเคารพนับถือ แต่ขณะใดที่อกุศลธรรมเกิดขึ้นภายใน ขณะนั้นเป็นอันตเววสิก

ถ้ายังคงเพเลิดเพลินไป หรือจิตใจฟูขึ้นด้วยลาภ ยศ สรรเสริญ สักการะจากบุคคลอื่น ขณะนั้นเป็นอกุศล ก็ต้องเป็นผู้ที่มีอันตเววสิกภายใน แต่ถ้าเป็นผู้ที่รู้สภาพธรรมตามความเป็นจริงและไม่หวั่นไหวไปกับลาภ ยศ สรรเสริญ สุข หรือว่า

เสื่อมลาภ เสื่อมยศ นินทา ทุกข์ ขณะที่เป็นกุศลจิตที่ไม่หวั่นไหว ขณะนั้นก็ไม่มี
อันเตวาลิก

และเมื่อกิเลสอกุศลธรรมเหล่านั้นย่อมครอบงำ ท่วมทับ กิเลสเหล่านั้นก็ชื่อว่า
เป็นอาจารย์ของผู้มีกิเลสนั้น ด้วยอรรถว่า อบรม คือ สั่งสอน กล่าวคือ ให้กระทำ
กายวาจาอย่างนั้น ๆ

อาจารย์ก็ร้ายมาก ไซ้ใหม่ คือ ทำให้เกิดกายทุจริตและวจีทุจริตต่าง ๆ

ใครทำให้เกิดกายทุจริตและวจีทุจริต ถ้าไม่ใช่กิเลสอกุศลธรรมของตนเอง
เพราะฉะนั้น ขณะใดที่เกิดกายทุจริตขึ้นให้ระลึกว่า ขณะนั้นมีอาจารย์ คือ มี
อกุศลธรรมซึ่งเป็นผู้ทำให้กายทุจริตนั้นเกิดขึ้น

สำหรับชีวิตประจำวันของแต่ละคนซึ่งเป็นผู้ที่ศึกษาธรรม และยังมีกิเลส
อกุศลธรรมอยู่ ก็ย่อมจะมีทั้งความรักและความเคารพผู้ที่ป็นครูอาจารย์ จะมีแต่
ความเคารพอย่างเดียวโดยที่ไม่มีความรักด้วย ก็รู้สึกว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีความมั่นคง
ในกุศลและเป็นผู้ที่ไม่หวั่นไหว แต่ส่วนใหญ่ของบรรดาผู้ที่ศึกษาธรรมก็จะได้ยินได้ฟัง
ว่า เป็นผู้ที่มีความรักเคารพครูอาจารย์

ถ้าจะพิจารณาให้ละเอียดถึงแต่ละบุคคล จะเห็นได้ว่า บางคนก็รักและเคารพ
เสมอกัน บางคนก็รักมากกว่าเคารพ และบางคนก็เคารพมากกว่ารัก นี่เป็นจิตใจ
ธรรมดาของผู้ที่ยังมีอกุศลธรรม แต่แม้จะจำแนกออกถึง ๓ ประเภท คือ รักเคารพ
เสมอกัน รักมากกว่าเคารพ หรือเคารพมากกว่ารัก แต่ความปลีกย่อย ความละเอียด
ของระดับขั้นก็ยังมีมากกว่านั้นอีก เช่น ถ้ากล่าวถึงผู้ที่รักและเคารพเสมอกัน ก็อาจจะ
เคารพนิดเดียว ความรักที่เท่ากันก็นิดเดียว เสมอกัน หรือเคารพมากขึ้น ความรักก็
มากขึ้นอีก ซึ่งก็เสมอกันไปเรื่อย ๆ

สำหรับบางคนที่ว่ารักมากกว่าเคารพ รักนั้นก็อาจจะมากกว่าเคารพเพียง
นิดเดียว แต่เคารพนั้นมีมากก็ได้ หรือผู้ที่เคารพมากกว่ารัก ก็อาจจะเคารพมากกว่ารัก
นิดหน่อย หรืออาจจะเคารพมาก เหลือความรักเพียงเล็กน้อย ซึ่งนั่นเป็นสิ่งที่ถูกต้อง
เพราะถ้าสามารถเปลี่ยนความรักให้เป็นความเมตตา คือ เป็นผู้ที่มีความเคารพและ

เมตตาในครูอาจารย์ นั้นย่อมจะเป็นกุศลซึ่งควรแก่การอนุโมทนา เพราะเป็นผู้เห็นโทษของอกุศล เพราะว่าเมตตาเป็นกุศล แต่ความรักซึ่งยังมีเจือปนอยู่กับความเคารพนั้น ก็ยังเป็นอกุศล

ถ้าผู้ใดสามารถพิจารณาเห็นโทษของอกุศล และความเคารพเป็นกุศล เพราะฉะนั้น ความรักก็ลดลง และเปลี่ยนเป็นความเมตตาเพิ่มขึ้น นั่นก็เป็นผู้ที่ขัดเกลากิเลส และเป็นผู้เห็นโทษของอกุศล

สารัตถปกาสินี อรรถกถา สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค อรรถกถา ปฐมทารุขันธ์สูตรที่ ๔ มีข้อความว่า

บทว่า อันโตบุตติ ความว่า ชื่อว่าเป็นผู้เฒ่าใน เพราะเป็นความเฒ่าของ คุณความดี แม้ของบุคคลผู้ไม่เฒ่าในอาการ ๓๒ มีไตและหัวใจเป็นต้น

นี่คือข้อความในอรรถกถาซึ่งมีประโยชน์ เพราะว่าเป็นชีวิตประจำวัน ที่จะชี้ให้เห็นแต่ละบุคคลตามความเป็นจริงว่า แม้เป็นผู้ที่อวยวະไม่เฒ่า คือ หัวใจก็ดี ปอด ตับ ไต ดีหมด แต่ก็ชื่อว่าเป็นผู้เฒ่าในในขณะที่เป็นอกุศล แม้ว่าการมีชีวิตอยู่ จิตใจก็เฒ่าได้ แม้ว่าร่างกายจะไม่เฒ่า

ใคร ไม่ใช่ท่านผู้ฟัง หรือว่าใช่

แต่ละคนตามความเป็นจริง เป็นผู้ตรง อาจหาญที่จะพิจารณาตัวเองและรู้ว่า กำลังดีขึ้น คือ เป็นผู้ที่มีศรัทธาที่จะประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมโดยเห็นโทษของ อกุศล และมีความตั้งใจที่จะขัดเกลา ไม่ใช่ตั้งใจที่จะหลีกเลี่ยง มิฉะนั้นแล้วข้อความนี้ จะไม่มีประโยชน์เลยที่แสดงให้เห็นว่า จิตใจเฒ่า แม้ว่าร่างกายไม่เฒ่า

ที่จะเห็นความเฒ่าซึ่งมีกลิ่นที่ไม่ดีออกมา ก็คือขณะใดที่กายทุจริตเกิดขึ้น วาจาทุจริตเกิดขึ้น แสดงให้เห็นว่า กายทุจริตและวาจาทุจริตจะเกิด อกุศลจิต ภายในต้องมากสักแค่ไหน อาจจะต้องคิดโดยยังไม่พูด ซึ่งเป็นอกุศลวิตก แต่เมื่อ คิดมากเข้า และอกุศลมีกำลังขึ้น ก็ทำให้เกิดวชิทุจริตหรือกายทุจริต

เพราะฉะนั้น วันหนึ่ง ๆ ถ้าเห็นกายทุจริตและวชิทุจริตก็จะรู้ว่า อกุศลวิตก ย่อมเกิดนับไม่ถ้วน

สำหรับบรรพชิต ข้อความตอนท้ายของอรรถกถาพระสูตรนี้ที่ว่า

ภิกษุในศาสนานี้เป็นผู้ต้องอาบัติที่เศร้าหมองอย่างใดอย่างหนึ่ง การออกจากอาบัติเช่นนั้นยังไม่ปรากฏ นี่เราเรียกว่า ความเป็นผู้เฝ้าภายใน

สำหรับผู้ที่ยังมีกิเลสอยู่ ก็ควรจะพิจารณาเพื่อขัดเกลากิเลสของตนเอง ถ้ารู้สึกตัวว่าจิตเฝ้า ก็น่ารังเกียจมาก ต้องใช้ยารักษา มิฉะนั้นแล้วไม่สามารถทำให้จิตเฝ้ากลับคืนสู่สภาพปกติได้ จึงต้องฟังพระธรรม และอบรมเจริญกุศลทุกประการ ให้ถึงพร้อม

ไม่ต้องเป็นห่วงกังวลเรื่องวิปัสสนาญาณต่าง ๆ เลย เพราะการที่วิปัสสนาญาณต่าง ๆ จะเกิดขึ้นเมื่อไร ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา แต่เมื่อเป็นผู้ที่สะสมเหตุ คือ การอบรมเจริญสติปัฏฐานไปเรื่อย ๆ วันหนึ่งวันใดก็ต้องถึง จะเห็นได้จริง ๆ ว่า ไม่ต้องเป็นห่วงเรื่องของวิปัสสนาญาณแต่ละขั้น แต่ต้องเป็นผู้ที่เข้าใจพระธรรมและข้อปฏิบัติถูกต้อง เป็นผู้ที่มีปกติอบรมเจริญสติปัฏฐาน และเป็นผู้ที่ขัดเกลากิเลส

การอ่านและการพิจารณาพระธรรมในพระไตรปิฎก ทำให้เห็นตัวอย่าง ความเป็นผู้ละเอียดของบุคคลต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก ซึ่งจะเป็นเครื่องสอนให้ประพฤติปฏิบัติตามได้ยิ่งขึ้น เมื่อเห็นความละเอียดของสภาพธรรม เช่น เห็นโทษของแม้เพียง การเหินแสม เป็นโทษหรือเปล่า ดีหรือไม่ดี หรือใครมีวาจาเหินแสมเก่ง น่าสรรเสริญเหลือเกิน

นั่นเป็นสิ่งที่ไม่ต้องสงสัยเลย เพราะถ้าผู้ใดเห็นโทษแม้เพียงการเหินแสม แสดงว่าผู้นั้นต้องเป็นผู้ที่ละเอียด

สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค โลหิจจุสูตร ข้อ ๒๐๕ มีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง ท่านพระมหากัจจายนะอยู่ ณ อรัญญกุฎี ใกล้มักกรกฏนคร ในวันติชนบท ครั้นนั้น พวกมาณพผู้เที่ยวหาฟืนเป็นอันมากซึ่งเป็นอันตวาสสิกของ โลหิจจุพราหมณ์ ได้พากันเข้าไปยังอรัญญกุฎีของท่านพระมหากัจจายนะ ครั้นแล้ว พากันเดินตามกันไปมา เที่ยวตามกันไปรอบ ๆ กุฎีเล่นเสเลเยยกกีฬามีเสียงเอ็ดอึง อีกทีก็อยู่ว่า

อันสมณะไล่นเหล่านี้นี้เป็นเชื้อแถวคฤหบดี เป็นคนดำ เป็นเหล่ากอของพวกเขาเกิดแต่ท่าแห่งพรหม อันชาวภารตะแว่นแคว้นเหล่านี้นี้สักการะ เคารพ นับถือ บูชายำเกรง ดังนี้ ฯ

เห็นอกุศลใหม่ มีวาจาที่กล่าวว่า อันสมณะไล่นเหล่านี้นี้เป็นเชื้อแถวคฤหบดี เป็นคนดำ เป็นเหล่ากอพวกเขาเกิดแต่ท่าแห่งพรหม

นี่ดูถูก ดูหมิ่น และมีวาจาที่เหยียดหยามหรือเปล่า

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ท่านพระมหากัจจายนะคิดว่า พวกมาณพเหล่านี้นี้มันไม่ป็นกำแล้วเหวี่ยงไว้ที่บริเวณอันนารีนรมย์ อันมีทรายที่เกลี่ยไว้สม่ำเสมอส่องแสงระยิบระยับคล้ายแผ่นเงิน คู้ยทราย เอามือจับมือกันเล่นไปรอบ ๆ บรรณกฐี ให้ร้องแล้วร้องเล่นว่า สมณะไล่นเหล่านี้นี้ พวกกฐี มพิ์สักการะแล้ว ๆ จึงกระทำเล่น ๆ กันเกินไป ทั้งไม่รู้ว่ามีภิกษุทั้งหลายอยู่ในที่อยู่ จำเราจักแสดงภิกษุเหล่านั้นอยู่ ดังนี้ จึงออกจากบรรณกฐี

เห็นว่าเล่นกันมากนัก และกล่าวคำที่ไม่เป็นประโยชน์ด้วย คงจะคิดว่าไม่มีภิกษุอยู่ในที่อยู่นั้น

๑๗๓๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๓๐

เพราะฉะนั้น เพื่อให้ทราบว่า มีภิกษุอยู่ในที่นั้น

ครั้งนั้น ท่านพระมหากัจจายนะออกจากวิหารแล้ว ได้กล่าวกับมาณพเหล่านั้นว่า ดูก่อน มาณพทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ส่งเสียงไป เราจักกล่าวธรรมให้เธอทั้งหลายฟัง

เมื่อท่านพระมหากัจจายนะกล่าวอย่างนี้แล้ว มาณพเหล่านั้นก็ได้พากันนั่งอยู่ครั้งนั้นแล ท่านพระมหากัจจายนะได้กล่าวกับมาณพเหล่านั้นด้วยคาถาทั้งหลายว่า

พราหมณ์เหล่าใดระลึกถึงธรรมของพราหมณ์เก่า ๆ พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้สูงสุดโดยศีลมาก่อน ทวารทั้งหลายย่อมเป็นอันพราหมณ์เหล่านั้นคุ้มครองแล้ว รักษาดีแล้วเพราะครอบงำความโกรธเสียได้ พราหมณ์เหล่าใดระลึกถึงธรรมของพราหมณ์เก่าได้ พราหมณ์เหล่านั้นเป็นผู้ประพฤตินิธรรม (กุศลกรรมบถ) และในฉนวน

ฟังดูเหมือนกับไม่มีอะไร แต่สรรพถกถาอธิบายว่า

ที่ท่านพระเถระกล่าวอย่างนี้เพราะคิดว่า เมื่อกล่าวถึงคุณของผู้มีคุณ ความไม่มีคุณของผู้ไม่มีคุณก็จะปรากฏชัด

ท่านผู้ฟังเป็นอย่างนี้หรือเปล่า เปรียบเทียบคุณที่บุคคลอื่นมี เช่น พระอริยเจ้า หรือผู้ที่มีคุณความดี และระลึกถึงตนเองได้ว่า ตนเองยังไม่มีคุณอย่างนั้น เพื่อที่จะรู้ตามความเป็นจริงว่า เป็นธรรมที่สะสมมาต่างกัน

เมื่อจะย้ายความเมาของพราหมณ์ในปัจจุบัน ท่านพระมหากัจจายนะจึงได้กล่าวต่อไปว่า

พราหมณ์เหล่าใดละเลยธรรมเหล่านี้เสีย เป็นผู้เมาด้วยโคตร เป็นผู้ถูกความโกรธครอบงำแล้ว มีอาชญาในตนมากมาย ประพฤติผิดในสัตว์ทั้งหลาย ทั้งที่มีใจหวาดสะดุ้งและมั่นคง จึงประพฤติไม่เรียบร้อย การสมาทานวัตรทั้งปวง คือ การไม่กิน การนอนบนพื้นดิน การอาบน้ำในเวลาเช้า และพระเวท ๓ ของบุคคลผู้ไม่คุ้มครองทวารเป็นการเปล่าผล เหมือนทรัพย์เครื่องปลื้มใจอันบุรุษได้แล้วในความฝัน ฉะนั้น บริหารภณฺฑ์เหล่านี้ คือ หนั่งเสื่อหยาบ ๆ ชะฎา เหงือก มนต์ ศีลพรต ตบะ การล่อลวง ไม่ทำคด ๆ และการเอาน้ำลูบหน้า เป็นวรรณของพวกพราหมณ์ การภาวนาเห็นแก่อำภิส พวกพราหมณ์ก็ทำกันแล้ว

และได้กล่าวเตือนต่อไปว่า

ส่วนจิตอันตั้งมั่นดีแล้ว อันผ่องใส ไม่ขุ่นมัว ไม่เหี้ยมโหดในสัตว์ทั้งปวง ข้อนั้นเป็นทางถึงพรหม

ถ้าท่านผู้ฟังสังเกตคำที่ท่านพระมหากัจจายนะกล่าวที่ว่า การไม่กิน การนอนบนพื้นดิน การอาบน้ำในเวลาเช้า และพระเวท ๓ ของบุคคลผู้ไม่คุ้มครองทวารเป็นการเปล่าผล เพราะฉะนั้น จุดสำคัญอยู่ที่การไม่คุ้มครองทวาร ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ถ้าฟังจริง ๆ จะสนใจว่า การเป็นผู้คุ้มครองทวารหมายความว่าอย่างไร

ผลของการฟังด้วยอโยนิโสมนสิการ คือ การไม่ฟังด้วยดี คือ

ครั้งนั้นแล มาณพเหล่านั้นขัดเคือง ไม่พอใจ ได้พากันเข้าไปหา โลหิจจพราหมณ์ถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะโลหิจจพราหมณ์ว่า

ขอท่านผู้เจริญพึงทราบเถิด พระสมณมหากัจจายนะขอคัดค้านคำว่า ถึงมณฑของพราหมณ์ทั้งหลายโดยส่วนเดียว

เมื่อมาณพเหล่านั้นกล่าวแล้วอย่างนี้ โลหิจจพราหมณ์ก็ขัดเคือง ไม่พอใจ

เป็นธรรมดา ไซ้ไหม ทุกคนเวลาที่ได้นินยอย่างนั้นก็จะเกิดความไม่พอใจ

ลำดับนั้น โลหิจจพราหมณ์จึงคิดดังนี้ว่า การที่เราฟังคำ ฟังเห็นแบบ ฟังบริภาษพระสมณมหากัจจายนะ เพราะเชื่อฟังคำของมาณพเป็นแน่นอนนี้ ไม่สมควรแก่เราเลย อย่ากระนั้นเลย เราไปหาแล้วถามดูเถิด

นี่คือผู้ที่สะสมความละเอียด แม้โกรธในขณะที่ได้ยินได้ฟัง แต่ก็ยังระลึกได้ว่าการที่จะพูดไม่ดีและพลอยบริภาษบุคคลอื่นไปด้วย เป็นสิ่งที่ไม่ควร แต่ควรจะไป สอบถามดูก่อน

ครั้งนั้นแล โลหิจจพราหมณ์กับมาณพเหล่านั้นได้เข้าไปหาท่าน พระมหากัจจายนะถึงที่อยู่ ได้ปราศรัยกับท่านพระมหากัจจายนะ ครั้นผ่านการ ปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วได้ถาม ท่านพระมหากัจจายนะว่า

ท่านกัจจายนะผู้เจริญ พวกมาณพผู้เที่ยวหาฟืนเป็นอันมากซึ่งเป็น อันเตวาลิกของข้าพเจ้า ได้มาในที่นี้หรือหนอ

ท่านพระมหากัจจายนะตอบว่า

ดูก่อน พราหมณ์ พวกมาณพผู้เที่ยวหาฟืนเป็นอันมากซึ่งเป็นอันเตวาลิก ของท่าน ได้มาแล้วในที่นี้

โลหิจจพราหมณ์ถามว่า

ท่านกัจจายนะได้ปราศรัยอะไรกับมาณพเหล่านั้นบ้างหรือ

ท่านพระมหากัจจายนะตอบว่า

ดูก่อน พราหมณ์ อาตมาได้ปราศรัยกับมาณพเหล่านั้น

โลหิจจพราหมณ์ถามว่า

ก็ท่านกัจจายนะได้ปราศรัยกับมาณพเหล่านั้นอย่างไรเล่า

นี่คือผู้ที่ฟังและต้องสอบถามเพื่อความถูกต้อง ก่อนที่จะเชื่อคำที่มานพทั้งหลาย ไปบอกว่า ท่านพระมหากัจจายนะขอดค่อนข้างว่าพวกพราหมณ์

ท่านพระมหาจกัจจายนะก็ได้กล่าวกับโลหิจจพราหมณ์ตามที่ท่านสนทนา กับมานพเหล่านั้น ซึ่งความเป็นผู้ละเอียดของโลหิจจพราหมณ์นั้น ทำให้ท่านถาม ท่านพระมหาจกัจจายนะว่า

ท่านจกัจจายนะได้กล่าวว่า ผู้มีทวารอันไม่คุ้มครองแล้ว ดังนี้ ท่านจกัจจายนะ ด้วยเหตุมีเท่าไรหนอ บุคคลจึงถือว่าเป็นผู้มีทวารอันไม่คุ้มครองแล้ว

ซึ่งผู้ที่มีทวารอันไม่คุ้มครอง คือ เมื่อเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ลิ้มรส รู้สิ่งที่กระทบ สัมผัส และคิดนึก อกุศลจิตก็เกิด

ถ. การเจริญสติปัฏฐานต้องรู้ลักษณะของรูปธรรมนามธรรม เป็นไปได้ไหม ที่ผู้เจริญสติปัฏฐานจะประจักษ์ลักษณะของรูปธรรม โดยยังไม่เคยพิจารณาลักษณะ ของนามธรรมมาก่อน และสามารถประจักษ์ได้ว่า ลักษณะของรูปธรรมไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน โดยไม่รู้ลักษณะของสภาพรู้ว่าเป็นอย่างไร

ส. ถ้าสติปัฏฐานของบุคคลนั้นระลึกลักษณะของรูปหนึ่งรูปใดที่กำลัง ปรากฏ และปัญญาเริ่มพิจารณาสังเกตที่จะรู้ลักษณะของรูปโดยสภาพที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ฉัน ไม่ใช่เขา ไม่ใช่มีอ เป็นแต่เพียงลักษณะ ของสภาพธรรมนั้นๆ ที่ปรากฏ เช่น ลักษณะที่อ่อนหรือแข็งที่ปรากฏ ถ้าสติขณะนั้น ระลึกศึกษาลักษณะที่แข็งก็รู้ว่าไม่ใช่เราเลย เป็นแต่เพียงสภาพธรรมชนิดหนึ่ง ขณะนั้นก็เป็นการเริ่มต้นที่จะพิจารณารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน แต่ยังไม่ ถึงขั้นความสมบูรณ์ของปัญญาที่จะเป็นวิปัสสนาญาณ

ถ. ถ้าปัญญาเริ่มค่อย ๆ พิจารณาจนรู้ลักษณะของสภาพรู้ซึ่งเป็นนามธรรม หรือลักษณะของจิต ถ้าลักษณะของสภาพรู้ที่ปรากฏ เช่น จักขุวิญญาณปรากฏ เป็นไปไม่ได้ที่จะไม่แทงตลอดถึงลักษณะของรูปธรรม ใช่ไหม

ส. ขณะนี้มีนามธรรมซึ่งต่างกับรูปธรรม ถ้าปัญญาจะรู้ลักษณะของ รูปธรรม ก็เพราะสติเกิดระลึกตรงลักษณะของรูปธรรม ถ้าปัญญาจะรู้ลักษณะของ นามธรรม ก็เพราะสติเกิดระลึกศึกษารู้ในสภาพที่เป็นนามธรรม

ถ. แต่ผู้ที่พิจารณาลักษณะของนามธรรม เช่น จักขุวิญญาณ ซึ่งเป็นสภาพรู้สี หรือรู้สิ่งที่ปรากฏ ถ้าสติเกิดขึ้นระลึกรตรลักษณะ จะต้องรู้ว่าขณะนั้นเป็นธาตุชนิดหนึ่งที่กำลังรู้สภาพที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น สติจะต้องระลึกถึงลักษณะของสภาพของสีด้วย ไม่อย่างนั้นจะไม่รู้ว่าลักษณะนั้นเป็นลักษณะของสภาพรู้ ใช่มั้ย

ส. ไม่ว่าจะเป็นสภาพรู้ทางตา หรือสภาพรู้ทางหู เวลาที่สติปฏิฐานเกิด ก็คือคุ้นเคยใกล้ชิดที่จะรู้ในลักษณะของนามธาตุซึ่งเป็นธาตุรู้ เพราะทุกท่านได้ยินได้ฟัง คำว่า นามธรรม หรือนามธาตุ เพียงชื่อ แม้ในขณะที่กำลังได้ยิน ได้ยินก็ไม่ใช่ตัวตน แต่แม้กระทั่งก็เป็นเพียงฟังเข้าใจเรื่องนามธรรมว่าเป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ แต่ยังไม่มีความที่แท้จะแทงตลอดจริง ๆ ว่า ในขณะที่ได้ยินนั้นเป็นอาการรู้

ถ้ารู้ว่าในขณะที่ได้ยินเป็นอาการรู้ ในขณะที่เห็นเป็นอาการรู้ ในขณะที่คิดนึกเป็นอาการรู้ ในขณะที่นั้นจะรู้ว่า ลักษณะของสภาพรู้ไม่ได้เป็นรูปอย่างหนึ่งอย่างใดเลย

ในขณะที่ใดที่สติระลึกลักษณะของนาม ก็จะค่อย ๆ พิจารณาในอาการที่เป็นธาตุรู้ ในขณะที่พิจารณาลักษณะของรูป ก็จะค่อย ๆ พิจารณาในลักษณะของสภาพที่เป็นรูปธรรม

ถ. ถ้าลักษณะของสภาพรู้กำลังปรากฏ สติก็ค่อย ๆ ระลึกและพิจารณา รู้ลักษณะที่กำลังเป็นสภาพรู้ ปัญญาค่อย ๆ ศึกษา ซึ่งจะต้องมีลักษณะของรูปธรรม สลับกัน ใช่มั้ย

ส. ขณะนั้น แล้วแต่ว่าสติจะระลึกลักษณะที่เป็นนามธรรม หรือว่า ระลึกรตรลักษณะของรูปธรรม

ถ. ใช่ เพราะว่าปัญญาต้องรู้ทีละอย่างในขั้นแรก ๆ ก่อน ก่อนที่จะรู้ความต่าง ใช่มั้ย

ส. ต้องมีการฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม จนกระทั่งมีความเข้าใจจริง ๆ จึงจะเป็นปัจจัยให้สติปฏิฐานเกิดระลึกรตรลักษณะนั้น ๆ ได้ เช่น ในขณะที่กำลังเห็น จะต้องฟังและพิจารณาว่า มีสภาพรู้ มีธาตุรู้ มีอาการรู้ในขณะที่กำลังเห็น และมีการได้ยิน หรือว่ามีการคิดนึก

สติปัฏฐานไม่มีการเจาะจงตั้งใจที่จะระลึกเฉพาะนามใดหรือรูปใด แล้วแต่ว่า สติจะเกิดระลึกที่ลักษณะของสภาพธรรมใด เพราะฉะนั้น แล้วแต่ว่าสติจะระลึก ลักษณะของสภาพของนามธรรม หรือจะระลึกลักษณะของรูปธรรมก็ได้

ถ. พระอริยบุคคลท่านมีวิปัสสนาญาณครบทั้ง ๑๖ ขั้นแล้ว พระโสดาบัน กับพระสกทาคามีท่านมีปัญญาต่างกันอย่างไร ในเมื่อมีญาณ ๑๖ ขั้นเหมือนกัน

ส. พระโสดาบันรู้ตามความเป็นจริงว่า ท่านยังมีกิเลสอะไรเหลืออยู่ ท่านเพียงแต่ดับทิฏฐิความเห็นผิดที่เคยยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน เป็นสัตว์ เป็นบุคคล เวลาที่โลภะเกิดขึ้นพระโสดาบันก็รู้ว่า เป็นสภาพนามธรรมซึ่งยังมีปัจจัย จึงเกิด ท่านยังมีความยินดีพอใจในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ ด้วยเหตุที่ท่านเป็นผู้ที่รู้จักตนเองตามความเป็นจริงจึงรู้ว่าเป็นผู้ยังมีกิเลสเหลือ ด้วยเหตุนี้จึงอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรม จนคลาย การยึดมั่นอย่างหยาบในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโณภูมิจึงพะ เพราะท่านเป็นผู้ที่ ประจักษ์แจ้งว่า การที่จะดับกิเลสนั้นจะต้องดับตามลำดับขั้น ไม่ใช่ว่าเมื่อเป็น พระโสดาบันแล้วจะเหมือนกับพระอรหันต์คือไม่มีกิเลสเลย เมื่อได้ระลึกลักษณะของ นามธรรมและรูปธรรมจนทั่วก็รู้ชัดว่า สภาพธรรมทุกอย่างเป็นแต่เพียงธาตุแต่ละชนิด ซึ่งอาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น จึงไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล

นี่คือปัญญาขั้นพระโสดาบันที่ดับการยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตนได้ และ ท่านก็รู้ตามความเป็นจริงว่า ยังมีกิเลสที่จะต้องละต่อไป

ถ. เรื่องของอารมณ์ โภภุมูลจิตหรือโลกเจตสิกรู้โลกุตตรธรรม ๙ ไม่ได้ แต่สามารถมีมหาภิกขิตเป็นอารมณ์ได้ อาจารย์ช่วยยกตัวอย่าง

ส. เป็นการใคร่ที่จะเป็นเช่นพระอรหันต์เท่านั้นเอง

ข้อสำคัญ คือ ไม่ต้องกังวลเลยว่า นามรูปปริจเฉทญาณ หรือวิปัสสนาญาณ ขั้นอื่น ๆ จะเกิดเมื่อไร เพราะนั่นเป็นเรื่องของผล ถ้าเหตุมีสมควรแก่ผลเมื่อไร ผลจึงจะเกิดได้ แต่ถ้าเหตุยังไม่สมควรแก่ผลที่จะเกิด ก็ไม่ต้องกังวลถึงว่าเมื่อไรผลนั้น จะเกิด นอกจากจะเจริญเหตุ คือ การฟังพระธรรม การพิจารณาพระธรรม เพื่อเข้าใจ

ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏละเอียดขึ้น ๆ เพราะทุกท่านก็ทราบว่าเป็นเพียงแต่รู้ว่ามีนามธรรมและรูปธรรมเท่านั้น ไม่เป็นปัจจัยที่จะให้กิเลสหมด

ถ้ารู้ว่าขณะที่เห็นเป็นนามธรรมรูปธรรม ขณะที่ได้ยินก็เป็นนามธรรมรูปธรรม ก็ยังไม่เป็นปัจจัยที่จะให้กิเลสหมด เพราะฉะนั้น จึงต้องอาศัยการฟังพระธรรมโดยละเอียดจริง ๆ เพื่อจะได้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมจนเป็นปัจจัยให้สติปัญญาเกิดระลึกตรงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เช่นในขณะนี้เอง ขณะที่ฟังเรื่องของสภาพธรรมที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ก็คือทางตาเมื่อเห็นแล้วก็น้อมที่จะรู้ว่า ไม่ใช่ตัวตนอย่างไร เป็นสภาพรู้อย่างไร เป็นเพียงสิ่งที่ปรากฏทางตาอย่างไร

สำหรับท่านพระอัครสาวกทั้งสอง ท่านได้อบรมเจริญปัญญาถึง ๑ อสงไขยแสนกัป แสดงให้เห็นว่าตลอดเวลา ๑ อสงไขยแสนกัป ท่านพระสารีบุตรยังไม่ได้เป็นพระโสดาบันบุคคล แต่ในชาติสุดท้ายเมื่อได้ฟังท่านพระอัสสีแสดงธรรม ท่านก็สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลได้

คิดดู ปัญญาที่ทำให้ท่านรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันเมื่อได้ฟังท่านพระอัสสินั้นมาจากไหน ถ้าไม่ใช่มาจาก ๑ อสงไขยแสนกัปที่ฟังพระธรรม และอบรมเจริญสติปัญญา อบรมเจริญปัญญามาเรื่อย ๆ

ถ้าคิดถึงกัปหนึ่ง ท่านผู้ฟังอาจจะว่ามาก แต่แสนกัปก็ยังน้อยไปสำหรับการที่จะเป็นพระอัครสาวก ต้องถึง ๑ อสงไขยแสนกัป เมื่อท่านได้เป็นพระโสดาบันแล้ว หลังจากนั้น ๑๕ วัน ท่านก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

นี่ก็เพราะการสะสมของการเจริญสติปัญญาใน ๑ อสงไขยแสนกัปนั่นเอง

เพราะฉะนั้น แต่ละท่านไม่ต้องกังวลจริง ๆ ว่า วิปัสสนาญาณยังไม่เกิด นามรูปปริจเฉทญาณยังไม่เกิด หรือว่าญาณอื่น ๆ เมื่อไรจะเกิด หรือแม้แต่บางท่านอาจจะคิดว่า เมื่อเหตุการณ์อย่างนั้นเกิดขึ้นแล้ว ทำไมสติปัญญาไม่เกิด

นี่ไม่ใช่การที่จะต้องรอคอยสติปัญญา แต่เพราะความเข้าใจเรื่องลักษณะของสภาพธรรมมีความมั่นคง จึงจะเป็นปัจจัยให้สติปัญญาเกิดเมื่อไรก็ได้ โดยไม่ต้องหวัง

ไม่ใช่เวลาที่เกิดเหตุการณ์อย่างนั้นอย่างนี้เกิดและก็นึกคิดว่า ทำไมสติปัฏฐานไม่เกิด ซึ่งนั่นหมายความว่า หวังว่าสติปัฏฐานจะเกิด

สำหรับประโยชน์ของการสะสมอบรมเจริญสติปัฏฐาน อบรมเจริญปัญญา สามารถทำให้บรรลุเป็นพระอรหันต์ก่อนสิ้นชีวิตได้ ขอกล่าวถึงข้อความใน **สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค จันนสูตร ข้อ ๑๐๔** ซึ่งมีข้อความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน ใกล้พระนครราชคฤห์ สมัยนั้น ท่านพระสารีบุตร ท่านพระมหาจุณฑะ และท่านพระจันนะ อยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ สมัยนั้น ท่านพระจันนะอาพาธ ถึงความทุกข์ เป็นไข้หนัก ครั้นนั้น เป็นเวลาเย็น ท่านพระสารีบุตรออกจากที่พักแล้วเข้าไปหา ท่านพระมหาจุณฑะถึงที่อยู่ ครั้นแล้วได้กล่าวกะท่านพระมหาจุณฑะว่า

ดูก่อน ท่านจุณฑะ เราจงพากันเข้าไปหาท่านพระจันนะถามถึงความเป็นไข้เถิด

ถ้าศึกษาอภิธรรมจะทราบว่า มหาภิรยาคิตของพระอรหันต์นั้นมีกรุณาเจตสิก เกิดร่วมด้วย เมื่อคิดที่จะสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้อื่นที่กำลังทุกข์ยาก เช่น ในขณะที่กำลังป่วยไข้

ถึงแม้ท่านผู้ฟังจะยังไม่ทราบว่า เวลาที่กุศลจิตเกิดจะมีเจตสิกอะไรเกิดร่วมด้วย แม้ผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ เวลาที่คิดถึงความทุกข์ยากของคนอื่นและใครที่จะช่วยเหลือ ขณะนั้นก็ควรที่จะได้ทราบว่า มีโสภณเจตสิก คือ กรุณาเจตสิก เกิดร่วมด้วย เพราะว่าบางครั้งก็มีความทุกข์ยากของคนอื่นเป็นอารมณ์ แต่ก็ไม่คิดที่จะช่วยเหลือ บางครั้งก็ผ่านเลยไป แต่ถ้าเกิดความคิดที่จะอนุเคราะห์ช่วยเหลือ ขณะนั้นก็เพราะ กรุณาเจตสิกเกิดกับมหากุศลจิตสำหรับผู้ที่ไม่ใช่พระอรหันต์ และแม้จะเป็น พระอรหันต์แล้ว กรุณาเจตสิกก็ยังเกิดกับมหาภิรยาคิตด้วย

๑๗๔๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๐

ท่านพระมหาจันทะรับคำท่านพระสารีบุตรแล้ว ครั้นนั้นท่านพระสารีบุตรและ
ท่านพระมหาจันทะเข้าไปหาท่านพระฉันทะถึงที่อยู่ แล้วนั่งบนอาสนะที่ปูไว้ ครั้นแล้ว
ท่านพระสารีบุตรได้ถามท่านพระฉันทะว่า

ดูก่อน ท่านฉันทะ ท่านพอดทนได้หรือ พอยังอัตภาพให้เป็นไปได้หรือ
ทุกขเวทนาลดลงไม่กำเริบขึ้น ความทุเลาปรากฏ ความกำเริบไม่ปรากฏหรือ

ท่านพระฉันทะกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร กระผมทนไม่ไหว ยังอัตภาพให้เป็นไปไม่ได้
ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนักไม่ลดลงเลย ความกำเริบปรากฏ ความทุเลา
ไม่ปรากฏ เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลังเอาเหล็กแหลมคมแทงศีรษะ ฉันทะ ลมอัน
กล้ายิ่งเข้ากระทบที่ศีรษะของกระผม ก็ฉันทะนั้นเหมือนกัน

เป็นอาการของผู้ที่ป่วยหนักทุกคน แสดงให้เห็นว่า ถึงคราวที่ร่างกายกำเริบ
ด้วยธาตุทั้ง ๔ ก็จะทำให้เกิดทุกขเวทนา แม้แต่ผู้ที่เป็นภิกษุก็ทนไม่ไหว

ท่านผู้ฟังไม่ทราบจะมีอาการอย่างนี้บ้างแล้วหรือยัง คือ เหมือนกับเหล็กแหลม
คมทิ่มแทงศีรษะ และลมอันกล้ายิ่งเข้ากระทบที่ศีรษะ

เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลังเอาเส้นเชือกหนังอันเหนียวขึงที่ศีรษะ ฉันทะ
ลมอันกล้ายิ่งเสียดแทงที่ศีรษะของกระผม ก็ฉันทะนั้นเหมือนกัน เปรียบเหมือน
นายโคฆาตหรือลูกมือของนายโคฆาตผู้ขยัน เขามีดสำหรับแลเนื้อโคที่คมกรีดท้อง
แม้ฉันทะ ลมอันกล้ายิ่งย้อมเสียดแทงท้องของกระผม ฉันทะนั้นเหมือนกัน

ท่านที่เคยผ่าตัด คงจะรู้สึกเข้าใจดีในข้อความนี้ เพราะเคยได้ยินบางท่าน
กล่าวว่า หลังจากผ่าตัดแล้วรู้สึกเหมือนกับมีมีดสัก ๑๐๐ เล่มกำลังแทงอยู่ในท้อง

เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีกำลัง ๒ คน จับบุรุษผู้มีกำลังน้อยกว่าคนละแขน
จนให้เร่าร้อนบนหลุมถ่านเพลิง แม้ฉันใด ความเร่าร้อนในกายของกระผมก็มากยิ่งขึ้น
ฉันนั้นเหมือนกัน ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร กระผมทนไม่ไหว เยียวยาอัตภาพให้เป็นไป
ไม่ได้ ทุกขเวทนาของกระผมกำเริบหนัก ไม่ลดลงเลย ความกำเริบปรากฏ
ความทุเลาไม่ปรากฏ

ท่านพระฉันทะกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร กระผมจักนำศาตรามาฆ่าตัวตาย ไม่ปรารถนาเป็นอยู่
ดังนี้แล้ว ก็นำศาตรามา

ท่านพระสารีบุตรกล่าวว่า

ท่านพระฉันทะ จงเยียวยาอัตภาพให้เป็นไปเกิด เราทั้งหลายปรารถนาให้
ท่านพระฉันทะเยียวยาอัตภาพให้เป็นไปอยู่ ถ้าโกชนะเป็นที่สบายมิได้มีแก่
ท่านพระฉันทะ ผมจักแสวงหามาให้ ถ้าเภสัชเป็นที่สบายมิได้มีแก่ท่านพระฉันทะ
ผมจักแสวงหามาให้ ถ้าพวกอุปัฏฐากที่สมควรมิได้มีแก่ท่านพระฉันทะ
ผมจักอุปัฏฐากท่านเอง

นี่คือพระอัศราวก ความกรุณาของท่านที่จะเป็นผู้อุปัฏฐากท่านพระฉันทะ
ด้วยตนเอง

ท่านพระฉันทะอย่านำศาตรามาเลย จงเยียวยาอัตภาพให้เป็นไปเกิด
เราทั้งหลายปรารถนาให้ท่านพระฉันทะเยียวยาอัตภาพให้เป็นไปอยู่

ท่านพระฉันทะกล่าวว่า

ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร โกชนะเป็นที่สบายของกระผมมิใช่ไม่มี โกชนะเป็นที่
สบายของกระผมมีอยู่ แม้เภสัชเป็นที่สบายของกระผมก็มีใช่ไม่มี เภสัชเป็นที่สบาย
ของกระผมมีอยู่ แม้อุปัฏฐากที่สมควรของกระผมมิใช่ไม่มี อุปัฏฐากที่สมควรของ
กระผมมีอยู่ ก็พระศาสดาอันกระผมบำเรอแล้วด้วยอาการเป็นที่พอใจอย่างเดียว
ไม่บำเรอด้วยอาการเป็นที่ไม่พอใจตลอดกาลนานมา ข้อที่พระศาสดาบำเรอพระศาสดา
ด้วยอาการเป็นที่พอใจ ไม่บำเรอด้วยอาการเป็นที่ไม่พอใจ นี่สมควรแก่พวกสาวก

ความบำเรอนั้นไม่เป็นไป ฉันทะภิกษุจักนำศาตรามา ข้าแต่ท่านพระสารีบุตร
ขอท่านจงทรงจำความนี้ไว้อย่างนี้ ดังนี้เกิด

ท่านมีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะฆ่าตัวตาย เพราะทนความเจ็บไข้ไม่ได้

ต่อจากนั้นท่านพระสารีบุตรก็ได้สนทนาธรรมกับท่านพระฉันทะ โดยได้
สอบถามเรื่องการเกิดดับของสภาพธรรม นี่คือประโยชน์สูงสุดของการถือกุศลให้เกิด
กุศลที่ประกอบด้วยปัญญา

ข้อความในอรรถกถามีว่า

ท่านพระสารีบุตรเถระแม้รู้ว่าท่านพระฉันทะเป็นปุถุชน ก็ไม่ได้บอกท่านว่า
เป็นปุถุชน ส่วนท่านมหาจุนทเถระคิดว่า เราจะให้รู้ว่าท่านเป็นปุถุชน แล้วได้ให้
โอวาท

ซึ่งท่านพระมหาจุนทเถระได้กล่าวกับท่านพระฉันทะว่า

ดูก่อน ท่านพระฉันทะ เพราะเหตุนี้แลแม้การพิจารณาเห็นนี้ เป็นคำสอน
ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ท่านพึงทำไว้ในใจให้ดีตลอดกาลเป็นนิตยไป
ความหวั่นไหวของบุคคลที่มีตัณหา มานะ และทิฏฐิอาศัยอยู่ ยังมีอยู่ ความหวั่นไหว
ย่อมไม่มีแก่บุคคลที่ไม่มีตัณหา มานะ และทิฏฐิอาศัยอยู่ เมื่อความหวั่นไหวไม่มี
ย่อมมีปัสสัทธิ เมื่อมีปัสสัทธิก็ไม่มี ความเพลิดเพลน เมื่อไม่มี ความเพลิดเพลน
ความมาความไปก็ไม่มี เมื่อความมาความไปไม่มี จุติและอุปบัติก็ไม่มี เมื่อจุติและ
อุปบัติไม่มี โลกนี้และโลกหน้าก็ไม่มี และระหว่างโลกทั้งสองก็ไม่มี นี่แหละเป็นที่สุด
แห่งทุกข์

ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรและท่านพระมหาจุนทเถระครั้งกล่าวสอนท่าน
พระฉันทะด้วยโอวาทนี้แล้ว ลุกจากอาสนะหลีกไป ครั้นเมื่อท่านทั้งสองหลีกไปแล้ว
ไม่นาน ท่านพระฉันทะก็นำศาตรามาฆ่าตัวตาย

ท่านรู้ว่าท่านเป็นปุถุชน ท่านก็ได้ฟังพระธรรมและมีความสลดในการเป็น
ผู้หวั่นไหวด้วยตัณหา มานะ และทิฏฐิ

ถ้าปัญญาเกิดสามารถระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตนในขณะนั้นจริง ๆ ย่อมมีปััสสทธิ คือ ความสงบ และไม่มี ความเพิดเพลิน เมื่อไม่มี ความเพิดเพลิน ความมาความไปก็ไม่มี และท่านก็ได้บรรลุพระอรหันต์

นี่คือประโยชน์ของการฟังและอบรมเจริญสติปัฏฐาน

ฟังพระธรรมและอบรมเจริญสติปัฏฐานไปเรื่อย ๆ โดยไม่ต้องคำนึงถึงกับว่าจะ เป็นก็กับก็ตาม ขอให้เข้าใจเรื่องลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏจริง ๆ มีพระธรรม ประการใดที่จะทำให้เข้าถึงลักษณะที่เป็นอนัตตาของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ หรือการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส การรู้สิ่งที่กระทบสัมผัส การคิดนึก ก็จะเป็นสิ่งที่เมื่อฟังแล้วไม่ได้สูญหายไปไหนเลย ความเข้าใจนั้นจะเก็บสะสมทำให้เมื่อ ได้ฟังอีกบ่อย ๆ ก็เป็นปัจจัยทำให้สติปัฏฐานเกิดระลึกได้บ้าง แม้จะไม่บ่อยในวันหนึ่ง ๆ ก็ยังรู้ว่า นี่เป็นหนทางเดียวที่จะทำให้รู้ชัดในลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ทุกท่านไม่ต้องห่วงเวลาที่วิปัสสนาญาณจะเกิด หรือเวลาที่มรรคผลนิพพาน จะเกิด ไม่ว่าท่านจะอยู่ที่ไหน มีสถานการณ์ใดเกิดขึ้นกับท่านก็ตาม ถ้าเหตุสมควร แก่ผล วิปัสสนาญาณก็เกิดได้ มรรคผลนิพพานก็เกิดได้

ขอกล่าวถึงข้อความใน **อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา อุตตรเถรคาถา**

ในพระนครราชคฤห์ มีบุตรของพราหมณ์มหาศาลผู้หนึ่งชื่ออุตตระ เป็นผู้ ที่รอบรู้ในวิชาของพราหมณ์ เป็นผู้เกิดมาทำโลกให้เจริญโดยรูป โดยวิชา โดยวัย และโดยศีลาจารวัตร

มหาอำมาตย์แห่งแคว้นมคธชื่อวัสสการะ เห็นสมบัติอันของเขาแล้ว ประสงค์ จะยกธิดาของตนให้ จึงแจ้งความประสงค์นั้นให้เขาทราบ เขาปฏิเสธความหวังดีนั้น เพราะเป็นผู้มีอัธยาศัยน้อมไปในพระนิพพาน เขาเข้าไปนั่งใกล้ท่านพระธรรมเสนาบดี สารีบุตร ฟังธรรมในสำนักของท่านตามเวลาที่เหมาะสม ได้เป็นผู้มีศรัทธาบวชแล้ว เป็นผู้สมบุรณ์ด้วยวัตรปฏิบัติท่านพระเถระ

ก็โดยสมัยนั้น อาพาธบางอย่างเกิดแก่พระเถระ เพื่อที่จะจัดยาถวายท่านพระเถระ ท่านอุตตรสามเณรจึงถือเอาบาตรจีวรออกจากวิหารไปแต่เช้า ท่านวางบาตรไว้ริมฝั่งน้ำในระหว่างทาง เดินไปใกล้น้ำแล้วล้างหน้า

ลำดับนั้นโจรคนหนึ่งถูกเจ้าหน้าที่ติดตามหนีออกจากพระนครโดยทางประตูด้านหน้านั้น และได้ใส่ห่อรัตนะที่ตนลักมาไว้ในบาตรของท่าน แล้วหนีไป

เมื่อพวกราชบุรุษที่ติดตามโจรมา เห็นห่อของในบาตรของท่านอุตตรสามเณร ก็จับท่านส่งให้วัดสการพราหมณ์

ในครั้งนั้น วัดสการพราหมณ์ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้วินิจฉัยคดีของพระราชาสามารถสั่งการลงโทษประหารและทรมานได้ วัดสการพราหมณ์ไม่ยอมไต่สวนทวนพยานเลย สั่งให้เอาหลาวเสียบประจานท่านอุตตรสามเณรทั้งเป็น เพราะผูกอาฆาตว่า เมื่อก่อนสามเณรไม่เอื้อเฟื้อคำของเรา

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรวจดูความแค้นแห่งญาณของท่านอุตตรสามเณรแล้ว ได้เสด็จไป ณ ที่นั้น ทรงวางพระหัตถ์บนศีรษะของท่านอุตตรสามเณร แล้วตรัสว่า ดูกร อุตตระ นี่เป็นผลของกรรมเก่าเกิดขึ้นแล้วแก่เธอ เธอจงอดกลั้นด้วยการพิจารณาในผลของกรรมนั้น ดังนี้ แล้วทรงแสดงธรรมตามสมควรแก่อัธยาศัย

ท่านอุตตรสามเณรก็เกิดปีติปราโมทย์ เกิดวิปัสสนาญาณ บรรลุโลกุตตรมรรคผลตามลำดับจนถึงอรหัตตผล

เป็นไปได้ทุกแห่ง ทุกกาล ทุกสถานที่ ซึ่งผลของการสะสมความเข้าใจสภาพธรรมและเป็นผู้ที่อบรมเจริญปัญญา มีตัวอย่างมากมายในชีวิตของท่านพระเถระทั้งหลายในครั้งนั้นที่แสดงให้เห็นว่า เหตุการณ์ปกติธรรมดาซึ่งทุกคนในสมัยนี้ก็เห็น แต่ปัญญาที่จะเกิดนั้นย่อมต่างกัน เช่น ท่านพระวารณเถระได้ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคในระหว่างทางนั้นท่านเห็นงูเห่ากับพังพอนต่อสู้กันจนตาย ก็เกิดสังเวชสลดใจว่าสัตว์เหล่านี้ถึงความสิ้นชีวิตเพราะโกรธกัน ดังนี้

เห็นโทษของความพยาบาท เห็นโทษของความผูกโกรธ เห็นอันตรายของการประหารชีวิตกันเพราะความโกรธซึ่งเป็นอกุศล แต่ผู้ที่ไม่เห็นพังพอนกับงูเห่ากัดกัน

ในสมัยนี้ จะมีความรู้สึกสลดสังเวชเห็นโทษของอกุศล ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ดิรัจฉานหรือเป็นมนุษย์ก็เบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกันจนถึงชีวิตหรือไม่ นี่ก็แล้วแต่การอบรมเจริญปัญญาของแต่ละบุคคล

อีกตัวอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะสุขจะทุกข์ หรือลำบากเดือดร้อนอย่างไร การบรรลุมรรคผลก็ไม่จำกัด ไม่ต้องคิดว่าจะต้องแต่งกายเฉพาะเป็นพิเศษสำหรับการบรรลุมรรคผล เพราะเป็นเรื่องของความสมบูรณ์ของการอบรมเจริญปัญญา

ข้อความใน **อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา ภัททชิเถรคาถา** มีว่า

ในครั้งนั้น พระศาสดาทรงจำพรรษาอยู่ในพระนครสาวัตถี เสด็จไปภัททียนครพร้อมกับภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เพื่อจะทรงสงเคราะห์ภัททชิกุมาร ทรงคอยความแก่กล้าแห่งญาณของภัททชิกุมารจึงประทับอยู่ ณ ชาติิยวัน

แม้ภัททชิกุมารนั่งอยู่บนปราสาทชั้นบน เปิดสืหบัญชรมองดู เห็นมหาชนเดินไปฟังพระธรรมในสำนักของพระผู้มีพระภาค จึงถามว่า มหาชนเหล่านั้นไปไหนเมื่อทราบเหตุนั้นแล้ว ก็ได้ไปสู่สำนักของพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ขณะฟังพระธรรมอยู่ ทั้ง ๆ ที่ประดับประดาด้วยอาภรณ์ทั้งปวงก็ยังกิเลสทั้งมวลให้ดับสิ้นไป บรรลุพระอรหันต์แล้ว

บางท่านชอบฟังนิทาน แต่ไม่ใช่นิทาน เป็นเรื่องจริง ๆ เป็นชีวิตจริง ๆ ของแต่ละบุคคลที่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ ถ้าสะสมเหตุปัจจัยพร้อมที่จะเกิดวิปัสสนาญาณและมรรคผลก็ต้องเกิด

มีอีกตัวอย่างหนึ่งของท่านพระเถระรูปหนึ่ง ท่านง่วนในขณะฟังพระธรรม ซึ่งก็คงจะมีทุกกาลสมัย และสำหรับบางท่านที่บอกว่าท่านเป็นคนชอบนอน เวลาที่ฟังพระธรรมก็อาจจะง่วงด้วย

อรรถกถา ขุททกนิกาย เถรคาถา กัปปกุฎเธรคาถา มีข้อความว่า

ท่านพระกัปปกุฎเธระบวชแล้วสึก แล้วก็บวชแล้วสึกถึง ๗ ครั้ง อยู่มาวันหนึ่งท่านพระกัปปกุฎเธระนั่งเฝ้าอยู่ทำยบบริษัทในโรงประชุมฟังธรรม แต่เมื่อ

พระผู้มีพระภาคตรัสเตือนด้วยพระคาถา ๒ คาถา ท่านก็เกิดความสลดใจเหมือนถูกศรแทงจรดกระดูก

นี่จากพระพุทธรูปที่ได้ฟัง ทำให้ท่านเกิดความรู้สึกสลดถึงอย่างนั้น

และเหมือนช้างตัวดุ (ที่หลงผิด) เดินตรงทางฉะนั้น และในกาลไม่นานนัก ท่านก็ได้บรรลุพระอรหันต์

แต่ไม่ใช่ว่าทุกคนจะได้บรรลุเพราะความง่วง ต้องเป็นผู้ที่สะสมอบรมเจริญปัญญา เมื่อยังมีกิเลสอยู่ ยังมีอกุศลอยู่ ก็เป็นของธรรมดาที่ชีวิตแต่ละชีวิตยังมีอกุศลเจตสิก ซึ่งจะดับได้ด้วยโลกุตตรมรรคเท่านั้น อกุศลประเภทใดก็ตามที่ไม่ใช่โลกุตตรมรรค ไม่สามารถดับกิเลสได้

อีกท่านหนึ่งเป็นผู้ที่เกิดความสังเวชสลดใจด้วยอาการที่แปลก ซึ่งยากที่จะเป็นไปได้ ข้อความใน **อรรถกถา อุสมเถระ** มีว่า

ท่านพระอุสมะเกิดในตระกูลแห่งเจ้าศากยะ กรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อบวชแล้ว ท่านก็ยินดีในการคลุกคลีกับหมู่คณะในเวลากลางวัน และชอบนอนหลับตลอดทั้งคืน ยังเวลาให้ล่วงไป

เหมือนปกติธรรมดา ไม่ใช่เหมือนคนที่จะต้องนั่งคร่ำเคร่งเจริญสติปัฏฐาน ไม่หลับไม่นอนเป็นวัน ๆ เดือน ๆ ซึ่งนั่นก็แล้วแต่อัธยาศัย แล้วแต่การสะสม แต่สำหรับท่านพระอุสมะ ท่านชอบคลุกคลีกับหมู่คณะในตอนกลางวัน และชอบนอนหลับตลอดทั้งคืน ยังเวลาให้ล่วงไป ในระหว่างที่ท่านบวชแล้ว

วันหนึ่งท่านนอนหลับ ผันเห็นตนเองปลงผมและหนวดแล้ว ห่มจีวรสีใบมะม่วงอ่อน นั่งบนคอช้างเข้าไปสู่พระนครเพื่อบิณฑบาต พอเข้าไปเท่านั้น มหาชนก็พากันห้อมล้อมแลดู ท่านจึงลงจากคอช้างด้วยความละอาย ท่านตื่นขึ้นเกิดความสลดใจ และภายหลังท่านก็ได้บรรลุพระอรหันต์ในเวลาไม่นานนัก

มีความฝันอะไรที่ทำให้รู้สึกสลดใจบ้างไหม เกิดหิริโอตตปปะ ถ้าไม่เคยสะสมอบรมมาก่อนที่จะให้เกิดหิริ หิริก็เกิดไม่ได้ ไม่ว่าจะฝันอะไรทั้งนั้น ทุกคนก็ฝันไป

เพราะว่ายังมีอกุศล แต่สำหรับบางคนที่ได้สะสมhiriโอตตปปะ พร้อมที่จะมีความฝันบางอย่างที่จะทำให้เกิดhiriโอตตปปะ hiriโอตตปปะก็เกิด

ถ. ท่านพระเถระเหล่านี้ได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ได้โดยปกติ ไม่มีการผิดปกติ และไม่จำเป็นต้องไปอยู่ที่สงบสงัด ไซ้ไหม

ส. ที่ไหนก็ได้ ตามตัวอย่างที่กล่าวถึง

ถ. มีบางท่านกล่าวว่า เนื่องจากท่านพระเถระเหล่านี้เป็นอุคฆฏิตัญญู เป็นวิปญฺจิตัญญู ท่านจึงทำอย่างนั้นได้ ส่วนพวกเราเป็นปุณฺณชน ต้องไปที่สงบสงัด จึงจะทำอย่างนั้นได้ มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกหรือไม่

ส. ไม่มี

ถ. ไม่มียกเว้นว่า อุคฆฏิตัญญูหรือวิปญฺจิตัญญูต้องเจริญสติอย่างหนึ่ง ปุณฺณชนเจริญสติอีกอย่างหนึ่ง

ส. เป็นผู้ที่มีปกติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

ทุกวัน ทุกคนมีความไม่สบายใจอะไรบ้างจากทางตาที่เห็น ทางหูที่ได้ยิน ทางจมูกที่ได้กลิ่น ทางลิ้นที่ลิ้มรส ทางกายที่กระทบสัมผัส ทางใจที่คิดนึก

วันหนึ่ง ๆ บางท่านอาจจะมีอาการวิตกกังวล ความเดือดร้อนใจ ความไม่สบายใจมาก แต่ทั้งหมดให้ทราบว่า ปรมัตถธรรมที่ปรากฏ ปรากฏเพื่อให้เกิดเรื่องของ ปรมัตถธรรมนั้นเท่านั้น สุขทุกข์ทั้งหมดไม่ได้อยู่ที่ปรมัตถธรรมซึ่งเกิดปรากฏและดับไปอย่างรวดเร็วจริง ๆ แต่อยู่ที่ใจที่คิดเรื่องของปรมัตถธรรมนั้น ๆ

ขณะนี้ รูปเมื่อก็ดับไปหมดทางตา ทางหู เสียงที่เกิดการกระทบให้เกิดได้ยิน ก็ดับไปแล้ว ทางกายที่กระทบอ่อนหรือแข็งก็ดับไป แต่ใจยังไม่ได้ทั้งสิ่งที่กำลังปรากฏ ทางตา และก็ยึดถือว่าเป็นสัตว์ เป็นบุคคล เป็นเรื่องราวต่าง ๆ แม้เสียงที่ปรากฏ ทางหูในวันหนึ่ง ๆ ก็ทำให้เกิดความสุขความทุกข์ต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น ถ้าสามารถรู้ได้จริง ๆ ว่า สุขทุกข์ทั้งหมดทางใจย่อมเกิดจากการคิดนึกเท่านั้น จะเป็นหนทางทำให้เห็นความไม่มีสาระของเพียงความคิด ซึ่งจะเป็น

ปัจจัยหนึ่งทำให้สติปัฏฐานระลึกลักษณะของปรมาตมธรรม เมื่อเห็นความไม่มีสาระของ
ความคิด

